

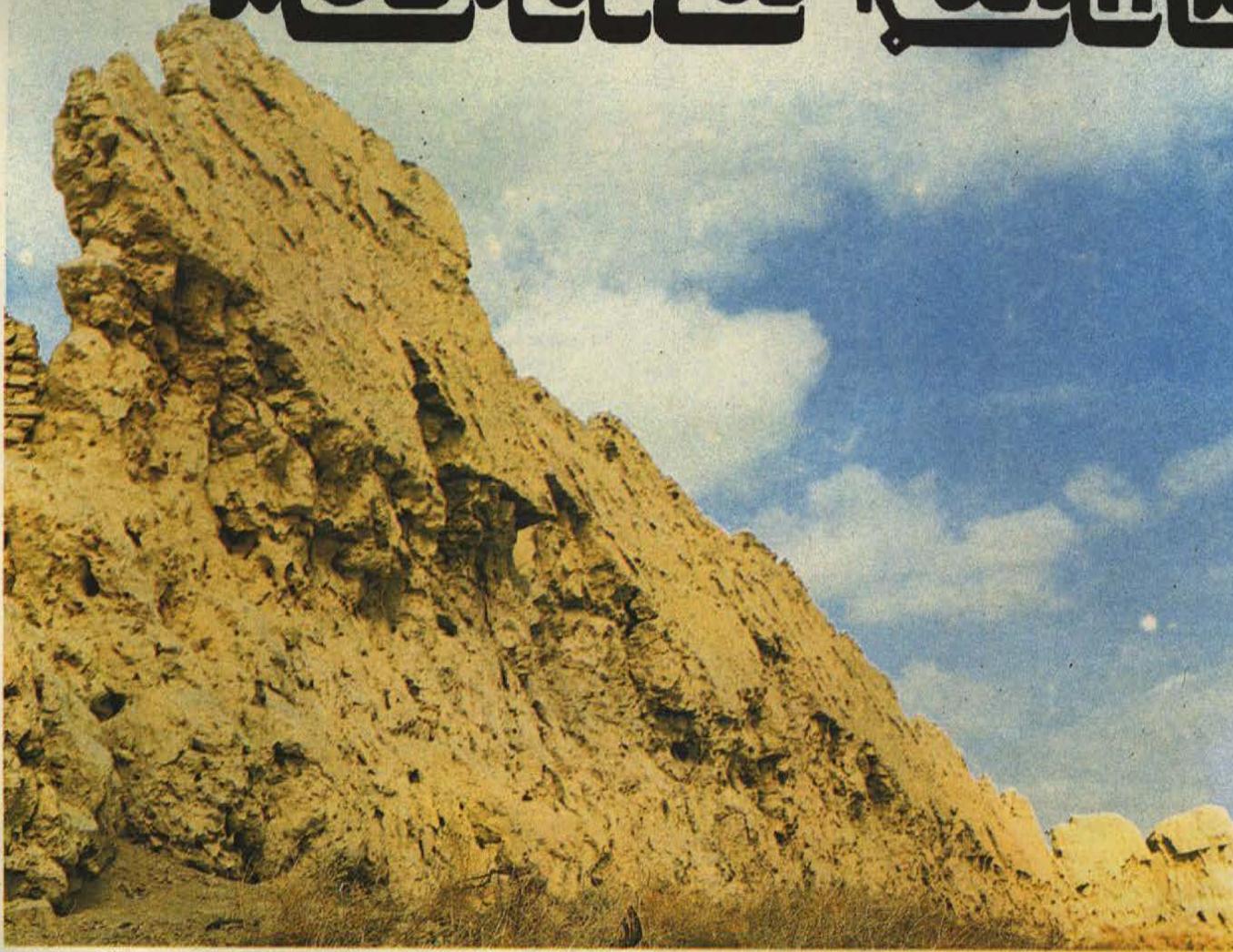
Мозийга қайтмоқ — хайрли
Мактаб ўкувчилари бонг уради
жавоб келди ● «Янги ҳикоя»
файласуғ меросидан ● Жинсий тарбия
ларнинг тошкентлик қаллиғи.

Беором кунлар нафаси
Шөрият ● Шикоятларга
Испомжунос
Нью-Йорклик күёв.

Ҳой, бир сўмлик жаноб, юз сўмлик курсини
эгаллаб ўтирганингиздан хабарингиз борми!..

Мозиға қалъасы

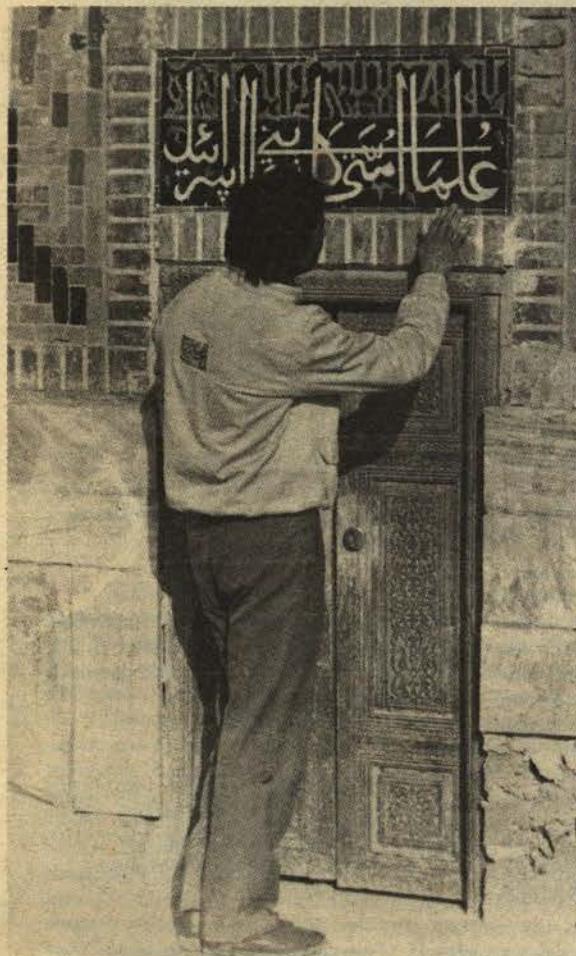
Вактнинг шафқатсиз синовларига дош берил-бермай келаётган Бухоро қалъасининг девори Шофирикондаги Варданзе кўрғонида қўним топган тошдаги ёзув эса, мана 14 асрдирим, ўз «дастхатни» саклаб турди. Тошдаги битиклар Сизларни кутмоқда, ёшлар!..

Абдуғани ЖУМАЕВ суратлари

ҲАҚИДАСИ

Ш

у чоққа қадар маънавий меросимиздан кўз юмиб келаётганимизни чор-ночор тан олмоқдамиз. Бироқ хатони тан олиш ҳали уни тузатишга киришиш эмас.

Она тилимизга қонун йўли билан давлат тили мақоми берилиб, тарихий адолатнинг тикланиши халқимиз ҳаётида том маънода буюк воқеа бўлди. Бу қонун тилимизнинг тараққий этиши, янада бойиши, халқимизнинг ўзлигини англаши жараёнларига кенг йўл очиб берди. Шу билан бирга халқнинг ўз ўтмишига бўлган қизиқиши ҳам бекиёс даражада кучайди. Бу табиий ҳолат эди. Чунки олис ўтмиш замонларида ёк — Турк хоқонлиги, Қорахонийлар, Темурийлар давлатларида ҳам туркий тил давлат тили вазифасини ўтаган. Туркистон ҳудудидагина эмас, ундан анча узоқ ўлкаларда ҳам бу тилнинг нуфузи юқори бўлган.

«Худо давлат қуёшини турклар буржида яратди, — деб ёзди буюк тилшунос олим ва туркийшунослик фанининг отаси Маҳмуд Кошғарий, — Фалакни ҳам шулар мулкига мослаб айлантириди. Уларни турк деб атади, мулкка эга қилди ва замонамизнинг хоқонлари қилиб кўтарди... Буларга яқин бўлиш учун энг яхши йўл уларнинг тилларида сўзлашибидир, чунки улар бу тилда сўзлашувчиларга қулоқ соладилар, ўзларини яқин тутадилар, уларга зарар бермайдилар».

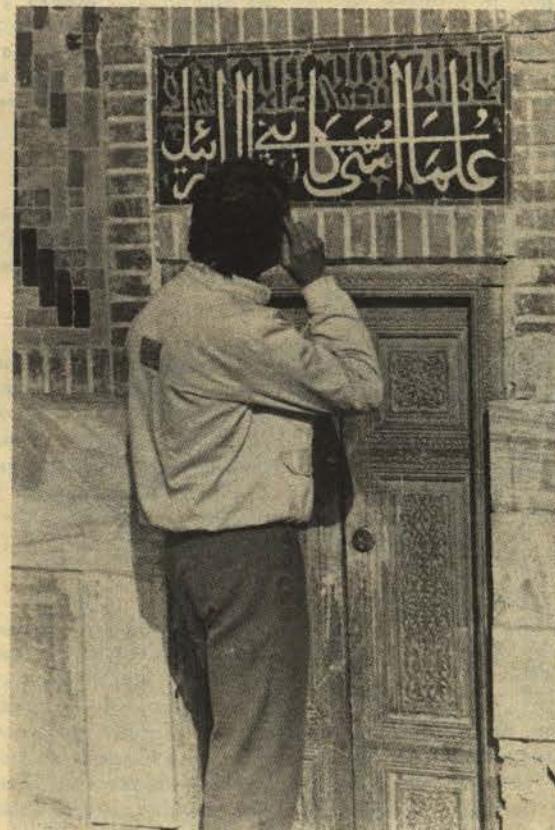
Кўръони карим нозил қилинган араб тилининг обрў-эътибори ўрта асрларда фоят кучли эди. Шундай даврда Кошғарийнинг туркий тили «араб тили билан икки улоқчи от сингари тент ғоҳи қилиб, ўзиб бораётган тил» дейиши унинг ўз она тилига бўлган чексиз муҳаббати ва ишончидан далолат беради.

Кошғарий, Юсуф Ҳожиб, Навоий, Қодирий каби даҳолар ўз ҳаётлари ва ижодлари билан аллақачон исбот этиб кетган мангу ҳақиқатни, яъни туркий тилнинг ҳеч бир ўзга тилдан қолишмайдиган, ҳатто улардан ортиқ даражада бой ва гўзал эканини биз энди энди англаб етмоқдамиз.

Биз Туронзаминнинг ўқиш ва ўрганишга

арзирли тарихи йўқ, деб ҳисобладик ва буюк оғаларимизнинг шонли тарихини кўпроқ ўқидик. Иван Грозний ва Пётр I биз учун улуғ давлат арబоблари эди. Темур ва Абдуллахонларни қонхўр босқинчилар сифатидагина тилга олардик. Невский ва Суворов, Разин ва Пугачёвларни билардик. Темур Малик ва Жалолиддин, Абубакр Калавий ва Алимқулнинг номи дарслик саҳифаларида учрамасди. Оврупадаги қатор социалистик мамлакатларни дўст сифатида танирдик. Ер юзидаги туркий тилли ягона мустақил давлат — Туркия эса бегона, ҳатто, салкам душман бўлиб кўринарди.

Сайёрамиз қанчалик улкан бўлмасин, унда Туркистондек бой тарихга эга бўлган ўлкалар унчалик кўп эмас. Аммо шуниси ачинарлики, бизнинг тарихчиларимиз ниҳоятда дангаса (Албатта, уч-тўрт заҳматкаш олим бундан мустасно бўлиб, уларнинг номи халқимизга яхши таниш). Ўрта Осиёдаги энг қадими давлатлар, Турк хоқонлиги, Сомонийлар, Қорахонийлар, Салижуқийлар, Хоразмшоҳлар, Темурийлар давлатлари тарихи атрофлича ёритилган йирик илмий тадқиқотлар ва оммавий нашрлар ўзбек

тилида йўқ даражада оз. Чор Россиясининг истило қилиши ҳақиқатни ёзиш ўрнига, ҳавоий тўқима тарих яратишга зўр бердилар. Ваҳоланки ўтмишда бу ўлкада Геродот, Тацит, Карамзинлардан асло қолишмайдиган Наршахий, Хондамир, Бобур, Огаҳий, Баёний каби буюк муаррихлар яшаб ижод қилишган.

Ўтмишга ва тарихга бўлган муносабатимиз бизнинг бугунги ҳаётимиз қиёфасини ҳам белгилади. Кўчалар, хўжаликлар, мактаблар, олий ўқув юртларига кўпроқ қардошларимиздан чиқсан машҳур шахслар номи берилди. Уларнинг номини бир мартадан қўйиб чиқиш бизга кам туюлди. Чин байнамалчилар эканлигимизни кўз-кўз қилишни истар эдикда!.. Қадимиш шаҳарларимиздаги кўхна маҳалла ва кўчаларнинг минг йиллардан бери аталиб келинаётган номларини эскилик сарқитлари сифатида улоқтириб, уларга ҳам «буюк» ҳалиқ вакилларининг номларини ўн мартадан қўйиб чиқдик. Ҳолбуки, уларнинг кўплари Ўзбекистон ҳудудида бўлмаган, бу ўлка ҳақида эшит-

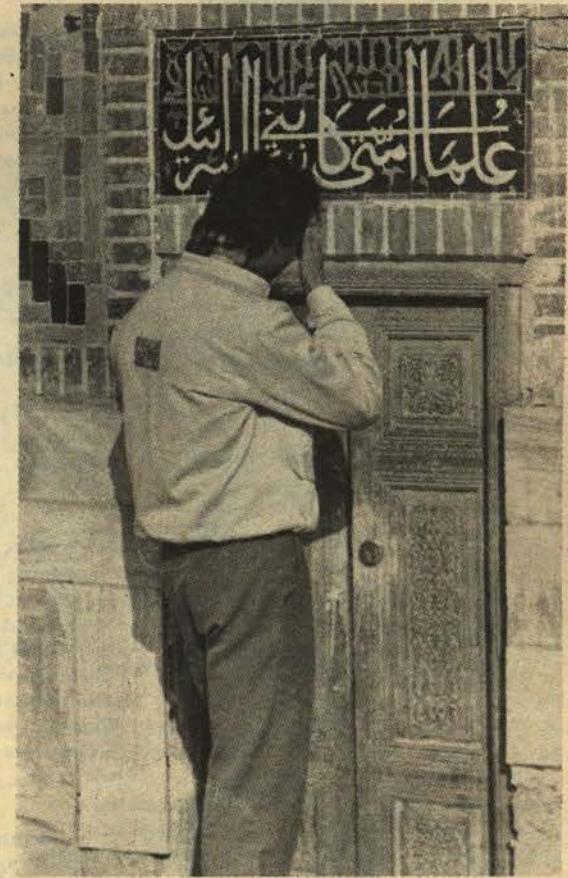
ЎЗБЕК ТИЛИ — ДАВЛАТ ТИЛИ

маган ва тушида ҳам кўрмаган эдилар.

Аммо Маҳмуд Кошғарий, Юсуф Ҳожиб, Аҳмад Юнгакий, Яссавий, Машрабнинг номи билан аташ учун олийгоҳ ва шоҳқўчалар у ёқда турсин, бирон тор кўча ҳам тополмадик.

Аждодларимиз меросидан ёт фоя ва душманлик қидириб, уларнинг ҳатто номларини қатағон қилиш билан биз аслида ўз халқимизнинг маънавий илдизларига болта ураётган эдик. Эндиликда мана шу мудҳиш хатоларни чор-ночор тан олмоқдамиз. Лекин тан олиш ҳали хатони тузатиш эмас. Бунинг учун ҳали улкан ишларни амалга ошириш зарур. Бутун маданий мерос тўла-тўқис ҳалқа етказилиши керак. Улар аслида ҳам ҳалқ учун яратилган. Шундай экан, ҳеч қайси билағоннинг уларни таъқиқлаш ё «қайчилашга» ҳақи йўқ. Боболардан ёдгорлик сифатида қолган маънавий хизналар билан танишмоқни уларнинг неваралари болалар боғчаси ва бошлангич синфлардаёқ бошланмоқлари зарур. Шундагина биз манқурларни эмас, Туроннинг муносиб фарзандларини тарбиялаб ўстирамиз. Бола учун ўз отонаси номини биласлик қанчалик уят бўлса, авлодлар учун ўз буюк аждодлари ҳаёти ва ижодидан бехабарлик шунчалик кечирилмас нуқсондир.

Тарихий илдизларимизни теранроқ англаб этиш учун Туркйшунослик маркази ташкил этилиб, унда Шўро Иттифоқи ва чет эллардаги барча туркий маданий мероси атрофлича тадқиқ қилиниб, энг яхши намуналари мунтазам суратда чоп этила бориши мақсадга мувофиқдир. Ушбу тадбирларнинг изчил амалга оширилувисиз, миллатимизнинг бундан бўёнги равнақини тасаввур этиб бўлмайди. Чунки гўдак она сутини эмиб улгайганидек, ҳалқ ҳам ўз аждодлари яратган буюк маънавий ганижиналардан маърифат нурларини эмибигина юксала

Пештоқдаги ёзув ҳазина эшигининг қалитидир.
Ҳалим Сайд фото лавҳаси.

олади. Демак, миллий ўз-ўзлигимизни англамоқ ҳамда давр муаммоларини муваффақиятли ҳал этиб, ҳали жуда заиф бўлган ютуқларимизни мустаҳкамлаш учун ишни энг аввали мозийдан бошланмоқ зарур. Зоро, ҳазрати Қодирий таъқидлаб ўтганларидек, мозийга қайтиб иш қилмоқ хайрлидир.

Ғулом КАРИМ,
Бўка.

ХАҲАҲАРДУНГИМЗ

Аста-секинлик билан бўлса-да тарихимиз ўз хатоларини тузата бошлади. Қадимий Мовароуннаҳр пойтахти Самарқандда бобомиз, тенги йўқ саркарда Амир Темурга ҳайкал ўрнатиладиган бўлди. Бу ишда «Самарқандни қайта тиклаш жамғармаси» жамоат ташкилоти ташаббускорлик қилди.

Дунёда ўз ихтиrolари билан ўзгаларни ҳайрон қолдиришда ҳеч бир халқ японларга тенг кела олмайди. Сайёҳлар учун мўлжалланган жаҳондаги энг катта автобусни ҳам улар яратиши. Бу ғаройиб машинанинг 22 фиддираги, 4 та ухлаш хонаси бўлиб, ичига 50 киши бемалол жойлашади.

Тошкентдаги XVI асрнинг ноёб ёдгорлиги — Кўкалдош мадрасаси Ўрта Осиё ва Қозоғистон мусулмонлари диний бошқармаси ихтиёрига қайтарилди.

Мамлакатимиз ёзувчилари аррелдан бошлаб ойига 100 сўмдан моддий ёрдам ола бошладилар. Бу ёрдам уларга ССЖИ Ёзувчилар ўюшмасининг ноширлик фаoliyati ҳисобидан бериляти. Мазкур ёрдам бозор иқтисодига ўтиш жараённида нарх-наволар ошиб, ёзувчиларнинг моддий аҳволи ёмонлашгани учун уларни ижтимоий ҳимоялашга қаратилган.

Бизнинг кунларгача сақланиб қолган энг қадимги рўзнома 1470 йилда Кёльнда чиқсан. Энг қадимги ойнома эса Швед адабиёт академиясида 1645 йилда чоп этилган.

Гуржистонлик олимлар безгак чивинига қарши курашнинг биологик усулини таклиф қилдилар. Ҳар қандай касалликни даволовчи энг яхши табиб табиатнинг ўзи экан. Бир вақтлар Америка қитъасидан келтирилган миттигина гамбузия балиғи чивин тухумини жуда хуш кўраркан.

Дунёдаги энг катта ер ости кўли Намибиядаги «Аждар бурни» форидадир. Бу фордан доимо тўхтовсиз илиқ ҳаво чиқиб туради. Қидирувчилар 59 метр чуқурликдан майдони 1,9 гектар бўлган кўлни очдилар.

Табиатдаги энг ҳалокатли ҳодиса зилзила ҳам, вулқон ҳам эмас экан, балки сув тошқини экан. ЮНЕСКО маълумотларига кўра кейинги 100 йил ичida сув тошқини оқибатида 9 миллион киши, зилзила ва довулдан 2 миллион киши ҳалок бўлган.

Кўқондаги қурилиш материалари ишлаб чиқариш комбинатида хотин-қизларнинг ҳафталик иш вақтлари 41 соатдан 36 соатга кисқартирилди.

Боку метросида саир қилиш учун нарх-наво ошган ҳозирги пайтда ҳам 5 тийин кифоя. Шундай қилиб Боку метроси Иттилоғдаги энг арzon ер ости йўли бўлиб қолди.

Ер юзидаги денгиз ва океанлар сувида 15 минг тоннага яқин олтин мавжуд.

Тарих сабоқлари ҳамиша қувончили бўлавермайди. Биринчи жаҳон уруши 38 мамлакатни ўз домига тортган, 10 миллион киши қурбон бўлган, 28 миллион доллар умумий зиён кўрилганди. Иккинчи жаҳон уруши эса 75 давлатни ўз домига тортди, унда 55 миллион кишининг ёстиғи қуриди, 316 миллион доллар зиён кўрилди.

Дунёдаги энг кекса америкалик фазогир Карл Г. Хенце бўлган. У 58 ёшида кўп марта учишга мўлжалланган «Челенджер» фазо кемасининг 19-парвозида фазога учган. Энг ёш фазогир Герман Титов бўлиб, у фазога учганида 25 ёшда эди.

Витамин В₁ куйдирилган ёғ ва хом гўштдагидан кўра кабобда ўз хусусиятини аъло даражада сақлар экан.

Тошкентда Шарқшунослик олий билимгоҳи очилди. Билимгоҳ мамлакатимиздаги қатор йирик олий ўқув юртларидан ташқари Истамбул, Қобул дорилфунунлари билан ҳам шарқ тилларини ўрганиш ва тадқиқ этиш бўйича ҳамкорлик қиласди.

Чет эл фуқароларини ўз самолётига эга бўлишларини ва истаган томонга учишларини кўп эшитганимиз. Яқинда Киев авиаация заводининг «Тайфун» деб номланган конструкция бюроси ўта енгил «ЗА — 01М» учиш аппаратининг моделини яратди. Бу митти самолёт ишлаб чиқарилса, шўро фуқаролари ҳам ўз шахсий самолётига эга бўлишади.

Москвадаги Митинск қабристонига кўмилган Чернобил фожиасининг қурбони бўлмиш ўтирувчини қайта дағн этишга тўғри келди. Мархум кўроғошин ўрамида қалин бетон билан ўраб ташланди. Чунки у ҳамон ўзидан радиоактив нурланиш чиқараётган эди.

Афсонавий «Геннеснинг рекордлар китобига» нималар кирмайди дейсиз. Катта Зонд оролидаги чирилдоқлар қироли ҳам бу шарафга мусассар бўлган. Чунки унинг катталиги 6,5 сантиметр, қанотларининг узунлиги эса 18 сантиметр экан.

«Ҳаммом» сўзи арабчадан келиб чиқсан бўлиб, қиздириш, ўт ёкиш маъносини билдиради. Русча «баня» сўзи ҳам лотинча «бальнеум» сўзидан олинган бўлиб, оғриқни йўқотиш, ғамни қувиш деган маънони билдиради.

Мамлакатимизда профессионал бокс Федерацииси ташкил бўлганига бир йилдан ошди. Унинг таъсисчилари Иттилоғ спорт ҳамда Олимпиада кўмитасидир. Ушбу Федерациига мамлакатимиздаги 22 профессионал клуб аъзодир.

Бағдод ноҳиясидаги 23-урта мактабда узоқ йиллар директор бўлиб ишлаган Даминжон Ҳамдамов хотираси шарафига ноҳияда илк бор бошлангич синф ўқувчилари ҳамда муаллимлари ўртасида чиройли ёзув, ифодали ўқиш, она тили, математика ва бошқа фанлар бўйича олимпиада ўtkазилди.

Халқлар дўстлиги орденли Тошкент қишлоқ хўжалик олий билимгоҳи дәҳқончилик дорилфунунiga айлантирилди.

Фарғонадаги Мирзо Улуғбек номидаги вилоят педагогика олийгоҳи ҳам бу йилдан бошлаб дорилфунин бўлди.

Петербургдаги итальян меъморлари қурган ёдгорликларни қайта таъмирлаш учун Италия ҳукумати 15 миллион доллар ажратди.

Бир саволга бир жавоб

«Хурматли «Ёш куч!» Бу йил, яъни 1991 йилда жумҳуриятимиз олий ўқув юртларига қабул қилишда ногиронларга қандай имтиёзлар белгиланган? Шулар ҳакида ойнома орқали билишни жуда-жуда истар эдик».

Бухоролик бир гурух йигитлар.

1991 йилда жумҳуриятимиз олий ўқув юртларига ўқишига киришдаги қабул қилиш қондаларига кўра ногиронларга қўйидаги афзалликлар белгиланган: кириш имтиҳонларидан ижобий баҳо билан ўтган ва тиббиёт меҳнат-эксперт комиссияларнинг хулоса хужагита эга бўлган I—II гурух ногиронлари танловдан [конкурсдан] ташқари қабул қилинади.

Ўзбекистон ССР Олий ва ўтара маҳсус таълим вазирлиги яна ногиронларга ёрдам бериш мақсадида уларни олийгоҳларнинг сиртқи бўлимларига кириш имтиҳонларисиз [сұхбат натижалари бўйича] қабул қилиншига рухсат беради.

Сұхбатга маҳаллий тиббиёт мусасалари тавсияларига эга бўлган I—II гурух ногиронлари киритилади. Сұхбат ўтказишдан олдин олийгоҳнинг ректори ногиронларнинг танлаган мутахассислиги бўйича ўқиш ва ишлаш имкониятини аниқлайди.

БИЗ—САЛОМАТЛИК ПОСБОНЛАРИМИЗ

БИЛИМ
ЮРТЛАРИ
ҲАЁТИДАН

Қарши тиббиёт билим юрти директори, жумҳуриятда хизмат кўрсатган шифокор Пўлат РУСТАМОВ билан сұхбат.

— Пўлат Набиевич, мамлакатимизда қайта куришнинг бошланганига ҳам олти йилдан ошиди. Бу жаён илм даргоҳларида ҳам ўз инфодасини топмоқда. Сиз раҳбарлик қилаётган тиббиёт билим юртида у қандай кечмоқда?

— Вилоятимизда тиббиёт билим юртинг очилганига 45 йил бўлди. Бу даврда шифохоналар, санаториялар ва бошқа шифо масканлари учун 16671 махсус ўрта мутахассислари тайёрлаб бердик. Дастраски 1946 йилда билим юрти ташкил топганда фельдшерлик ва акушерлик гуруҳларида йилига 110 талаба ўқирди, ҳозир уларнинг сони 2515 га етди. Уларга 211 педагог ва шифокорлар таълим-тарбия ҳамда тиббий малака бермоқдалар. Талabalаримиздан 360 нафари ётоқхона билан таъминланган. Ижарага турувчи талabalаримиз учун эса йилига 20 минг сўм ажратганмиз. Замонавий спорт комплекси, 32 фан ва махсус тажриба хоналари, 500 ўринли мажлислар зали, 550 ўринли 2 ошхона ўқувчилар хизматида.

— Домла, ҳозир ҳамма жойда сон учун эмас, сифат учун курашиялти. Бу борада сизлар дарсда ва дарсдан ташқари пайтларда қандай тадбирлар ўтказяпсизлар?

— Билим юртида ўқитиш ва таълим-тарбия ишлари кабинет ва лаборатория системасида олиб борилади. Ўқув хоналари ва тажрибахоналар таълим учун керак бўлган барча зарур замонавий ажномалар ва ўқув қуроллари, кўргазмали материаллар, техника воситалари билан таъминланган. Синфдан ташқари ишларга катта аҳамият берилмоқда. Хусусан, фанлардан улгурмовчи ўқувчилар билан қўшимча машғулотлар ўтказиш, тиббиёт билимларини ўрганишга доир савол-жавоб кечалари, шаҳар, нохия шифохоналарида бўлиб ёш шифокор-

ларнинг амалий машғулотлари кузатилиб, уларга тегишли маслаҳатлар берилмоқда. Бу ишларда ўқитувчилардан Б. Шомуродов, Т. Жуманазаров, Э. Камоловлар бош-қош.

Методик кенгашларнинг иш фаолияти активлаштирилди. «Ўқитувчиларнинг дарс бериш жарабёнида кўргазмали ўқув қуроллардан фойдаланиши», «Назарий машғулотларни амалий машғулот билан боғлаш», «Лаборатория ишларини ташкил этишда ўқувчилар активлигини ошириш» тадбирлари катта самара бермоқда. Турли тўгараклардаги машғулотлар ҳам юқори савияда мазмунли ўтмоқда. Айнинса, бадиий ҳаваскорлик тўгарагининг иши дик-

қатга сазовордир. Бу йил бобомиз А. Навоий таваллудининг 550 йиллигига бағишилаб шаҳардаги кооператив техникими талabalari билан ўтказилган «Ассалом, Навоий» мушоирасида талabalаримиз ўзларининг ўткир зеҳни ва билимларини намойиш қилдилар.

Булардан ташқари ўтказиладиган «Қувноқлар ва зукколар» ва тиббиёт фани бўйича мусобақалар, шунингдек, шоирлардан А. Орипов, М. Тўхтамишев, ёзувчи М. Очилов, тиббиёт ветеранлари, Улуғ Батан уруши қатнашчилари П. Герасимова, Н. Дубровина, Т. Иброҳимова, билим юртинг биринчи талабаси — медицина фанлари доктори Б. Аминов билан бўлган учрашувлар ҳам талabalardar катта таассурот қолдири. Бу тадбирларда билим юртимизнинг фаол муаллимларидан М. Раҳмонова, Р. Мирзаев, А. Норов, Т. Эшмуродов, З. Аминова, Н. Теркұлова меҳнатларининг самараси катта.

— Пўлат ака, тиббиёт билим юртларида таҳсил олаётган ёшларнинг кўпчилиги қизлар бўлади. Бу албатта, қизлар билан жиддий иш олиб боришини талаб қиласди. Сиз бу борада нималарни айта оласиз?

— Тўғри, бизда ўқиётган 14 миллатга мансуб ёшларнинг кўпчилиги қизлар. Шунинг учун биз қизлар кенгашининг ишига алоҳида эътибор берамиз. Унга ташаббускор педагогимиз Ойсара Ҳамроева раҳбарлик қиласди. Бу йил унинг жонқуярлиги шарофати билан билим юртимиз қизлари ўртасида «Қизлар гигиенаси», «Ҳаёт ва андиша», «Муҳаббат ҳақида баҳслашамиз», «Адаб нима?», «Ахлоқ нима?» каби мавзуларда қизиқарли сұхбатлар ўтказилди. Яна қизлар кенгаши қошида ташкил этилган «Қизлар давраси» халқ университетининг машғулотлари ҳам ёшларга жуда маъқул келмокда.

— 1991 йилда талabalар қабули ва кела-жак режалари ҳақида ҳам айтиб ўтсангиз!

— Янги ўқув йили учун фельдшерлик, акушерлик, санитар фельдшерлик, тиббиёт ҳамшираси бўйимларига 870 ўқувчи қабул қиласми. Кириш имтиҳонларининг адолатли бўлишини таъминлаш қабул комиссияси аъзоларининг вазифасидир. Бунинг учун аввало имтиҳон олувчи ўқитувчиларга қаттиқ талаб қўйилади. Кириш имтиҳонларида шаҳар халқ таълими ходимларидан, депутатлардан, ота-оналардан вакиллар қатнашади. Мақтов қоғозига эга бўлган ўқувчилар ҳам жамоатчилик вакиллари иштирокида сұхбатдан ўтадилар. Қабул давомида апелляция комиссияси ишлаб туради.

Келгуси режаларимиз ҳам катта: талabalarni ўзбек тилида дарслик билан таъминлаш, бошқа билим юртлари билан алоҳида мустаҳкамлаш, 400 ўринли янги ётоқхона ва 264 ўринли қўшимча ўқув корпуси куриш ишлари ҳам шулар жумласидандир.

Сұхбатдош — Баҳром УМИРОВ.

БИЗ ТОШКЕНТНИ ҚУРЯПМИЗ

Завод директорининг мувони — Баҳодир АЗИЗОВ.

Буғунги кунга келиб Тошкент гўзал шаҳарлардан бирига айланди. Бунда қурувчилар билан бир қаторда Тошкент қурилиш бошқармасига қарашли ёғочни қайта ишлаш заводи қўли гул усталарининг ҳам катта хизмати борлигини, афсуски кўпчилик билмайди.

Завод ишчилари ўз меҳнатларига «Биз Тошкентни қуряпмиз», деган лўнда таъриф бериши. Бу сўзларни эшитганда табийки шоирнинг

«Бизлар ишляпмиз».

Бу меҳнат холос», — деган сатрлари ёдга тушади.

Ҳақиқатан, йилига 33 миллион сўмлик товар ишлаб чиқаётган, пойтахтдаги жамики уй-жой, бофча, мактабларни барпо этишда ҳисса қўшаётган жамоа меҳнати тавсифга сазовордир.

Заводнинг қўли гул усталари санъат асари дараҷасида яратган маҳсулотлар ер остидаги метрою, ер остидаги «Халқлар дўстлиги», «Наврӯз», «Санъат якорий»ларига алоҳида кўрк бағишламоқда.

1949 йили курилган мазкур заводнинг 6 та цехи бўлиб, уларда жами 632 нафар ишчи ишлайди. Ишчилар шаҳардаги уйлар, муассасалар учун бежирим эшик, ромлар ясашади. Биз уларнинг ҳаёти, меҳнати билан танишар эканмиз, гап бозор иқтисодиёти шароитида оддий меҳнаткаш учун энг долзарб

муаммо бўлган нарх-наво, ойлик маошлар хусусида кетди.

Ишчилар нарх-навонинг ҳаддан ташқари кўтарилиб бораётганидан норозилик изҳор қилдилар. Мисол. Ёш ишчилардан бири Муҳаммаджон Аҳмедов Чилонзордаги 12-СПТУни 1982 йили тутатган, шундан бўён заводда ишлаётган экан. Маоши — 250 сўм. Бозор иқтисодиёти шароитида бу пулнинг икки-уч ийл бурунги ярим қадри ҳам ийк.

— Ойлик тирикчиликка етятпими? — сўраймиз ундан.

— Етмаса кўтариб берармидингизлар, — саволимизга истеҳзо аралаш жавоб қайтарди Муҳаммаджон.

Биз ишчиларнинг маош масаласидаги саволларини завод директорининг мувони Баҳодир Азизовга бердик.

Чорак асрдан бўён заводнинг нонини еб келаётган, меҳнат фаолиятини техник-технологикдан бошлаган серғайрат, тиниб-тинчимас Баҳодир ака ишчиларнинг гапини маъқуллади ва... маош оширишини заводдаги дипломли кадрлардан бошлаш лозимлигини уқтириди.

Биз, — дейди Баҳодир ака, — энг аввало умид билан ўқиб диплом олган мутахассисларимизнинг маошини оширидик. Қолаверса, ишчиларимизнинг маоши ҳам ошапти. Негаки маҳсулотларимизнинг ҳам нархи ошди. Ишчиларимизга белул тушлик, турли ёрдамлар ўюштиряпмиз, бу ҳам уларни бозор иқтисодиёти машаққатларидан «эсон-омон» ўтишларига ёрдам беради.

Маош масаласида энг аввало зиёли мутахассисларга кўйинган Баҳодир ака бозор ҳақида куюниб гапира кетди:

— Бозор иқтисодиёти шароитида планни мунтазам бажараётган ташкилот сифатида биз ишчиларга ҳар ой ҳаяллатмай тўлов (компенсация)ларини бериб турбимиз. Тушликларига ёрдам пули берярмиз. Ишчиларимизнинг фарзандлари учун пионер лагерларига путёвкалар текин. Бундан ташқари ёз ойларida ишчиларнинг болалари учун Ленинградга ва Киевга 30 тадан завод ҳисобидан белул путёвка тарқатилди. Ўтган кварталда 2,5 миллион сўм соғ даромад қилдик. Албатта бунга заводнинг йил бошидан тўлиқ ижара пудратида ишлаётгани ҳам имкон яратди.

Ишли ва хизматчиларнинг ойлиги 25 дан 50 фоизгача кўпайди. Уларга меҳнат таътилига чиқаётганларида 100 сўмгача ёрдам пули берярмиз.

— Оддий халққа жабр бўлди. Мана биз ҳам ишчиларимизнинг манбаатини ўйлаб маҳсулотларимизни қайта баҳолашга мажбур бўлдик. Мисол, илгари хўжалик магазинлари орқали 99 сўм сотиладиган эшикнинг нархи ҳозир 350 сўмга чиқди. Агар нархни оширимасек ўз ишчиларимизга (улар ҳам халқ вакиллари) жабр бўларди.

Завод ҳаёти билан танишишда давом этдик. Корхона шаҳардаги 12-(63)-СПТУни оталиқса олган экан, ҳар йили ҳунар мактабини битирган 30—40 нафар ўқувчи тўғри заводга ишга келар, ўқиш даврида амалий иш ўрганган ёш ишчилар кекса усталарга биринкириб, ҳунар сирларига ошно бўлар эканлар. (Суратларга қаранг).

Корхона ҳақида гапиргандага директор мувони Баҳодир Азизов билан бир қаторда асли миллати литвалик бўлган директор Григорий Яковлевич Шурнинг тадбиркорлик, ишнинг кўзини билиши каби фазилатларини ҳам алоҳида таъқидлаш жоиз.

Равшан Иноятов (суратда) 22 йилдан бўён заводда ишлайди. Ром йигиш бригадасининг бошлиги бўлган бу йигит билан сұхбатимиз ҳам ҳозирги ёшларнинг касб-ҳунар эгаллашга бўлган қизиқиши ҳақида борди. У меҳнатни ташкил этишнинг янги шакллари заводда қандай амалга ошаётгани ҳақида бизга сўзлаб берди.

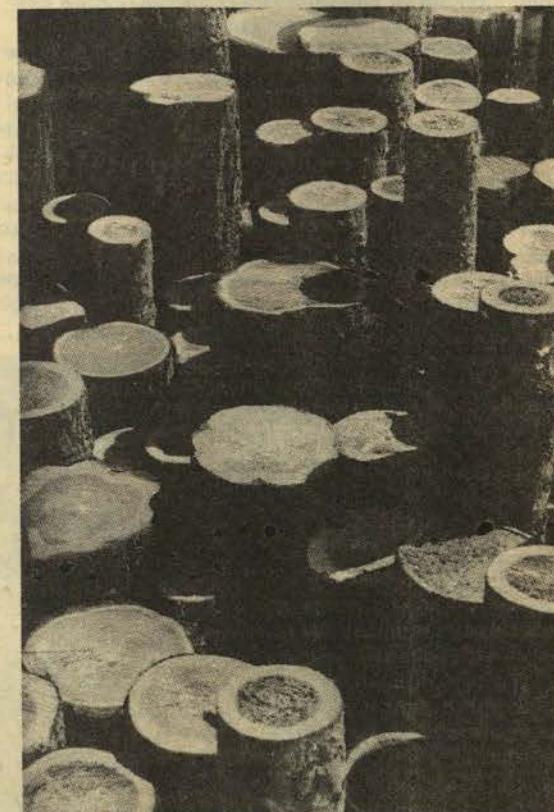
Ўзбекистонда хизмат кўрсатган бинокор Г. Я. Шуркорхонага раҳбарлик қилган 20 йил давомида заводда ишлаб чиқариш кўрсаткичлари 2—3 бароварга кўпайди. Шунинг учун ишчилар, хизматчилар ёши 70 дан ошган директорларини ҳурмат билан пенсияга кузатиб кўйишга шошилишмайди.

Ҳа, шаҳарни бунёд қилаётган бу ишчилар ўз меҳнати билан ўзларига ҳайкал қўйишмоқда. Зоро, шоир айтганидек:

Шаҳарлар боқийдир.

Умр ўткинчи.

Завод ҳақидаги ҳикоямизни у ердан олинган қуйидаги суратлар тўлдиради, деб ўйлаймиз.

А. ЖУМАЕВ суратлари.

ЖУМҲУРИЯТ БОЛАЛАР ЖАМҒАРМАСИ АНДИЖОН БЎЛИМИДА

Жумҳурият болалар жамғармаси фидойилари.

Бу ёруғ оламдаги барча азоблар ичиде лаззатли бир азоб бор. Бу азобнинг борлиги Дунёнинг боқийлигидир! Бу азобнинг мавжудлиги Тириклиникнинг боқийлигидир! Бу кутлуғ азоб насиб қилган зот — онадир! Етмиш икки томирингни күйдириб келгувчи тўлғоқ азобининг ҳосиласи эса Она нинг жигаргўши эрурким, унга кўзи тушиши биланоқ барча азоблар унут бўлғай! О, бу баҳтни тотиб кўрганларнинг армони қолмағай! Аммо бу азобни тотган Она ўз боласидан воз кечишини тасавур ҳам қиломасдим.

Мен борган даргоҳ ҳақиқий ота-онасиз болалар масқани бўлса ҳам бунчалар ҳайратланмаган бўлардим. Қарангки, аксарият болаларнинг ота-оналари бор экан. Нега сен ўз онанга ортичилик қилинг-а, болажон!?

Ака-ука Мурод билан Рустам сира кўз олдимдан кетмайди. Ойна жаҳондаги «Хайвонот дунёси»га ғарқ бўлиб ўтирган Рустамнинг чимирилган қошлиари, ҳайратдан катта катта очилган кўзлари, лўпни юзларидан кўзимни узолмайман. Қучоғим, ён-верим тўла бола! «Мен Сиз билан ўтираман» деб бир-бинни турткилаб пинжимга сўқилишади. Юзларимга юзларини, жаҳоки кўлчаларини сийпашади. Уларга ҳеч ким бегона эмас. Бу даргоҳга кирганки аёл уларнинг онасидек туюлади.

— Рустам, мен билан кетасаними?

— Йўқ, кетмайди, — уни маҳкам бағрига босади Мурод акаси.

Рустамнинг кетгиси келади. Кўрсатувни ҳам қўйиб олдимга тушади. Уни суюб эркалаганим сари олиб кетгим келади. Унинг ҳам бағримдан чиққиси келмайди.

Кунлар келар, ҳали Сен —
Қоши кундуз бўласан!
Нур ёғилар юзингдан
Кўзи юлдуз бўласан!

Ҳавасда қолар Лочин
Кўкси осмон бўласан!
Афсонавий Рустамдек,
Элга достон бўласан!

Ўшанда онанг нима қиларкин?

— Яқинда буларни аяси олиб кетади, — хаёлимни бузади Римма опа, у эридан ажрапиб қўйналди. Энди бошқасига тегди, олиб кетади.

Кўнглимни бир таскин овутади. Хайрият! Олиб кетади!

— Сиз оналарни ҳам тушунинг... — шу ерда ишлайдиган бир аёл гап бошлади. — Мен ҳам болаларимни деб шу ерга ишга кирганман. Асли Пахтаободданман. Уйимизни сел олиб кетди. Эрим бошқа аёлга уйланиб, бизни ҳайдади. Онамникида тўрт бола билан туролмадим. Иккитасини олиб бу ерга келдим. Ҳеч қаердан уй ололмаяпман. Агар уй олсан болаларимни ўзим боқаман. Фақат ҳозир бошпанам йўқ.

Ажойиб жамиятда яшаймиз-а, етимхоналарга ғамхўрлик қиласиз-у, озгина сарф қилиб бир оиласа кўмаклашиш, бошпана қуриб бериш хаёлимизга келмайди.

Утган йили Ленинграддаги «Болалар уйи»-нинг 5 нафар тарбияланувчиси заводга ишга юборилибди-ю, бошлиқлар «иш йўқ» деб қабул қилмабди. «Уйинг бормиз», деб сўрашмабди ҳам. Улар нима қилишини билмай, 2-болалар уйига кириб келишади. Нима бўлгандаям уларни бу ердагилар тушунишади. Ҳақиқатан ҳам, улар бир неча кун шу ерда яшадилар. Директор ишга, ётоқхонага жойлашади, ҳамма енгил тортди.

Ўйлаб қоламан. Наҳотки мурувватни ҳаммага эълон қилиш шарт бўлса. Ахир йўлимизда учраган меҳрга ташна қалбга саховат нурларини сочиш ва буни ҳеч ким билмаса ҳам кўнглинг равшан тортганига етгулик ҳолат

бўлмаса керак? «Ҳар бир қилинган яхшилик садақа савобига тенгдир». (Ҳадисдан.)

— Болаларнинг ҳар бири билан алоҳида гаплашиш зарур, — дейди маҳсус гуруҳ тарбиячиси Зоя Абдуллаевна. — Бири ўта ҳиссиётли, яна бири ўйчан ва нозиктаъб. Шунга қараб муомала қилиш, тарбиялаш зарур.

Туққан эмас, боқкан она экан-да?!

— Қани, болалар менинг олдимга. Сизларга тешиккулчалар олиб келдим, — дефектолог Ася опани болалар дув этиб ўраб олади.

— Ҳар куни биттагина фарзандга ҳам олам-жаҳон нарсалар кўтариб борамиз. Олдимиздан югуриб чиқса берамиз деб, — изоҳ берди Ася опа, — эшикдан ким келса, югуриб боришади. «Нима олиб келдингиз?» дейишади.

Кўзларингдан ўргилай, болажон, Сен нима хоҳласанг, шуни келтирай. Фақат Сен кувонсанг бўлгани. Йўқ-йўқ, бу болаларнинг ҳеч кими йўқ деманг. Уларнинг Римма опаси, Венера, Галина опаси бор. Кечалари уйқусираб ийғлаганда бағрига босувчи Леля опаси, Люция, Озодахон опалар доим уларга парвона. «Ҳар бир нарсанинг калити бор. Жаннатнинг калити эса мискин фақирларни севишадир», дейишади. Бу жаннати аёллар ҳар қандай онанинг ўрнини босади. Буни уларнинг меҳр тўла кўзларидан уқдим.

Бу ерда болалар учун яратилган шароит бекаму кўст. Улар ўз уйларида юргандек яйрашади. Қушлар, жониворлар боқишиади. Гуллар ўстиришади.

— Чўмиладиган ҳовузимиз ўзимизда эмасди, — дейди директор Озода Фаниева, — олиб бораётган жойимиз хўжалик ҳисобига ўтибди. Энди йилига 1200 сўм тўлаб қўйишмиз керак экан. Бизга ёрдам қўлини чўзган корхоналар шу томондан ёрдам берса яхши бўларди.

— Биттагина автобус ажратишиша ёмон бўлмасди, — гапга қўшилади шоффёр, — эскилигидан болаларни ташигани ҳайиқаман.

Шунча мурувват кўрсата олган юзлаб қалби дарё қишилар, саховатпеша ташкилотлар бу томонларни ҳам эътиборсиз қолдирмаса керак, деб ишонгим келади.

— Болаларимизга тўй қилаяпмиз, келинг, суннат тўйи, — деди Озода опа қувончини яшира олмай.

Яқиндагина рўзномада ёзгандик.
Мўъжизага ишонмайди бу бола,
Қалбини кемирар бебошгина ўй.
Ботиниб ҳеч кимдан сўрамас буни:
«Қандай бўлар экан, қизик, суннат тўй».

Мўъжизага ишонавер, болажон! Энди сен ҳам шу ҳовлингда, ўзингнинг суннат тўйингда чопқиллаб ўйнайсан. Жажоғигина чопончалар кийиб, белбоғ бойлаб, от ўйнлар, дорбозларни қийқириб томоша қиласан. Карнай-сурнайлар барча мурувватли инсонларни тўйга чақиради. Катта қўйлар сўйилиб, элга ош тортилади. Оппоқ соқолли мўйсафидлар сени дуо қиласади: Элга, ўртга содик ўғлон бўлгин, деб.

Дуога очилган қўллар алдамас,
Ўйига қайтади бир кун болалар.
Бу ерга келгани ҳеч ким топилмас,
Ҳувиллаб қолади етимхоналар.

Мұҳаббат ОТАМИРЗАЕВА.

ҲУВИЛЛАБ ҚОЛСИН ЕТИМХОНАЛАР!

Жумхуриятда шаҳарларни көлбенчидан шаштада жароҳатлаштира ишилди Мажлиси Қонгуратинада. Адабкор Навои

Номус, тазарру ва поклик

1-мактуб

Жумхуриятда чоп этилаётган ойномаларни сонма-сон кузатаман. Кузатаману оёги тойган, ҳаётдан адашган, боши берк кўчага кириб қолаётган ёшларнинг аксарияти қишилоқдан шаҳарга ўқишига, ишга келган йигитлар, қизлар эканини ўқиб ўрганиб кетаман. 1987 йили 10-синфни битириб шаҳардаги олий ўқув юртига орзу-умид билан қадам қўйдим, имтиҳонларни мувваффақиятли топшириб мандатдан ҳам ўтдим. Қувончларим чексиз эди. Лекин шу қувончнинг олдиди ҳали чексиз изтироб, қийинчилик борлигини сезмаган эканман. Биринчи сентябрь яқинлашиб, эртага шаҳарга жўнайман, деган куним онам ёнларига олиб соchlаримни силағач, қўзларида ёш билан насиҳат қилдилар.

«Гавҳаршод, — дедилар онам, — сени худога топширдим, бошинг тошдан бўлсин, сен қишилоқда туғилиб, қишилоқда ўсдинг. Шаҳар ҳаёти сенга бегона. Дунёда яхши ҳам, ёмон ҳам кўп. Болажоним, агар ҳаётда боши берк кўчага кириб қолсанг, сени кимдир адаштироқчи бўлса, оёғинг ўйлдан тойса, бир зум тўхта, шунда турмуш ўргонидан бевақт айрилиб, ҳаёт эзив ташлаган, ҳайҳотдек ҳовлида бир ўзи яшаётган. «Гавҳаршод келади», деб ўйлингга қўзлари нигорон ўтирган онангни бир зум эслагин, жон болам, шунда ҳаммаси яхши бўлади».

Мана, ҳозир 4-курсдаман, З йил ётоқхонада яшадим, бу йил эса ижарахонадаман. Эҳ-ҳе, бу тўрт йил давомида нималарни кўрадим, эшиштадим. Бир йил ўқимай ҳайдабил кетган йигитларни, ҳомиладор бўлиб

2-мактуб

«Еш куч» саҳифаларида ёритилаётган айрим мактубларни ўқиб ҳатто мендек бир одам даҳшатга тушяпти. Наҳотки, ота ўз юрагининг бир парчаси бўлган қизини, ака бир бешикда катта бўлган синглисини зўрласа?! Бу қандай даҳшат!

Ахир... Шундай дейману, ўзимнинг ўтмишими, қилмишларимни эслаб ўзимдан нафратланаман.

Шаҳарлик тогам мени 21-22 ёшлардаги фоҳишанинг қўлига топшира туриб «жилинми хафа қилманг-а», деган пайтларидан эндигина 8-синфни тугатган эдим. Ушанда илк бор кўз олдимда қип-яланғоч ечинган қизни кўриб уятдан юзим ловуллаб ёнган эди. Кейинчалик ўз қишилогимда «тажриба» ўтказа бошлидим, 10-синфни тугатиш арафасида синфдошим М.нинг номусига тегиб қўйдим. У туғруқхонага тушганда ҳам кўзим очилмади. Таниш-билишлар кўмагида осонгина қутулиб шаҳарга кетдим. Кўп ўтмай ўз фаолиятимни талабалар ётоқхонасида давом эттира бошлидим. Етти йил давомида ўқишига келиб ота-она назоратидан четда қолган, ширин сўз гадоси бўлган қанча қишилоқ қизларини қармоққа илнингидим. Бир кун ошхонага ёшгина қиз кириб келди, афтидан йиглаган бўлса керак, қўзлари қизарган, руҳи анча чўккан эди. Секин кўнгил сўраб гапга солдим. Уч кундан буён ҳужжат топ-

3-мактуб

Журналда чиқаётган ахлоқ мавзусидаги мақолалар мени ҳаяжонга солади. 28 ёшдаман. 1986 йили турмушга чиқдим, ҳозир қизчам бор. Турмушим жуда яхши. Мен ҳаётимда жуда эрта қоқилаётган, дунёда мұхаббат деб аталмиш энг ноёб туйгуни оёқ ости қиляётган, ўз ор-номусига дөг тушираётган қизларимиз ҳақида эмас, балки йигитлар ҳақида ёзмоқчиман. Нега энди барча йигитларни алдоқчи, хиёнаткор ёки тажовузкор деб билишимиз керак?! Орамизда аҳдига вафордор, чинакам севги соҳиби, тоза қалб эгаси бўлмиши йигитлар йўқми? Менимча, бундай йигитларимиз жуда кўп. Мен ҷундай бир

КАТОРГОЛГА

қолган қизларни, отасиз туғилган болаларни кўрдим. Ҳаётда адашган, боши берк кўчага кириб қолиб, ноиложликдан ҳатто ўзини қурбон қилишга рози бўлган қизларга қаратса шундай дегим келади: «Хой опажон, дугона, бир зумгина тўхта, ана онанг калишига гўнг илашиб қоронгиди сигир соғяпти, кеч бўлишига қарамай гўзапоя тутатиб қозонга ёғ соляпти, ана, икки қўлида икки оғир сумкани кўтариб, терга ботиб бозордан келяпти, бир кило гўшт топса эрта-индин қизим келади, деб тузлаб қўяяпти. Шу муштипар онанг ҳақиқи, тўхта!»

Йигитларга эса, «Хой, илгари мәрдлик тимсоли бўлган акалар, ўша бир адашган шўрпешона қизининг номини бадном қилаётган, келажакнинг оппоқ либосига қора балчиқ суроётган зўр акалар, тўхтанг, ахир сизнинг онангиз ҳам аёлку, балки ўйда бўйи етган синглингиз бордир ёки ўйланган бўлсангиз фарзандингиз қиздир, бир зумгина ўйланг», дегим келади. Шу гапларни ёзяпману, яна хаёлимга тўрт ўйлдан бери ўйлимга кўз тутиб яшаётган, сочлари бевақт оқарган, марҳум отамнинг руҳини ёд этиб, фарзанди ҳақиқи ҳаётдан тоқ ўтаётган муниисгина онам кўз олдимга келади.

Гавҳаршод ШАМСИЕВА.
С. Айний номли Самарқанд Давлат ўқитувчилар тайёрлаш олий илмгоҳининг талабаси.

шира олмай овора экан. Унга бу ишда ёрдам бердим, озиқ-овқат томонидан ҳаммасини мұхайё қилдим, алоҳида хонага жойлаширидим. Қиз севинчидан ўзини қўярга жой топмай қолди. Яхшиликни давом эттиравердим. Қиз учта имтиҳонни мувваффақиятли топшириб олди. Яна бир имтиҳони олдидан мени очиқ кўнгил билан ошга таклиф этди. Кечга яқин бордим... зор-зор ялинишларига қўймай мақсадга эришдим. У эса охирги имтиҳондан ишқилиб қишилогига қайтиб кетди. Орадан бир неча ой ўтди, қиши кунларининг бирда останомда ўша қиз пайдо бўлди. Зорзор қақшаб йиглади, мени қарғади. Ота-онаси уни яқин қариндошларидан бирига узатган экан, куёв бола тўйдан кейин келинни ўйдан қувиб солган. Халқ олдида юзига қора чаплаган қизидан ота-она ҳам воз кечади.

Уша кечаси илк марта виждан азобидан тўлғониб чиқдим. Ниҳоят эртасига ҳаммасига нуқта қўйиб, қизни излаб топдим ва қишилоққа, ўз ота-онам олдига қайтдим. Кичкинагина тўй қилдик. Ҳозир икки ўғлимиз бор. Ўйлайман, ўзгалар баҳтини ўғирлаб баҳтили бўлдимми? Ота-онасидан, ўз яқинларидан ажралган турмуш ўргонимчи? Еки ўғай ота қўлида қизини катта қилаётган синфдошимчи?

Хар гал сумкасига қўлтиқлаб мактабга кетаётган қизчамни кўрсам юрагим эзилиб кетади.

Абдулатиф И.,
Тошкент вилояти.

йигитни биламан. 1978 йили 10-синфни таомладим. Мактабни битиргунча, очиги, ҳеч кимни севмаганман. Олий ўқув юртни таомлаб мустақил ҳаётга қадам қўйдим. Ва бир йигит билан танишиб қолдим. У ўзининг ширин сўзлиги, болаларча содда муомаласи билан мени мафтун этди. У ҳақда жуда кўп ўйлайдиган бўлиб қолдим. Ўни тез-тез кўргим келар эди. Кунлардан бир куни тасодиғи манзилимиз бир бўлиб қолди. Унинг машинасида кетаётгич гап мұхаббатга тақалди-ю, «Севзанингиз борми?», деб сўраб қолди, нима деб жавоб бериши билмай «йўқ», деб қўяқолдим. Орадан бир ярим ой бағт ўтди, мен энди усиз яшай олмаслигимни ҳис

қилдим ва унга мактуб йўлладим. Шундан кейин у менга янада илтифотлироқ бўлиб қолгандек туюлди. Мен бундан ўзимча бошқача хуласа чиқардим-да, унга янада қаттикроқ борганиб қолдим. Кейин тақдир экан, ота-онам бир қариндошизининг ўғлига унашириб қўйишиди. Мен бу ҳақда унга айтдим. У бир оз йўланни турди-да «синглим, бахтили бўлинг, унаширилган йигитингиз яхши йигит» деди. Ҳанг-манг бўлиб қолдим. Кейин у йўланганини, ҳозир жуда бахтили ҳаёт кечираётганини ва фарзандлари борлигини айтди. Аламидан дод деб юборай демид. Лекин, ундан хафа бўлишга ҳақим ўйқ эди. Чунки у менга бир оғиз севаман деб айтмаган.

Уйга келиб ота-онамга ҳозирча турмушга

ایلکیم دین کیلкунҷ خالм تیغимин اوشا تیب مضلوم جратقىغىيە ئىستقامتىلىخىمین قوپىدەيم عىشىر نوايى

Үйимизга совчилар қатнай бошлаганда мен севган йигитимга жуда ишонганим учун очик-ойдин «севганим бор», дега жавоб беравердим. Ўзимга ишонгандалик ишонардим унга. Биз бир корхонада ишлардик, бирга бахтийэр эдик... Ойлар ўтди. Менга келган совчилар рад жавобини олиб қайтавердилар.

Аммо кунлардан бир куни уни бошқа қиз билан кўрдим. Шунчаки танишидир-да, дега ўзимни овутгандим. Иўқ, янгишибман. У энди шу қизни севиб қолиди. Мен билан эса бир оғиз гаплашмай қўйди. Ахир мен унга ишониб юрсам-у, у эса номардлик қиласа.

Ҳозир ёшим йигирмада, мен тенгиллар аллақачон турмушда. Мен эса беҳудага гап бўлганман...

М.,
Поп нохиясидан.
(Исмимни тўлиқ ёзмайман.)

МАКТУБЛАР

чиқмаслигимни, 1-2 йил ишламоқчилигимни айтдим. Ота-онам рози бўлишиди. Орадан 5 йил ўтди, турмушга чиқдим. Турмушим яхши, фарзандларим бор, хўжайиним менга жуда меҳрибон, лекин ҳар замонда «А» акамни ҳам самимий эслаб қўяман. Агарда у енгил табиатли бўлганида мен ҳозир «Еш куч»га шундай бир йигит борлигидан фахрланиб эмас, балки айрим қизларимиз каби најот сўраб мактуб йўллаган бўлармидим. Шукрки, унинг қалби пок экан. Қани энди шундай покиза йигитларимиз кўп бўлса...

Наргиза Б.,
Андижон вилояти.

Сурати — Абулгани ЖУМАЕВ.

«Ишонч»

(мактублардан сатрлар)

Армия сафидан қайтгач. Қарши Давлат педагогика институтидан ўқиши давом эттиридим.

Мен ижарада яшаб юрган уйда истиқомат қиливчи қизни севиб қолдим. Қизнинг ҳам менга мойиллигини сезардим. Шу қизнинг барча ҳаракатлари, турмуш тарзи мени завқлантиради. Кунларим шод ўтарди.

Аммо... Қизнинг ота-онаси бошқа йигитга унашириб қўйишиди. Бундан қиз ҳам норози албатта. У ота-онасининг райига қарши борлмайди. Мен эса усиз яшашни тасаввур эта олмайман. Қиз, «Энди кечикдингиз. Аввалроқ ҳаракат қилиш керак эди» деди. «Аввалроқ»ка эса менинг моддий шароитим йўл қўймасди.

Қисқаси, севгига ҳам ишончим қолмагандек...

Алижон,
Қарши шаҳри.

Севгилим билан ҳар куни учрашиб турганимда мендан бахтили одам йўқ эди. Кейин Армия сафига чақирилдим. Икки йил мен учун нақадар чўзилганини тасаввур қилиш қийин эмас. Ниҳоят қайтдим. Аммо...

Унинг ота-онаси зўрлаб бошқага унаширишибди. Нега? Ахир улар ҳам севгимизни, ишончимизни билишарди-ку? Наҳотки, дунёда инсоннинг ўта юксак ҳисларининг қадри шунчалар бўлса?

Севгимиз — ёш боланинг ҳаваси эмиш. Шу ҳавас бўлса — севгининг ўзи нима? Мен энди дунёдан қадрдонимни ва қадримни йўқотгандекман. Шу дунё ҳам менга керак-сиздек...

Аъзам,
Сурхондарё вилояти
(Йигит киши бўлсан-да, манзилимни ёзмайдим. Чунки севган қизимнинг ҳаётига салбий таъсир қилиши мумкин).

У Армияга кетаётib, «мени кутгин» деди. Хат ёзишиб турдик. Икки йил ҳам ўтди. Аммо хизматдан ўзининг Андижон вилояти Қўргонтепа қоҳиясига қайтганига мана бир неча ой бўлгандан бўлса ҳам на хат ёзади, на ўзи келади.

Мен онамнинг гапига кирмай уни кутсам-у...

Уни унугта олмайман. Энди билсан унинг отаси қандайдир юқори ташкилотлардан бирда ишлар экан. У менга бу ҳақда «ломмим» демаганди.

Усиз қандай яшайман энди?

Муҳайё,
Наманганд вилояти Янгиқўргон қоҳияси.

Мен у қизга ўзимга ишонгандек ишонардим.

У ҳам мендек оддий колхозчилар фарзанди. Онаси мен билан сұхбатлашиб, «Сиз бемалол ишлаб юраверинг, қизим иккөвингизнинг муносабатинги биламан. Ишонинг», деди. Мен бошқа шаҳарда ишлардим. Кейин эса қўққисдан тўй бўлди. Унинг тўйи. Мен учун ҳаётнинг мазмуни тугагандек. Яхши ҳам ҳаммадан юксак турадиган онам бор. Мен ҳозир фақат онам учун яшаеман.

Атрофимдаги қизларнинг бари алдамчикдек туюлади.

М.,
Наманганд вилояти Уйчи қоҳияси
Еркўргон қишлоғи.

Севган қизим бор. Хизматдан аввал бир-бirimizни яхши кўриб юрдик. Менга «кутаман», дега ваъда берди. Аммо... Унга неча-неча хатлар ёздим-у, ҳануз бирорта жавоб йўқ. Бундай муҳитда хизматимни қандай ўтай оламан?

Қизларнига айлашим нотўғри. Ота-оналаримиздан бу борада кўп хатоликлар ўтаяпти. Эшикдан қизини сўраб келганга бунинг яхши кўргани борми, йўқми, суриштирмай, бериб юборишајти. Кейин эса...

Кейинги «афсус» ўч нарсани ўзгартиромайди.

Қозогистон ССЖ, Қизил Үрда вилояти Ленинск шаҳрида хизмат қилаётган Абдурашид НИШОНОВ.

Ҳозир Совет Армияси сафидаман. Севган қизимни мен бошқа шаҳарга ўқишига кетганимда зўрлашибди. Қиз ўша йигитга тегишига мажбур бўлибди. Ўғил туғибди. Бир йил ўтиб, ота жонивор оиласини ташлаб қочибди. Энди қиз менга хатлар ёзмоқда. Ўғли билан тушган расмини ҳам юборибди...

Аслида қизни аллақачон кечирганман. Лекин ота-онам нима деркин?.. Нима қиласай?

А. АБДУЛЛАЕВ,
Москва вилоятин.

«Мактублардан сатрлар»ни тайёрловчи
Еқутхон АКРАМОВА.

ОТАЕР

Улугворлик

Ой нури тўкилар сувга — дengизга,
Сувдаги аксига термулар ҳилол.
Маъюс тўлқинларнинг тушиб измига
Олтин нур жимиirlар — паришонхаёл.

Фақат қорайшиб сақлайди сукут
Сирли тунга лоқайд боққан чўққилар.
Ҳатто тўлқинларнинг исёни унугт
Чўққилар пойига келиб чўқинар...

Тонгда

Қаро кўзим, бетда ҳилолинг...
Сени ўйлаб тонгни оттирдим.
Тонгда ўзни гамга ботирдим,
Қаро қошим, қани висолинг?!

Тонгларимда нурга йўғрилиб
Кундай кулиб келганинг қани?!
Қаро зулфинг ё силагали
Қолавердим бўлиб бир қули.

Болишимда қотди армоним,
Армонимнинг кўзда сийнаси...
Майли, висол ҳажри қийнасин
Қуримагай сабот, дармоним.

Бир орзиқиш тандада тонгданоқ
Шомлар тушиб яна отар тонг.
Беором, тунд тунлар унрар бонг:
«Шунча бўлар гафлатда ётмоқ?...»

Бир орзиқиш тандада тонгданоқ...

* * *

Емғир ёгар, ёмғир ёгар,
Кўклам ҳидин пуркар ерга.
Емғир ёгар, ёмғир ёгар,
Номисиз ҳислар тўкар ерга.

Бўғотларда куй басталаб,
Тарновларда айтар қўшиқ.
Новдаларни ўпив-ялаб,
Куртакларга баҳш этар ишқ.

Емғир ёгар, гунчаларнинг
Дудогини ювар тинмай.
Сўнгра тинар шўх қизларнинг
Бир лаҳзалик аразидай.

Гоҳ тумтаяр, гоҳ иболи,
Нозли қизга ўхшар кўклам.
Гоҳи хандон, бироқ гоҳи —
Кўз ёшидан ёқаси нам...

Умр

Она тупроқ ҳиди қонимда,
Йўғрилгандир шу ҳидга жоним.
Демак, Ватан қону жонимда,
Демак, ёрдир умримга шоним.

Отаверар тонгларим шундай,
Шундай кечар кечаларим ҳам.
Яхшиларга қайрилгум кундай,
Қаро тундай ёмонга борман...

Халқимни деб кечар ҳаётим,
Эзгулик деб ўтади кунлар.
Биламанки, ўчмайди отим,
Яшнайверар изимда гуллар...

Алимардон ХИДИРОВ

Исмисиз дардлар...

Столи устидаги оёғлари синса-да олдинга
интилаётган қумурсқани — қумурсқа деб
ўйламайди у.

Бу — сўз дейди, оёқ-қўли синиб кетган
сўз — дил уйида униб-ўсан сўз... Ўйланади,
жаранглатиб пичирлайди у: сиз унинг йўли-
га тоғ-тусиқ қўйинг, қазиб ташланг тубсиз
чоҳларни, белларини синдиринг, бошини
кесинг!.. У ўлмагай — ортига қайтмас —
руҳимнинг исёнкор қумурсқаси —
Сўз!..

* * *

Рұҳиятингда — Ҳокисорлик түгуб берган
Соддалик ўсар, қалб чўлида улгаяди Фидо-
илик...

Қишлоғингнинг кўчаларини қоплаб олган
қалин тупроқ бу — сен каби юз-юзлаб одам
зотининг бошқарилган рұҳияти, машинаси-
дан тўкилган ҳалимлик — жангари тўйғу-
лар тупроқ шаклида —

топталган,

топталган,
топталётган!..

* * *

Чойнак! Нега ҳўмраясан? Хотинимисан
қишлоқда қолган? Даствурхон, нега сенинг
даминг ичингда? Чой совуб, нозу неъматлар
еийлмаганилиги учун мен айбдор эмасман —
тушунинглар... Дард қуртлари, фарёд қурт-
лари ич-этимни кемираётган эди — уларни
ўлдирдим, ҷалажон қилдим...

Ичимдаги қуёш ўғонди — Жасурлик ну-
рини эмажакман мен!..

* * *

Стол стол эмас, бу — менинг пешона тер-
ларим дengизида қалқиб турган яси қайиқ-
дир... стул — қоя, нафас олиб тирик қолиши
учунгина шу Чўққининг устига чиқиб ўтира-
ман...

* * *

Бу даҳлиздаги кавуш, туфлилар ҳар куни
битта-битта олдинга алмашиб — «қадам таш-
лаб» кетадилар. Кимлардир буларни Одам-
лар кийиб кетаётганлигини кўрар, лекин мен
кўриб турибман — бу оёқ кийимларнинг ус-
тида ҳеч ким йўқ ахир!..

* * *

Қалбимнинг синиқ ойнасига тушган се-
нинг аксинг мени масхара қилаётгандай...
синдиради юксак тўйғуларим осмонлари-
ни...

* * *

Яхшилик — энди кўкариб келаётган ни-
хол — сенинг қалбинг «ери»ни кавлаб экиб
қўйсан. Унинг шундай бўлмаганилигига аф-
сусланаман... Яхшилик! Нега нихол бўлиб
кўкармайсан сен?!

* * *

Дилинг омборида битта сўз бўлсайди —
менга аталган... Биргина сўз — «севаман»
деган... осмон қадар ўсиб кетардим!

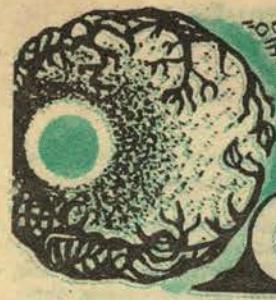
Ағёрларинг — тепага қайрилган қошлиаринг;
жосус нигоҳларга йўй очиб берган —
киприкларинг аскар эмасдир!
Оҳ... нега сен — Ҳаёнинг қизи эмассан?
Ва ё мен дунёга кечикиб келдим...

* * *

Сенинг гўзал юзингга боқиб
бокира ҳисларнинг Гуллари сўлар...
кўзларингда ўсган дараҳтлар — нигоҳла-
рингнинг Гулсиз, Япроқсиз
симёроҷдай таналарини
аёвсиз сугуриб ташлагим келади... Лекин
иллат илдизлари юрагингда қолади-ку —
дэя қайта ўйлай бошлайман —
юрагингни эса сугуриб бўлмас!..
О, худо... сен ҳамон бедилсан — Покруҳ
етимдир...

Самарқанд вилояти.

СМОН ТУЛА ЮЛДУЗЛАР

Шаҳрибону НОЗИЛОВА

Хуршида ЭШОНҚУЛОВА

Булутнинг қизиман

Сокин фарёдларга беролмам бардош,
Осмонда юлдузлар тўкилар яна.
Қарогум оғрийди сизиб чиқар ёш,
Энди мен булутнинг қизиман Она.

Ҳаёлларнинг узун сочлари оғир,
Елкамда шайтонлар гуноҳлар тўқир.
Мен ўзим — ўзимни оқлолмас сагир
Фаришталар одил ҳукмини ўқир
Мен сен чеккан оҳнинг ўзиман ОНА...

* * *

Қоялар тогларга санчилган оғриқ,
Оғрийди мен ҳали яшамаган дард.
Дунёнинг азобли қил кўпрги кўп,
Пойимдан тортмагин, қақшаб қолган дард.
Қўзларим киприкка кўмилиб кетди,
Қарогум Широқнинг азобин туяр.
Бузун девори нураб қолган қаернинг
Заминга ишқилиб юраги куяр.

Онажон

Сизни кузатишни яхши кўраман,
Кўзингиздан узгим келмайди кўзим.
Негадир этикиб хаёл сурман,
Учарлар ўйларим билмайн тўзим.

Завқингиз мен учун негадир гумон,
Сокиндек кўринар бу гамгин кўзлар.
Аслида уларинг тубида исён,
Менга унсизгина дардини сўзлар.

Сизнинг кўзингизга тикилиб туриб,
Дайди ўйларим-ла олишолмайман.
Лек дунё жамики шодликларига
Бу гамгин кўзларни алишолмайман.

Абдумўмин САДУЛЛАЕВ

* * *

Оналар қалбидан отилган тилак,
Бургутлар макони, ўйчан қоясан,
Богоннинг богида бўй чўзган терак,
Сен аёл қошида турган доясан.

Нуроний боболар сувбатисан сен,
Қизларнинг кокили, ўигит қийиги.
Сен ўша чаҳалоқ боши остида
Турган паҳлавонлар ханжари тиги.

Сен онам пиширган айроннинг иси,
Момоннинг суюкли алёридирсан,
Қайтиб келаётган турналар саси,
Тогларнинг эркатой жайронидирсан.

Кичкина Ватаним, бағри кенг онам,
Қалбимга яқинсан йўли йирогим.
Бузун останангда турибман яна,
Мени ўз бағрингга олгин, қишлоғим.

Болалик

Сен жуда ҷарчадинг менга эргашиб,
Осалиб қолди-ку ҳатто қўлларинг.
Мен бўлсан боряпман... завқларим тошиб
Тугамас умримнинг йўллари!

Сен жуда ҷарчадинг менга эргашиб...
Гўдак кўзларингда ҷарчоқ ва малол!
Ойдин кечаларда қолдик адасиб
Учраша билмасмиз энди, эҳтимол?!

Ушбу кун елкамда йилларнинг юки,
Оташин севгилар қайнар қонимда.
Боряпман асримнинг дардларин чекиб,
Умримнинг ҳар лаҳза, ҳар бир онода.

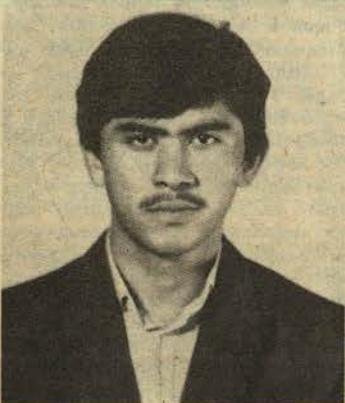
Ва лекин ўйларим чувила мудом,
Хотиралар қўйилиб келса бошимга.
Бу кемтиқ дунёни қолдириб бир дам
Яна қайтгим келар сенинг қошингга...

Умр...

Юрак типирчилар, ўпка ҳаприқар —
Бир лаҳза дам олгинг келар кўз юмиб.
Қўллингдан етаклаб кунлар чопқиллар:
Ўтавер умр, ўтавер умр!

Сени қулдиради масҳараబозлар,
«Қизиқчи — тўқсонлар» қулдираверар
Армонни билмаган шўхлар, шоввозлар
Кўнглингни завқларга тўлдираверар.

Бироқ умр ўтар, сўнар оташлар,
Кўзингда оромлар қолади қотиб!
Баногоҳ тугару дилда бардошлар,
Кетасан жимгина... Қуёшдек ботиб!..

Юсуф РАСУЛ

Севги

Дил ўйонар — қафасли дунё,
Тил ўйонар — занжирбанд очун.
Тугилади бир мусаффо рӯҳ
Томирида шиҳоат, жунун.

Лек юракда мубҳам бир ғашлик,
Кечгим келмас айтар сўзимдан.
«Мен ўзимга етгунимча то
Сен олислаб кетма ўзингдан».

Кузги боғ

Рӯҳим заминига кузак чоғларда,
Саргайган япроқдай тўклиб хаёл,
Сен кетсанг тун чўккач ўша ёқларга
Адирлар югурар бошида ҳилол.

Сукунат бағрида оғир тин олиб
Субҳидам ўйонганд ажаб чоғларда,
Менинг бу савдоий юрагим қолиб,
Дарахтлар ийглайди кузги боғларда.

ТОШКЕНТЛИК КЕДИНАР

БИР ДАРАХТ
НОВДАЛАРИМИЗ

кемириувчи нарсалардан ҳазар қилиши билан мени жайратга соларди, бу халқ. Ҳозир уни таний олмади.

Биз ота-боболаримиздан, анъаналаримиз, одоб-аклоқимиздан кечишига ундашгани, мангу гуркираган маънавиятимиз дарахти илдизларини кирқиши гани ҳақида гапира бошладик. Сиёсий алдовлар бизни сеҳрлаб, тазиқлар кишлангандар бўлса, ичкилик кимнингдир қўлида ўша маънавиятимиз илдизларини қирқувчи қайчи бўлиб хизмат қилган эса ажаб эмас. Ҳа, жуда ўзгариб кетдик биз.

Марғуба опа хонадонидагилар, меҳмонлар билан хайр-хўшашлаш эканман, журналист сифатида кўнглим тўлиб ултурмаганди. Зеро келинлар — сиз билан бизнинг Ватандошларимиз, юртдошларимиз, навқирон сингилларимиз Ферузахон, Зуҳрахонлар билан сўзлаша олмагандим. Уларга бермоқчи бўлган саволларим жавобсиз қолди. Чунки улар янги келин...

Ҳар ҳолда уларнинг орзу-ўйларини, қолаверса бахт ҳақидаги, Ватан ҳақидаги тасаввур-тушунчаларни билгим келган эди. Ризқи йироқа бойланган ёш сингилларимиз чекига миллатдошларимиз оиласи тақдирини Ватанга маҳкамроқ боғлаш иши тушганидан бир ҳисобда кўнглим таскин топди.

Эсон-омон бўлсан, улар билан бирор кун суҳбатлашиш имкони туғилиб қолар. Ҳар ҳолда мен ўшанда уларни баҳтиёр кўриши истайман. Сўз охирида шоир Мирзо Кенжабекнинг «Хайрлашув» шеъридаги ушбу сатрларни уларга тилак сифатида ўқигим келди...

Кўнглим юмшаб, бўғинларим бўш энди,
Феълингизни асранг, кўчган ўзбеклар.
Сизн тупроқ асролмади хўш энди,
Тилингизни асранг, кўчган ўзбеклар.

Улги олинг Сир ва Аму наҳримдан,
Мендан кечинг, кечманд юртнинг баҳриндан.
Сиз кўчдингиз, лекин жигар-бағримдан,
Тилингизни асранг, кўчган ўзбеклар.

Қўшма Штатларда ватандошларимизнинг фарзандлари тъслим оладиган алоҳида ўзбек мактаби йўқ, лекин улар ўзбек забонини унтишмаган. Мусулмон масжиди ҳам йўқ Нью-Йоркда, аммо беш вақт намозни тарк этишмаган. Тадбиркорлик, чақонлик ҳамма учун лозим бўлган, ҳар бир дақиқа пул билан ўлчанадиган бу мамлакатда улар бир-бirlарининг дардими ёнгиллатмоқ учун ҳол-аҳвол сўрагани, мусулмончиликнинг фарзу-вожибларини адо этгани имкон топишида.

Она тили Америкадаги муҳожир ўзбеклар учун имондир. Улар «тилимиши йўқотсак Түркистондан юртдошларимиз қадам ранжида этишса, «Ассалому алейкум» деб уларнинг истиқболига чиқолмасак, ўзбеклигимиз қайдо қолади», деб айтишади. Бундай улуғ эътиқодга, бундай улуғ жасоратга 70 йилдан бўён ўз юртида, ўз она тилига давлат мақоми бериш кераклигини ўйламаган, ҳатто ҳаёлига келтирмаган мендай бир нодон не деб жавоб бермогим билолмайман.

Бас... Ҳамду сано айтмоқдан ўзингизни тийинг, мақтov ҳам, тасанно ҳам меъёрида бўлгани маъқул. Кечагина минг бир лаънатлар остига кўмиб, бугун бу каби ширинсуханликка ўтиш ҳам ишончизлик ўйғотмоғи мумкин.

Тўғри, уларда ҳам қилиниши лозим бўлган кўп муаммолар бор, зиддиятлар, келишмовчиликлар ҳам йўқ эмас. Капитализмнинг ўзига хос бўлган мағияси, хилма-хил жиноятлар ҳам мавжуд. Лекин келин, бир сафар тарки оdat қиласли, уларнинг муаммоларини, қора саҳифаларини ўзларига қолдирайлик, негаки нима қилмоқ кераклигини биздан кўра ўзлари яхшироқ билишади. Америка чиндан ҳам Абдулла Орипов ёзганидай «сехрли дунё», Гарчанд Американи «Колумб ухлаб ётганида ватандошимиз Абу Райхон Беруний очган бўлсада, жаҳон Колумбин таниди, чунки жаҳонни илм ва қилич қурдати билан титратган аллома ва соҳибиёнларимизнинг авлодлари боболарининг кўзлари мангуга юмилгач, ўзлари ҳам узоқ ўйкуга кетгандилар. Бу хотирапарим Колумбнинг туғилган кунини давлат байрами сифатида нишонладиган бугунги Америка Қўшма Штатлари ва у ерда истиқомат қилаётган «бир ҳовуч» ўзбеклар ҳақидадир.

Бизда «ҳамма нарса болалар учун», дейилган. Аммо бу баландпарвоз шиорлар осилган ҳайратли биноларнинг тагида ҳам, ортида ҳам «болалар учун» ҳеч нарса йўқ. Лекин мен ўша ўзимизда йўқ нарсаларни ҳеч қандай шиорлар бўлмаган Американинг деярли ҳамма шаҳарларидан кўрдим. Қўшма Штатлардаги ҳамма муҳайёлик, тўкин-сочинлик биринчи навбатда болалар учун.

Туркӣ кўйда Дулбаржиннинг ёди бор,
Кошгарий ҳам Мир Алишер доди бор.
Тил йўқотган зотнинг қандай зоти бор? —
Тилингизни асранг, кетган ўзбеклар.

«Алла» кўрмай ўсган қулуң қулуңмас,
«Ёр-ёр» кўрмай тушган келин келинмас,
Ҳали сизга тақдир макри билинмас,
Тилингизни асранг, кетган ўзбеклар...

Тил — юракнинг интиқоми, асрори,
Ўзбек қизин меҳри, офтоб узори!
Бегонага қўшилмаган мозори,
Тилингизни асранг, кетган ўзбеклар.

Сиз кетсангиз, мен нетайин, бор бўлинг,
Ҳеч хор бўлманг, бургут бўлинг, сор бўлинг,
Лекин бир бор юрт меҳрига зор бўлинг,
Тилингизни асранг, кетган ўзбеклар.

Амирқул КАРИМОВ.

ДУНЁ «ЁШ КУЧ» КЎЗГУСИДА

Болалар ҳар қандай жамиятнинг бўлғуси эгаси. Нечоғлик соғлом ва ақлли бўлишса бу ҳам жамиятнинг, ҳам ота-онанинг баҳтиди.

Америкаликларнинг ҳайвонларга муносабати ҳам диққатта сазовор. Ҳайвонлар — тили-забони йўқ, шикоят қилишига имкони бўлмаган ҳимояталааб мавжудотлар. Айни пайтда улар одамларнинг яқин ҳамроҳи, дўстидир. Америкаликлар шуни ўйлаган чоғи, уларга алоҳида эътибор билан қарайдилар. Итлар, мушуклар учун маҳсус тайёrlangan овқатлар, консервалар, ҳатто уларнинг кўпчилиги жони-ворларнинг ёшларига қараб ҳозирланишини таъкидласам ўқувчиларнинг ишонмоғи қийиндир.

Жиддироқ ўйлаб қаралса, одамзод ҳайвонот оламини ўзида, ҳатто ўзида-дан яхшироқ асраши лозим экан. Ҳайвонлар учун тайёrlangan таомлар, бекаму-кўст ҳайвонот боғлари, энг ваҳший ҳайвонлар ҳам қафаслардан ташқарида, катта атрофи хандак қилиб қазилган кенг майдонларда сақланиши, Нью-Йоркнинг марказида ҳайвонлар учун барпо этилган гўзал ва баҳайбат касалхона... буларнинг ҳаммаси мендағайрибий бир таассурот қолдирди.

Қўшма Штатларда кўнглимни хуш этган, вужудимда орзу-истаклар ўйотган кўринишлардан яна бир мактаблардаги ўқитиши, болаларга эътибор ҳамда оиласидаги ўзаро муносабатидир.

Ўзга элларда юрсанг, тили, урф-одатлари, яшаш тарзи нотаниш бўлган халқларнинг муваффақиятларини кўрсанг, ўзингдаги камчиликлар, хатолар, бўйруқбозлиқ оқибатида жиноятга айланаб кетган лоқайдилар бутун моҳияти билан янада чуқурроқ намоён бўлар экан.

Америка мактабларида ўқитиши ва ўқувчиларга муносабат масаласи жуда яхши йўлга кўйилган. Мен Нью-Йоркдаги фи-ас №-150 мактабнинг директори мистер Бковец билан сұхbatлашдим. У менга Америкадаги ўқув юртларининг ҳәётига оид кўп яхши маълумотларни сўзлаб берди. У билан мактаб синхроналарини бирга айландим. Биринчи кўрганимиз 5 ёшли болаларнинг тайёrlow группаси бўлди. Xона озода, кенг, тўрида чиройли караватчалар парда билан тўсиб кўйилган. Ҳатто уларнинг ташқарига чиқишиларига бўлган ҳожатлари ҳам эътиборга лойиқ эди. Икки мулллим — аёл ва эркак машғулотларни олиб боришиди. Ўқувчилар расм дарси билан банд эди. Машғулотлар ғоят эркин ўтар, ўқувчилар бола руҳи учун гаройиб бўлган оламнинг шаклларини қоғозга туширишарди. Муаммолар кўп, ўқувчилар ўқитувчи учун гўё ўз фарзандларидек азиз эди. Мактабнинг бошқа синхроналари, жиҳозлари ҳам мақтогва, ўрганишга лойиқ даражада.

Америкада ёппасига ўқитиши, барчани «шаҳодатнома»ли ёки «диплом»ли қилишга хуруж қилинмаган. Ҳаммани баробар ҳисоблаш уларнинг назарида ўта нодонлик ҳисобланади. Шунинг учун ҳам истедодли болаларга эътибор кучли. Қобилиятлари билан ажрабли турдиганлари мактабни алоҳида тамомлашар экан. Булар Америка олий ўқув юртларининг деярлик ҳаммасига имтиҳонсиз қабул қилиниб, у ерда ҳам ўқиши муваффақиятли давом этишига юқори даражадаги стипендия билан таъминланар экан. Ва келгусида улардан жамиятнинг гилдиягани тез айлантирадиган ишбильармон, менежерлар, жаҳонга машҳур иқтисодчилар, борингки бутун Американи тебратиб турган шахслар этишиб чиқар экан.

Америкада ўқитувчилар турмушига ҳам алоҳида

эътибор берилган. Уларнинг йиллик даромади 20 минг доллардан 57 минг долларга борар экан. Мактабни айланни қайтарканман, бундан иккى-уч йил муқаддам мазкур жариданинг бош мұхаррири Худойберди Тўхтабоев билан Фарғонанинг Багдод туманига борганимиз, у ердаги мактабларда бир соатдан дарс ўтганимиз эсимга тушди. Ўшанда мактабга болаларни олти ўшдан қабул қилиш учун карор чиқкан эди. Биз мактабда шу бўйруқнинг ижроси билан қизиқдик. Фармон бажаришга бажарилибди-ю, бирор бола бечоралар совуқ бир хонада дилдираб туришарди. Мактаб маъмурологиядан бунинг сабабини сўрасак улар ҳеч қандай шароитлари бўлмаганига қарамай бўйруқни бажаришга мажбур эканликларини айтишдан хижолат бўлишмади.

Қўшма Штатларда мактаб ўқувчиларига, айниқса бошланғич синф болаларига тан жазоси беришга, уларга қаттиқ бакириб кўнглига озор етказиши, ҳатто ота-оналарнинг ҳам ўз фарзандларига тан жазоси беришларига йўл қўймаслик конун билан мустаҳкамланиб кўйилган.

Ўзаро сұхбатларнинг бирида шундай бир воқеани гапириб беришиди. Қайсиидир биродаримизнинг оиласида ота ўз ўғлини урган, бола юзи кўкарган ҳолатда мактабга бориби. Муаллим сўрасаки, отаси урган. Ўқитувчи келиб яна бу иш тақрор этилса, бола ҳукумат иҳтиёрига олинини айтиб, ота-онани оғоз этибди: «Ўзимнинг болам», деб бунга эътибор қилмаган ҳамюртимиз бу ҳаракатни тақрорлагандан сўнг ўқитувчи болани қайтиб бермабди. Кўп уринишлардан кейин боланинг Канадага яқин жода истиқомат қиладиган амакиси тилҳат ёзб уни ўз иҳтиёрига олибди. Шу тариқа ўқувчи ота-она ҳузурига уч йилларга қайтаслик экан.

Америкаликлар, шу жумладан у ерда истиқомат қилаётган ўзбеклар ҳам ўзлари ва болаларининг саломатлигига ниҳоятда эътибор билан қарашар, ортиқча майшатпастликка берилмай яшар эканларки, бу ҳол менинг назаримда қийналмай, минг бир касалликларга чалинмай, узоқ умр кўришининг гаровига ўхшаб қўринди. Америкада одамлар билан гавжум бўлмайдиган ягона жой спиртли ичимликлар дўйонидир. Ўзбеклар, умуман мусулмон аҳолисининг «Туркистон жамияти» уйидаги ўтказиладиган тўйларида безатиглик дастурхонда миллий таомлар ва хилма-хил нози-неъматлар мухайё, фақат унда спиртли ичимликларгина йўқ. Ҳатто ўйларда ўтказиладиган маросимларда ҳам бунга ортиқча ружу қилинмаган. Мен спиртли ичимликларсиз ҳам чиройли тўйлар қилиш мумкинлигини, гап-гаштакларда усиз ширин сұхбатлар қурса бўлишини америкалик ўзбеклар ҳаётida учратдим.

«Америкалик ўзбеклар» мавзуси битта мақолага ёки сұхбатга симгайди, мен фақат улар ҳаётининг ташки кўринишларини, кундалик ҳаётидан айрим шингил воқеалингизнинг баён этидим, холос. У ерда юзлаб, тонг ёришгунча айтиб тамом бўлмайдиган ажойиб тақдирлар бор. Уларда инсон ҳаётининг бор мурakkab қирралари, «Ватан», «юрт», деб нидо килгандаридан тирқиради ёшлар чиққувчи одамларнинг фарёллари, «Қарғалар учса қарайлик», деб хиргойи қилинган чоғларда ларзага келган вужуднинг ифода этиб бўлмайдиган кўринишлари бор. Уларни дард билан, фарёд билан, нола билан тўкилиб ёзмоқ даркор. То уларни баён этимагунча бу қаламни ушламоқдан маҳрум этиласин бизни она табиат.

Еқубек ЯКВАЛХЎЖАЕВ.

Мастуранинг мактуби

Соғинчли салом! Азиз ака, соғ-саломатмисиз, кенномий, жиянларим яхши юришибдими? Мендан сўрасанги, Тошчиқач, Москвада иссиқ-совуқка чалинибман шекилли, мана Дюкшестда — муолажам қолиб, шамоллашга қарши дори-дармон ичиб, касалхонада ётибман. Бу ҳам етмагандек қаттиқ толиқибман, юрсам бошим айланади. Ҳамхоналарим тасалли берган бўлишади: ўтиб кетади, дейя юптишади. Айтмоқчи, мен

билан бирга юртимиздан бир аёл ҳам даволанишга келган. Аввалига бош оғригим қўзиб қолмаса, дея роса қўрққандим, йўқ, худога шукр, ундай бўлмади.

Бу ернинг табиати, одамлари бутунлайди, бошқача экан, расмуслами, одамлари бегона бўлгани учунгина эмас, балки ўзгача турмуш кечиришгани учун ҳам гайритабии тулади. Муомалалари ҳам бир галати. Лекин жуда батартиб, саранжом, маданиятли. Билмадим, биз томонга шундай тартиб, маданият мос тушармикан?!

Азиз ака, эсингиздами, иккичи онамиз шунақа тартибли, маданиятли эди. Кеча күёвингиз мусофирихонадан келиб, мени боқиб ўтирганларида ёғоч кароватни оғзигина мен томонга сургандилар, мен нима аҳволда ётибман, врач ёнида дори-дармон кўтариб кирган ҳамшир хонадаги жиҳозларни жойидан кўзгатмаслик керак, дея танбеҳ берса бўладими? Кўёвингиз бўғилиб кетди: тартиб-интизомингдан ўргилдим, шунга ҳам ота гўри қозихонами, дея тўнгиллаб берсалар денг...

Менинг эса хаёлимга негадир

Раҳбар опа келди, ўша куни укиши ҳақида анча пайтгача ўйлаб ётдим. Ака, кечирасизу, лекин нима қиласай, у кишини ойи деб аташга сира тилим бормайди. Хуллас, болалигим, онамиз вафоти, дадамнинг хушфеъл, дуркунгина аёл билан яшай бошлаганлари биринсирин кўз олдидан ўтди. Ишонсангиз, бир пайт кўнглим бузилиб, йиглагим келди. Юрагим сиқилди, кейин охири нима қиласаримни билмай сизга ҳат ёзишга тутиндид. Нега ундай бўлди, ўзим ҳам билмайман. Аммо Раҳбар опа ҳақида ҳасратлашгим келаверди сиз билан...

Сайёрага ёзай десам, синглим бўлатуриб ҳам тушунмаслигига кўзим етади. Чунки, дадам иккичи марта уйлангандаридан у жуда ёш эди. Раҳбар опанинг ўйлиги унга билинмаган.

Ака, каранг, дунёнинг ишлари қизиқ экан-да, шу хотин яхшиимиёнми бизни тарбия қиласди, едирди-ичирди, совуқда совуқ, иссиқда иссиқ демади. Минг килгандан ҳам аёлнинг кўлида улгайдик, шу аёлнинг хонадонида дунёни танидик.

Бошимизга муштламади, дилимизни оғртмади, бошқа ўгайоналарга ўхшаб. Лекин шу чоқчача нима учундир ҳамиша бир армон юрагимни кемириб келади. Болалигим эсимга тушса ўртаниб кетаман. Ака, айтингчи, шу чоқчача бу хусусда бирон марта сизга шикоят килганимидим?! Энди бу бегона юрт, бегона одамлар орасида ўзимни тутолмадим. Бу ёқда мазам бўлмай тургани учун юрагимни сизга сиқилиб, сизга хисса сиқилиб, сизга ўтиришга ўтиридим чори.

Синглим бекорга касалга чалиниб, шунақа инжиз бўлиб қолгандир-да, дейишингиз мумкин. Майли, ҳечқиси йўқ, ака, чунки дадамдан кейин сиз менга ота ўрнидасиз. Аслида бундай ўйлаб қарасам, отамиш ҳам, онамиз ҳам сизсиз. Негаки, сира унтулмайман. Қанақасига унунтади, уйда бир гап бўлса, мен билан Сайёрана кийнтириб, ўша заҳоти аммамникигами, ё анови ўртоғингизниги олиб кетардингиз. Қанақа гап бўларди, ўйимиз тинч эдику, дейишингиз ҳам мумкин. Агар шундай дея ўйласангиз, ёлғон бўлади. Тўғри, ўйимизда шовқин-сурон йўқ эди, рост, ортиқа овоз чиқмасди — доим саранжом-саришта қилиб кўярди Раҳбар опа. Аммо ҳар куни ёки кун ора дилхиралик бўлмасмиди? Айтган билан, ўнлаб мисоллар келтирган билан кўрмаган одамни шуни бошидан кечирмаган одамни ишонти-

дим. Кимники эди ўша ўйинчоқлар? Нега бизга беришмасди? Ахир шу уйга келган нарсаларнинг бир қисми бизга ҳам тегишли эмасмиди?! Ўйинчоқларни эса худди боғчалардагидек жавон тепасига тахлаб қўярди Раҳбар опа. Мен ҳозир ўгай бўлганимиз учун шундай қиларди, дейишга оғзим бормайди. Тўғри, бизга ёмон гапирмасди, бизни уришмасди, лекин кўнглимизга қарамагандан кейин нима фойда қаттиқ гапирмаганию, урушмаганидаган?

Менинг кун ора азонлаб сутга чиқаришларни эсласам, яккаш онам бўлганиларида шундай аёзда кўчага чиқариб кўярмидилар, дея ўртанаман. Эсингизда бўлса маҳаллага сут машина келиб, кўчамизнинг оғзида тўхтарди. Қорда кор демай ёмғирда ёмғир демай Раҳбар опа қўлимга идиш тутқазарди-да, чиқариб юбораверарди. Баъзан кулгим қистайди, ака, ухлаб ётган болани ўйгошишга қандай кўзи қийтаникин! Бир марта бўлсин хаёлига келганимкан, ака, ўзим гир этиб чиқиб кела қолай деган адишиша?! Тасаввур қилинг, мен боргунимча одам кўпайиб кетарди. Навбат нималигини билмайдиган қизчаман — олдинга бориб турардим; сизга ёлғон, худога чин, нима учундир доим енгил-юпун кийиниб чиқарман-а! Шунинг учунмиди, сутга чиқсанлар бенавбат олиб беришарди доим. Ака, айбга қўшмайсан-у, балки совуқларда шамоллаб шу кўйларда тушгандирман. Ҳозир ичимдан ўтиб кетган пайтда Раҳбар опанинг ўзи борса бўлмасмиди сутга, дея фигони фалакка кўтарилади. Чиндан ҳам мен чиқишиш шарт эдими? Эсласам, ҳозир кўзимдан ёш тирқирайди; ҳар куни эркатой боласини аравачасига солиб, алантариб юардингиз. Уртокларингизга ортиқ кўшилолмай бола боқардингиз. Ҳаммаси майли, кечқурин ўша аравачани ҳовлида гилдирагигача ювиб-тозалаб қўярдингиз. У эса телевизор кўриб ё ўз боласига кўйлак тикиб ўтиради. Тавба, ўйимизда боғчанинг режими ўрнатилганини эсласам, кулишимни ҳам йиглашимиш ҳам билмайман. Пешингача корним очса, бир бурда нонга зор юардим баъзан. Албатта корнимиз очколмасди, лекин бола дегани дад-бадам овқат ейшдан ўзини тия оладими? Шундай болалар қўшнини кишига апил-тапил дастурхонга кўл узатаверади-да. Дадам бир куни Раҳбар опанинг гапларидан кейин бўлса керак, мени койандилар:

— Қизим, кўшниларни кишига қандай ҳа деса, дастурхонга термулаверма, боласининг кўзи оч экан, дейишади.

Ўшанда, дада, ўз ўйимда нон ёёлмасам нима қиласай, дейишга ақлим етмас экан-да. Дадам бояқиши беозор, ишдан бошқасини билмайдиган одам эдилар. Бунақа оталар озми? Бир куни қайсараглигим тутдими, аразлайдими, кечқурин овқат емай чиқиб кетдим. Аллапайтгача кирмай, ўлакда заҳ зинада ўтиридим. Ичимдан совуқ ўтиб кетди, бир пайт дадамнинг шикаста овозда: боринг, чакириб келинг, совуқда бир дардга чалиниб қолади, деганлари чалиниди. Раҳбар опа «агар ҳозир шундай қислам, бола кўнглимга қарашкар деб худа-бехуда аразлайдиган бўлиб қолади», деди. Каранг, бола тарбияси учун қандай олижаноб мулоди.

хаза... Аммо мен-чи, зах коронги йўлакда ўтирган қизчанинг соғлиғи-чи?!

Онасиз етим — шум етим, де-йишарди, буни энди-энди тушушиб етдим. Уз онам бўлганда мен бундай дардга чалиниб, шаҳарма-шаҳар дардимга шифо ахтариб кезмаган, шу ҷоққа-ча ҳеч бўлмаганда иккитани туриб, уйда ўтирган бўлардим, ака.

Минг тасалли берсин, кўнглимга қарасин, Луқмони ҳакимни топиб келсин, куйсин, сиқтасин — энди кеч. Ҳалиям баҳтимга сиз бор экансиз, ака. Бўлмаса, юрагимни кимга ёрардим. Ким дардимга қулоқ соларди. Мана ҳозир сизга хат ёзаяпману, енгил тортаяпман, ҳатто бунга сари юрагимда умид уйгонаяпти: дард берган шифосини ҳам берар, дея ўйлай бошлайпман. Кошкি эл қатори фарзанд ўстирсан, дея ният килаяпман... Ака, кутимаганда бундай хат ёзганим хафа бўлманг. Синглингиз бир кўнглини бўшатди-да!

Хайр, сог бўлинг!

Синглингиз Маствура».

Сайёранинг хати

Салом ака! Ҳормайтоймай ишлаб юрибсизми? Қенойим, жиянларим яхшими? Мендан сўрасангиз, ишларим жойида, соғлиғим яхши, ўйнаб-кулиб юрибман. Күёвингиз соғ-саломат — Қўшма Штатларга бир ойлик командировкага ҳозирлик кўряттилар...

Ака, тинчликми? Кейинги пайтда ҳар ҳил кўнгилсиз гаплар эшитяпман, Маствура опам тузукмилар? Анчадан бери кўрмайман. Самарқанддан келиб, опамнинг Болтиқбўйидаги аллақайси шаҳар қасалхонаси геттганларини ойимдан эшитдим. Ойим ҳам Маствура опа билан бирга даволанган узоқ қариндошларидан, эшитган эканлар, ўтган ҳафта бизнисига келганларидан шунини айтдилар. Муолажанинг фойдаси бўлибдими? Ўзингизга маълум, сентябрда ўқитувчиларнинг кўли-кўлига тегмайди. Вақт топиб опамникига боролмаяпман, ўзлари ҳам бундай битта-битта синглинг ахир, дез хабар олмайдилар. Майли ҳеччакиши йўқ.

Ака, ойим келганларida жуда хафа бўлиб гапирдилар. Тўгрисини айтсан, уларнинг гапларини эштишиб, менинг ҳам юрагим зангор бўлиб кетди. Охири сизга хат ёзишга қарор қилдим. Сиздан илтимос, ака, бир вақт топиб келсангиз. Маствура опамни ҳам чақирамиз — ака-сингиллар биргаликда гаплашиб олсан. Чунки бечора ойимларнинг еганлари ичларига тушмаяпти: уларни ҳам тушуниш керак ахир. Шунча йил бурунги гапларни қўзгаб бирорни — она бўлиб бошини силаган одамни гапирган опамга уят! Ҳалиям бўлса, шунча гина-екдан кейин ҳам онам бегоналик қиласка, демаятилар. Уйимизни шунчалик обод қилиб, бизларни вояга етказган, дадамдан сўнг бизларни боқкан, гард юқтирий ўтирган ойим дунёга келиб нима кўрдилар? Биронинг учта боласини ўз боласи қаторида катта қилиб, шуми эвазига эшитган миннатдорчиликлари? Бундан кўра Азиз ака, Маствура опамга бу аёлни иззатини қилиб, ҳурматини жойига қўйиб юришимиз лозимлигини тушунтиришимиз керак.

Шу билан қисқача хатим туғади. Ўйдагиларга салом деб қўйинг.

Синглингиз Сайёра».

Ўгай онанинг мактуби

Азизжон, саломатмисиз, яхши ўтирибсизми, невараларим катта бўлишашаптими? Келинпошша ўйнаб-кулиб юрибдиларми? Илойим омон бўлишсин, ёмон кўздан арасасин.

ҳаёт менинг кўз ўнгимдан ўтдими? Дадамга теккандан сўнг бирон марта бизни хафа қилганларини билмайман. Қачон қарамади, ҳозир шунча гап-сўздан кейин ҳам қизим, туққаниндан аъло, деб эслари кетади. Наҳотки шунча кўнгилсизликлар бўлиб ўтган бўлса-ю, дадам ҳам мен ҳам билмаган, сизмаган бўлсан. Бунақамас-да, энди ака. Аввало бирор гап ўтган бўлса ҳам, шунча йилдан кейин эслаш, бирорга гапириш, онанинг кўнглини оғротиш яхшими? Кимнинг болалигига нималар бўлмайди; Уз боласи бўла туриб кўчага ҳайдаб кўядику одамлар. Кези келганда қарғаб ўлим тилайдику, одамлар. Менинг сутга чиқарди, менга иш буорарди, эмиш!. Ака, кечирасизу, шуям гапми?

Бечора ойим! Эзилиб кетибдилар. У кишини ҳам тушуниш керакда, ака! Ахир улар ҳам уч боланинг отасига турмушга чиқаман деб орзу қилмагандир? Келин бўлиб келинлик нималигини билмаган, бола тумай уч болани боқкан аёлни сиз тушунмасангиз узрли, ҳа энди әркак киши билмаслиги мумкин, деб қўя келардим. Аёл бўла туриб, бошида эри бўла туриб опам шундай гапларни гапирганига қандай чидай?! Тирноқка зор бўлишими ўгай онам сабабчи дегани қуруқ туҳмат эмасми? Дардни худо беради, ака. Шифосини ҳам берса ажаб эмас. Ҳозирги дардига йигир-

Азизжон, сизга хат ёзаётганинг боиси, эҳтимол сезгандирсиз, эҳтимол Сайёрахон мактуб ўйлаган бўлса, ҳаммасидан хабарингиз бордир. Шунинг учун менинг тўғри тушунинг, сизга ара-ҳол қилмоқчи эмасман. Ниятим — жилла курса кўнглимни бўшатиш, шу ҷоққа нимақи қилган, ўйланган бўлсан — сизларга, Маствурахон, Сайёрахонга малол келмасмик, уларнинг кўнглига бошқа гап келмасмикан, деган андиша, оналик қилиш — шундан ўзга мудаоми бўлмаганини етказиб қўйиш.

Азизжон, сиз тушунадиган йигитсиз. Эсингизда бўлса мен сизларнига келин бўлиб эмас, она бўлиб кириб келганди. Раҳматлидадангиз менга уйланишидан олдин шундай шарт қўйгандилар, мен у кишининг ўша шартларини ҳалигача унугтаним йўқ. Ҳолбук, менинг ҳам ўзимга яраша орзуларим бор эди. Мен ҳам ўйнаб-кулишини истардим. Аммо орзу бошқа экан, пешонангга ёзилгани бошқа экан. Мен нолимайман, нолисам, иккича дунёим куйиб кетсин. Лекин энди ҳар хил гаплар, но-

ганларим, бирингизни ўглим, бирингизни қизим дея бағримга боссанларим, бетоб ҷоқларингизда тепангизда парвона бўлганларим ўғайликданми? Эҳтимол онанинг ўрнини дунёда ҳеч ким босолмас, лекин мен ўгай дегулик даражада иш қилмаганиман.

Корону ўйда кичкина чироқ ёнса, ҳамма шу чироқка муҳтоҷ бўлади. Шу чироқ қандай эканлигидан қатъий назар, хонани ёритади. Аммо наҳотки кези келганда шу чироқ бекадр бўлиб қолса?!

Азизжон, сиз ўқимишли

Рассом
Навоий УСМОНОВ.

НАСР

ганларим, бирингизни ўглим, бирингизни қизим дея бағримга боссанларим, бетоб ҷоқларингизда тепангизда парвона бўлганларим ўғайликданми? Эҳтимол онанинг ўрнини дунёда ҳеч ким босолмас, лекин мен ўгай дегулик даражада иш қилмаганиман.

Корону ўйда кичкина чироқ ёнса, ҳамма шу чироқка муҳтоҷ бўлади. Шу чироқ қандай эканлигидан қатъий назар, хонани ёритади. Аммо наҳотки кези келганда шу чироқ бекадр бўлиб қолса?!

Азизжон, сиз ўқимишли

Рассом
Навоий УСМОНОВ.

ҚИЗЛАРЖОН № 2

Сирдошинг борми, дугона?

Хаёл. У — уммон, у — дарё. У сени олис-олисларга олиб қочади... Ана шу хаёллар сен томон оқа бошлади, дугонажон. Сени жуда-жуда согиндим. Нега куласан, ахир биласан-ку, ёлгон галириши ёқтирийман. Ҳар куни сени эслайман. Сен билан тўйиб-тўйиб сухбатлашгим келаверида-келаверида. Мана, ҳозир ҳам сенинг ақалли нигоҳинг, кишига самимият, чексиз ҳурмат билан кулиб бокувчи қўзларинг, кувонган чоғингда янада жозиба баҳш этувчи кулгичларинг — ҳамма-ҳаммаси кўз ўнгимда намоён бўлмоқда. Қандай яхшисан-а!.. Ахир қандай қилиб сени ўйламай, согинмай бўлади? Қани эди, ёнимда бўлсангу, бир ўтириб ҳасратлашсак.

Шу ўйда сен билан хаёлан сухбатлашаман. Қани, айтчи, сен ҳам мени согиндингми? Менга айтадиган гапларинг йигилиб қолдими? Ҳар қалай мен шундай деб ўйлайман.

Биласанми, сенга айтадиган гапларим бир дунё бўлиб йигилиб қолди. Дугонажон, сен ҳеч Ҳаёт ҳақида чуқурроқ ўйлаб кўрганмисан. Шу ўй, савол тинчимни ўғирлади. Кел, фикрларимни сенга ҳам баён этай.

Ҳаёт жуда мураккаб, унинг пасту баланди, аччиқ-чучуги, бор қийинчиликларини енгиш учун киши нақадар бардошли бўлмоги керак. Баъзан ташвиши ўйлар кишини шундай сиқиб юборадики, «дод» деб ҳайқиринг келади. Шундай вақтларда сендан ҳар қандай ёрдамини, сен учун бор-йўгини аямайдиган, ақалли сени тушунадиган дардкаш қалб учун накадар муҳтоҷлик сезасан, Дугонажон! Айт-чи, падаридан, мушфиқ волидасидан ҳам ортиқ меҳрибонроқ, яқинроқ киши бўлиши мумкинми? Албатта, йўқ. Бор қувончу-ташвишларингни улар билан баҳам кўрасан. Мабодо яширган тақдирингда ҳам уларнинг юраклари қўзларингдан сезади. Лекин баъзida шундай аҳволга тушасанки, кўнгил тубларида яширган ҳар қандай гапларни ҳам ана шу яқинларингга айтольмайсан.. Сен ҳам шундай аҳволга тушганимисан? Дилингда яшириниб ётган орзу-армонларингни, ҳеч кимга айтольмайдиган арзанда сирларингни кимгадир очилиб, ёзилиб тўкиб солгинг келадими? Ӯшандай киши доимо ёнингда бўлишини, яхши-ёмон кунингда соabit туришини, сен учун, у сендан сир-асорорини яширийдан, сирдош дугонанг бўлишини кўмасб яшганимисан? Ҳаёлларинг ўша азиз сирдошингта чамбарчас боғланиб банд бўлганими, дугонажон?..

Ҳар куннинг ҳавоси ўзгача. Гоҳо кайфиятинг бузилади, руҳан тушкунликка тушган пайтингда ўпканг тўлиб ўқсиб-ўқсиб йиглаш хумори тутганида ўша одам ёнингда туриб «йиглама» деяётгандек бўладими? Энг оғир дамларда кимнингдир шафқатли, меҳру оқибатга лиммо-лим кўзлари сенга боқиб туришини-чи?..

Сени ҳар маҳал тўғри йўлга бошловчи суюнчиғинг, кўмакдошинг, яқин сирдошинг

борми, дугона? Сен уни топганимисан? Уйинг ивирсиб ётганда, кўча, ҳовлинг супурилмаганда ўша одам дабдуруст эшикдан кириб келса, хижолат чекмай бошлаб кира оласаними у кишини уйингга?

Дилингдагини яширмай айт-чи, ўртоқжон, ҳаддинг сиғадиган, гоҳида ўйламай-нетмай айтib юборган сўзингни-ю, қилган ишишни тушунадиган, камчилигингни, хатоларингни юзингга рўй-рост айтила оладиган ба бу учун сен ундан, у сендан ўпкаламайдиган, аксинча бир-бирини самимий, беғубор тушунадиган, мададкор бўла оладиган меҳрибонинг борми бу ёруғ жаҳонда? Энг суйганд таомингни ея туриб ёки дадажонинг олиб берган чиройли кўйлакни кия туриб ўша ўртоқжонингни эслаганимисан?.. ўша сен яқин деб билган кишинг ҳатто турмуш қуриб оиласи бўлган тақдирида ҳам бир умрлик сирдошинг, маслаҳатдошинг, ҳамдардинг бўлиб қолишни истаганимисан?

Биламан, дугоналаринг, таниш-билишларинг кўп. Лекин улар орасида турлича фикрлайдиган, ҳаётни турли тушунадиганлари, ўйин-кулгидан бўшамайдиган, отоналари паноҳида давру-даврон суроётгандари бордир. Шулар орасида сени деб ҳар нимадан кеча оладигани борми?

...Савол ёғдиравериб сени қийнаб қўйдим, чоги. Начора, кўнглимнинг туб-тубида тўхтовсиз туғилаётган, айтсан адo бўлмайдиган гапларимни, ҳасратларимни сенга айтмасам кимга изҳор қиласман! Хуллас, айбга йўймайсан, ёлғиз Сенга достон қиласдан, ёлғиз Сенгагина раво кўрадиган изҳори дил сўзларим яна ўнлаб мактубга жо бўларли. Ҳозирча, юқоридаги саволларимга жавоб бер, дугонажон. Зора енгил тортсак, зора бизнинг сирдош ва покиза туйғуларимиз бошқа сонсаноқсиз дугонажон-ўртоқжонлар ҳаётида ҳам асқотса!..

Сени согиниб,
Гули Ноз.

Ҳамроҳингиз ҳаё бўлсин!

Халқимизда азалий бир удум бор. Оила-да фарзанд дунёга келганда яхши тилаклар билан унинг танглайи кўтарилади. Агар фарзанд қиз бўлса момоларимиз гўдакнинг танглайнин кўтариш чоғида бир олам эзгу ниятлар қиласидар: ўзи ҳаёли бўлсин, кўзи иболи бўлсин, сўзларида бол бўлсин, юзлари анор бўлсин, боқий баҳти бўлсин, баҳтидан тахти бўлсин... Бу эзгу ниятлар умр бўйи унинг ўйлодши бўлишини тангридан тилайдилар.

Момоларимиз ният қиласан бу эзгулик Шарқ аёлларининг энг бебаҳо зийнатидир. Бу зийнат ҳар қандай молу-мулк, қимматбаҳо кийиму тақинчоқлардан зиёдадир. Қиз боланинг жамики бойлиги унинг ҳаёси билан ўлчанади. Бу қутлуғ ҳикматнинг нечоғли ҳақиқат эканлигини изоҳлашнинг ҳожати бўлмаса керак. Зоро, бу ҳақиқатни унугтиш накадар қимматга тушгани аён бўлмоқда.

Келинг, азизлар, шу ҳақда бир ўйлаб кўрайлир. Наҳотки, ўзбек қизининг юзидан ҳаё пардаси кўтарилиган бўлса, наҳот бизлар бебаҳо фазилатлар бўлмиш Шарқона ориятимизни, буюк андишамизни, асрлар давомида гард юқмаган бокира туйғуларимизни унуглан бўлсан? Ехуд уларни замонавийликка алмаштириб юбордикми?.. Эҳтимол, мен му болага қилаётгандирман. Кошкийди, шун-

дай бўлса. Лекин минг афсуслар, надоматлар бўлсинким, бу гапда жон бор. Аччиқ бўлса-да, ҳақиқатни тан олмогимиз даркор. Акс ҳолда шоирларимиз «юзингиздан чимматни олдик, ҳаёт пардасини олганимиз йўқ», дей бонг урмаган бўлардилар. Ҳа, аёлнинг гулдек юзини тўсиб турган қаро зулмат чимматни олиб ташладилар, унинг нурга ташна юраги ёруғлик зиёси билан лиммо-лим тўлди. Аёлнинг нималарга қодир эканлиги тобора намоён бўлмоқда. Афсус, шунинг билан бирга аёл ўзлигини унугтиб бормоқда. Йўқса оила деб аталмиш талай буюк қўргон деворлари бузилармиди, етимхоналар, ундағи отона дийдорига интизор, жовдираф кўз тиккан қора қўзлар, меҳрға ташна юраклар сони ортиб кетмасмиди, талай гулгун чехралар беномуслик ботқоғига ботмасмидилар?

Сир эмаски, бугунги кунда кўпчилигимиз замона зайлига боқиб қизлик шаънимизга дод туширмоқдамиз. Қиз бола мисоли бир ғунча. Оламнинг бор гўзаллигию нағислиги унда ўз аксини топади.

Камтарлик, хушмуомалалик, ориятлилик ва меҳнатсеварлик муштарак бўлган ҳаё пардаси эса бу гўзалликка шуур баҳш этади. Ҳаёт ана шу нур билан мунаввардир. Нуру шуурсиз совуқ гўзаллик эса ҳеч нарсага қодир эмас.

Латофат ПОЗИЛОВА,
Тошкент Муаллимлар олий илмгоҳи толибаси.

«Хўжа» — «қорача» исломий тушунча эмас

Биз хўжалар ва қорачаларнинг орасида қандай фарқ борлигини билмоқчимиз. Нима учун хўжа йигитлари қорача қизларига ўланишлари мумкину, хўжа қизлари эса қорача йигитларига турмушга чиқиши мумкин эмас. Бу муаммога ислом динидага қандай қаралади?

Шахло, Нодира, Дилфуз, Кашкадарё.

Саволга Ўрта Осиё ва Қозоғистон мусулмонлари Диний бошқармасининг раиси муфтый МУҲАММАД СОДИҚ МУҲАММАД ЮСУФ ҳазратлари жавоб берадилар.

Бисмиллоҳир раҳмонир роҳим. Аллоҳ таоло Қуръони каримда инсонларга шундай мурожаат қиласди: «Эй, одамлар, биз сизларни бир ота, яъни одам алайхиссалом ва бир она, яъни Момо Ҳаводан яратиб ер юзи бўйлаб ҳар хил халқ, қабила ва элатлар тарзида таратиб қўйдик, тоинки, сизлар бир-бирларингиз билан танишиб ўртада меҳру муҳаббат ҳосил қилгайсизлар. Аммо ҳақ таолонинг наздида азиз ва мукаррамларингиз — тақводорроқларингиздур. Албатта Аллоҳ таоло барча ишларни билувчи ва ҳамма нарсалардан хабардор зотдир». (Хушрот сураси, 13-оят.)

Демак, яратган зотнинг ўзи, илоҳий китоби Қуръони каримда, инсонларни бир ота ва бир онадан яратдим деб турса, бизлар сен — қора, сен — қизил деб, миллат ёки ирқ ажратсан. Бу мутлақо нотўғри ҳол. Ислом динида ҳеч вақт ирқ ва миллат ажратилмайди. Инсон ўз амали ва тақвосига қараб азиз ёки хор бўлади.

Қизлар — ўйлар...

10-синфда ўқиб юрган кунларимда бир йигит севги изҳор қилди. Мен ҳам унга кўнгил бердим. Биз бир-бirimizdan ажрашолмайдиган бўлиб қолдик. Орамиздаги муносабатдан акам хабардор бўлгач, мени ҳам, уни ҳам роса калтаклади. Ушандан бери у келмай кетди. Унга ишониб умид билан кутган пайтимда онаси тарафидан хотинлар совчиликка келишиди. У ҳақда, ота-онаси ҳақида бўлмагур гаплар айтиб онамнинг қулогига алланималарни уқтиришиди. Мен энди кимга ишонай?..

Моҳира,
18 ёш. Жиззах.

Ох, қизлар! Наҳотки, ўз кечинмаларингизни, юрагингиз тубига жойлашган самимий муҳаббатингизни овоза қилсангиз! Ҳаётга очик кўзлар билан бокинглар! Қийин аҳволга тушиб қолган инсон ер юзида озмунчами ахир? Бир ҳамشاҳриз ёзган гапларни қаранг!

«Севиш гуноҳми», «Севиш жиноятми»? Иўқ, азиз тенгдош, севиш гуноҳ ё жиноят эмас. Балки пок севгисини, муҳаббатини баралла жар солиб айтиш, ҳар хил ойнома-ю, рўзномаларга ёзиш гуноҳ! Ҳаёт чараклаб турвчи осмон эмас. Гоҳо булат, гоҳо қоронгу. Шундай экан сабр, бардош ила чидашинг керак. Илтимос, одамларни сев, атрофга маъюс кўзлар билан эмас, порлоқ ва чиройли нигоҳларинг билан қара. Умид билан яша! Шундагина ҳаёт сенга мароқли туюлади. Қизлар, бу — насиҳат эмас, даъват!

Дилфуз РУСТАМОВА,
Тошкент.

Ота-онам оддий ишчи. Шунга қарамай опам билан мени бекаму кўст ўқитишмоқда. Мехрибон дадажоним ва аяжонимдан бир умр миннатдорман.

Шахринисо НОРМАТОВА,
ТошДД толибаси.

Халқ орасидаги «хўжа», «қорача» ёки шунга ўхшаш айримачилик руҳидаги гаплар қайси ерлардан чиқсан? Тарихдан бизларга маълумки, ҳар доим ҳам ислом динига, унинг кўрсатмаларига тўла амал қилина бермаган. Ислом дини кенг тарқалган бўлсада, унга эътиқод қилиб эргашган халқлар ўзларининг урф-одатларига амал қилган ҳолда қола берган. Инсон табиати кўпроқ насл-насаби билан мақтаниш, фахрланишга мойил бўлади. Шунинг учун ҳам ўз наслаби билан фаҳр қилиш оқибатида «хўжа», бошқаларни камситиш натижасида эса «қорача» деган айримачиликлар келиб чиқсан. Буларнинг барчаси Ислом дини кўрсатмаларига зиддир. Ниҳоҳ масаласига келсак, шариатимиз кўрсатмаси ҳам, табобат илми ҳам наслдош яқин қариндошлар билан никоҳда бўлишини ман қиласди.

Кимларга ниҳоҳ жоизлиги Қуръони каримда очик-оидин кўрсатиб қўйилган. Бу кўрсатмаларда яқин қариндошга эмас, балки бегоналар билан ниҳоҳ қилишга тарғиб қилинади. Чунки ниҳоҳ баҳона икки бегона — қиз ва йигитнинг қариндош-уруғлари орасида қуда-андачилик вужудга келади. Пайғамбаримиз Муҳаммад саллаллоҳу алайҳи ва саллам инсонни бир-биридан фарқлаб айримачилик қилишга йўл қўймаслик мақсадида қўйидагича ҳадиси шарифни марҳамат қилганлар: «Оқ билан қоранинг, араб билан ажабнинг (араб миллитидан бошқа халқларнинг) фарқи йўқ, фарқ фақат — тақводадир».

Демак, ҳалқимиз орасидаги «хўжа», «қорача» деб айримачилик қилиш, қиз бериб, қиз олмаслик — барчаси ислом шариати кўрсатмаларига зид нарсадир. Ниҳоҳ ва турмуш ўртоғини танлаш хусусида пайғамбари миз қўйидагича марҳамат қилурлар: «Аёлнинг тўрт хислати: моли, насл-насаби, жа-

моли ва дини учун уйланади. Дину диёнатли аёлга уйланиш учун ҳаракат қилинг».

Расули акрамнинг бу ҳадиси мубораклари шунга далолат қилурки, аёлнинг диёнатли унинг молию, насл-насаби ва жамолидан ҳам муҳим ва аълодур. Мана шундай диёнатли қизларга уйланиш тавсия қилинган. Пайғамбаримиз бошқа ҳадисларида, инсоннинг олий мақоми унинг наслаби, ҳасаби, моли, фарзандларининг кўплиги билан эмас, балки унинг гўзал одоби, хушмуомалалиги, одамларга тили ва қўли билан озор бермаслиги, ҳақиқати тақвоси билан белгиланади, деган мазмунларни марҳамат қилганлар.

Биз ёшларимизга турмуш қуришда адаш-масликлари тарафдоримиз. Шунинг учун ўткинчи эҳтиросларга берилмай, ислом шариати кўрсатмасига амал қилган ҳолда турмуш ўртоғини танласса, бу борада ота-оналар, ҳурматли қариялар ўғитига (гарчи шариат буйругидан чиқилмаган бўлса) қулоқ тутсалар, чунки ҳар бир ота-она фарзандининг баҳтли бўлишини истайди, уларга ёмонликни раво кўрмайди. Хулоса қилиб айтганда, инсонлар ҳар бир ишда Аллоҳнинг буйргури ва пайғамбарнинг кўрсатмаларига амал қилсалар доимо баҳтиёҳ ҳаёт кечирадилар.

Ёшлиқ экан, бир йигитни севиб қолдим. У ҳам мени севарди. Лекин 10-синфга кўчган вақтим у мендан узоқлашиб бошқа қизга севги изҳор қилди. Менга эса бошқа йигит кўнгил қўйди. Унга рози бўлсам тўғри иш қилган бўламанми?

Салима Ш.,
Самарқанд вилояти.

Халқимизда «Яхши ният — ярим давлат» деган нақл бор. Ўрта мактабни тутатгандан сўнг Тошкент Давлат дорилфунунининг Шарқшунослик куллиётига ўқицга кирмоқчиман. Ойни жаҳон орқали берилаётган «араб тилини ўрганамиз» кўрсатувини кўриб борялман. Бальзда дугоналарим билан ўқицга кириш тўғрисида тортишиб қоламиз. Ҳозирги вақтда пул бўлмаса ҳеч қаерга киромайсан, билиминг бўлганда ҳам, бариб пул керак, дейишади. Наҳотки, шу рост бўлса?!

Хилола ЭРГАШЕВА,
Тошкент вилояти.

Мен 16 ёшга тўлган баҳти қаро қизман. Оилада 5 фарзандмиз. Онам ҳар куни эрта кетиб кеч келадилар. Уйга келгач мени иш қилмабсан деб урадилар. Йиғласам «қўрқитмоқчимисан» деб яна калтаклайдилар. Ўзлари бирор ишни ўргатмайдилар уя мендан қаттиқ талаб қиладилар. Ҳатто пичоқ кўтариб, ўлдираман сен ҳаромхўрни, дейишгача бордилар. Мен оилада худди етимчага ўхшайман, еган овқатимни ҳам, кийган кийимимни ҳам миннат қиласдилар. Мен мактабни битириб ишлайман, чунки онамга пул керак. Агарда ўлмай она бўлиши баҳтига мушарраф бўлсан фарзандим учун ҳамма нарсадан кечардиму, унинг баҳти бўлиши учун яшардим.

М. ОЛАТОНОВА,
Фарғона.

Отам мен тугилмасданоқ уйдан бош олиб чиқиб кетган. Ҳозир 11-синф ўқувчисиман. Мана, 18 ёшга тўлдим. Лекин шунча йил бўлдики отамни кўрганим йўқ. Унинг меҳрига зорман. Мени отамдан шикоят қиласапти деб ўйламанг. Лекин бундай оталар кам эмас. Уларга сабоқ бўлсин.

Раъно АБДУЛЛАҲАТОВА,
Тоҷикистон.

Синфимизда Мамлакат деган қиз бор. Ёшлиғида қизамиқ касалига чалинган. Ҳозир унинг асорати қолган. Синфдаги болалар уни «қўтири», «пес» деб камситишади. Нима қилсин, айби дунёга келганими? Узига қолса шундай бўлай деганими? Бу ҳам етмагандай уни калака қилиб куракда турмайдиган сўзлар билан ҳақоратлашади. Бу — ёвузлик ахир!..

У. К.
Сирдарё

«Қизларжон» саҳифасини
Матлуба МАҲКАМОВА ва Латофат ПОЗИЛОВАлар
тайёрладилар.

бу олам бир сурат хона

УмидА АХМЕДОВА —
Бутуниттифоқ кинематография олий илмгоҳи ни битирган. Ўзбекистон илмий-оммабоп ва ҳужжатли фильмлар киностудиясида тасвирчи (кинооператор).

Галабанинг 40 йиллиги шарафига ўтказилган кўргазмада Бутуниттифоқ Халқ Хўжалиги Ютуқлари Кўргазмасининг кумуш нишонига сазовор бўлган.

Ҳаёт давом этади.

Қишлоқ манзаралари.

Паркентлик полвон.

Сокин гўша.

Водиллик халқ масхарабози.

Мўйсафид.

نواعە فەرە

ҚАВОИДИ ФИКХИЯ

Aйтишларича, 1921 йили ўз даврининг йирик исломшунос олими, қозонлик Мусо Жорилло Бегиев В. И. Ленин билан учрашган. Олимнинг «Сиз кураётган жамиятнинг таянчи нима?» деган саволига дохий:

- Коммунистик эътиқод,— деб жавоб берган.
- Бу нима дегани? — кайта сўраган олим.
- Бу — мазлум фуқаронинг манфаатларини улуғловчи халк ҳокимиятига эътиқод...

Владимир Ильининг изоҳини тинглаган мусулмон олими доҳий ўз эътирозини изҳор қилган:

— Илоҳий эътиқоддан воз кечилган жамиятнинг эртаси бўлмас!.. Бундай сұхбат бўлган-бўлмагани нечогли асосга зга эканига далил йўқ, лекин ҳар икки сұхбатдош гоявий жихатдан ўзаро келиша олмаганини кўришиб турибди. Мафкура бобидаги айрмачилик ўз йўлига, лекин Мусо Жорилло Бегиевининг «Қавоиди фикхия» («Фикҳий қондадар») асарида Худо, шахс, ҳукук, мърифат, жамият мавзууда ўз қимматини йўқотмаган фикр-муроҳазалар баён этилганким, улар ушбу тушунчалар ҳакидаги тасаввуримизни яида бойитади. (Асар Ризоиддин иби Фаҳруддин иршоди остида яратилган.)

М. Ж. Бегиев 20-йилларда ёки ҳорижга ўтиб кетган. Тошкентнинг Чимбой маҳалласида истиқомат қилувчи мўътабар мўйсафид Собиржон ота Ҳожимуҳамедовнинг айтишларича, М. Ж. Бегиевнинг «Узун кунларда рўза» асари ҳам бўлган. У кишининг укалари Мухаммад Зоҳир Бегиевнинг «Моворауниҳарда саёҳат» сафарномаси 40—50-йилларда Шарқий Туркистонда кўлма-кўл килиб ўқилган.

1908 йили Қозонда татар тилида напр этилган «Қавоиди фикхия» Тошкент Ислом маъхади толиби Абдулло Асиљон ўғли Шокиров томонидан ўзбекчалаштирилди. (Таржима жузъий қисқартиришлар билан берилмоқда.)

Bисмиллахир роҳманир роҳим.

Шариат исломияда мўътабар зарурий мақсадлар:

1. Дин.
2. Нафс.
3. Ақл.
4. Мулк.
5. Насл.
6. Ирз (д)

Мазкур олти мақсадни муҳофаза килиш самовий шариатларнинг ҳар бирида, хусусан, шариати исломияда — ҳаёти исломиятнинг асоси сифатида — энг юқори даражада мўътабардир.

Зарурий мақсадларнинг муҳофазаси икки жихатдан бўлур: бири ўша мақсадларнинг негизи ва асосларини яратмоқ билан, яна бири уларга етиши мумкин бўлган зарарлардан ҳимоя этмоқ билан.

Юкоридаги олти мақсаднинг нима учун зарурлигини ва уларни қандай қилиб муҳофаза қилиш, сақлаш йўлларини байн қиласлий.

1. Ҳифзи дин (дин ҳимояси).

Дин-ҳаёти исломияда энг муҳим бир рукнидир (устун, таянч). Зоро кишиларнинг ҳар бир ҳаракати уларнинг динларига, яъни қалбларнинг саломатлигига боғлиқдир. Қалби пок исломнинг ҳар бир иши пок бўлур. Қалб саломат бўлур эса, у вақт исломнинг қасди-ла вужудга келур шайларнинг (нарсаларнинг) ҳар бир тўғри бўлур. Исломнинг зоҳирий амаллари қалб таржимасидир, ислом ҳар ҳолда эътиқоднинг таъсири билан амал эта-ди, бир феълнинг қабиҳлигига эътиқод қўйган ислом хусни ихтиёри (иштиёқ, чин кўнгилдан) ила у феълни иртибоб этмас (қилмас), бир феълнинг хайрли эканлигига имон келтирган ислом мумкин қадар ўша феълни адо этишга ҳаракат қилур. Омонатнинг (тўғри адо этишга) во-жиблигига ислом этган ислом ҳеч бир вақт унга хиёнат этмас. Исломларни ҳамда ҳукукларини қалбан ҳурмат

этган ислом ҳеч бир вақт ҳеч бир исломга зулм этмас. Бир сўз билан айтганда, ҳар бир ислом ҳар бир ишда исломнинг қўра ҳаракат этади. Ҳаётнинг гўзаллиги қалбнинг, эътиқоднинг гўзаллиги ила бўлур.

Диннинг, исломнинг ҳаёти исломияда шу қадар аҳамиятига кўра самовий шариатларнинг ҳар бири, хусусан, ислом дини исломнинг исломнинг энг зиёда аҳамият бердилар. Самовий шариат исломларни аввало тавҳидга (ибодатга лойиқ зотнинг якка ягона) эканлигига даъват этади. Зоро, борлиқни муфассал билгүчи Аллоҳнинг бирлигига ишониш — яхши ишларга интилишнинг ва ёмон ишлардан тийилишнинг энг асосий ёхуд энг кучли омилидир.

Ислом тош, оғоч, ҳайрон қаби ҳар нарсадан ясаб олинган моддий мъбудаларга ибодат қиласидан бўлса ўнда исломнинг қалбига ҳоқим бўла олмайди. Унда ислом яхши ишларга башлаб ёмон ишлардан қайтара олмайди. Шунинг учун у ислом ҳаётида ҳеч бир аҳамиятга эга бўлмайди ҳам. Аммо ислом борлиқни буткул билувчи заррача яхшилик ва ёмонликни ҳам бемукофот қўймагучи голиби-мутлак оламларнинг парвардигори Аллоҳ таоло ҳазратларига ислом келтирадиган бўлса унинг исломнода қатъий бўлса, бундай ислом эгаси ярамас, ифлос, ёмон ишлардан қочар, қудрати етгунича хайрли амалларни тарж этмас. Амонатни (тўғриликни) ва адолатни амр этар. Аллоҳнинг (мавжудлигига) ислом таъозоси ила ислом амонат, адолат йўлида умр суради. Рухнинг боқийлигига, қилган ишларнинг (қиёматдаги) натижаларига қаттиқ ишониб ислом келтирган ислом ҳар ҳолда (ҳар қандай шароитда) ўзининг (нафснинг) камо-

лати сари интилади. Разил ишларни қилишдан қочишига қуввати борича ҳаракат этар. Қадарга (тақдирга), яъни табиат оламида вужудга келдиган шайларнинг (нарса ва ҳодисаларнинг) бир қонунга бўйсуншига ислом келтирган ислом шу дунёда бор машқатларнинг, роҳатларнинг ҳар бирин бир даражада таҳаммул этар (кечиради). Қадарга ислом келтирган ислом оқизликнинг юзини кўрмас, ўнда исломнинг қалбина кўркинг сигмас, балки ҳар ҳолда (ҳар қандай шароитда) ҳиммат (довюраклик) ва журъат соҳиби ўлур ҳар ишда куч-гайрат ва жидду-жаҳд ила давом этар.

Дин ҳам ислом ёлғиз тилда айтиладиган расмий калималардан иборат бўлмай, балки исломнинг қалбини чулгаб оладиган «яқиндан», ислом яхши ишларга ўндайдиган ёмонликлардан тўхтатидиган «виждан»дан иборат бўлса шу маънодаги ислом исломни кеч шубҳасиз адолат, амонат ва эҳсон ўлларига ҳиёнат этар, хиёнат ва зулм каби ярамас ишлардан қайтара, исломнинг ҳозирида ҳам, истиқболида ҳам саодат соҳиби айлар.

Дин-ийлоннинг исломиятни ҳаётидаги шу қадар буюк аҳамиятига кўра, ислом ҳаётини ислоҳ этиши (яхшилаш, туатиши) учун келган самовий шариатларнинг ҳар бири «иймон» масаласига ҳар нарсадан кўпроқ аҳамият этар эдилар. Ҳикматнинг таъозосида эди. Зоро, қалб ислоҳ қилинмас экан, ҳаёт ислоҳ қилинмас. Лекин дин уламосининг багийлари (қалтафаҳм, нодонлари) томонидан исломнинг қудусиятга (муқаддаслигига, поклигига) ва аҳамиятига foят буюк зарар етди. Дин абадий ва умумий жанг майдони бўлди-қолди. Дин — ақлнинг душмани, ҳаётнинг ганими, ҳақиқатларнинг зидди, дарвешлик раҳбари, алқовлик ва карахтиликнинг дўсти, саодат ҳамда тараққиёт йўлида тўқсиклик қилувчи улкан бир ғов, деб талқин ва талақки (қарши олинадиган ва қараладиган) қилинур ўлди. Шу ҳолатнинг (ахволнинг) таъсири билан «инсон ҳаёти ила самовий динлар орасида абадий адолов бор» деган ҳаёл одамлар қалбига ўрнашиб олди.

Дин эътиқод жихатдан фақатгина ишонтириш ва далиллар қуввати ила муҳофаза қилинур. Ҳеч бир кишига қилич кучи билан (зўрлик билан) эътиқод мажбур қилинмайди. «Динга зўрлаб киритиш йўқдир. Зоро, ҳаёт йўл залолатдан ажраб бўлди» (Сураи Бақара, 256-оят). «Хоҳлаган одам ишонсин, хоҳламаган куфр келтирисин» (Сураи Каҳф, 29-оят.)

Шу маънода келган ояти қарималарнинг ҳеч бири — «қитол» (жанг қилишга буюрган) оятларнинг ҳеч бири билан мансус, яъни (бекор қилинмаган). Зўрлаб дин туттириш ҳақида Қуръони каримда бир ҳарф-иёт йўқдур.

Шубҳасиз, маълумдир, қилич билан қўрқитиб, зўрлик билан исломнга бир қадар ислом калималарини сўйлатмак мумкин эса-да, лекин ўнда исломнинг ҳаётида ҳеч бир аҳамиятга эга бўлмайди ҳам. Аммо ислом борлиқни буткул билувчи заррача яхшилик ва ёмонликни ҳам бемукофот қўймагучи голиби-мутлак оламларнинг парвардигори Аллоҳ таоло ҳазратларига ислом келтирадиган бўлса унинг исломнода қатъий бўлса, бундай ислом эгаси ярамас, ифлос, ёмон ишлардан қочар, қудрати етгунича хайрли амалларни тарж этмас. Амонатни (тўғриликни) ва адолатни амр этар. Аллоҳнинг (мавжудлигига) ислом таъозоси ила ислом амонат, адолат йўлида умр суради. Рухнинг боқийлигига, қилган ишларнинг (қиёматдаги) натижаларига қаттиқ ишониб ислом келтирган ислом ҳар ҳолда (ҳар қандай шароитда) ўзининг (нафснинг) камо-

ана шундай бажарилади. Имом ёки ҳокимларнинг бирорта бир миллатнинг умумий ҳафсизликка ёхуд умумий одоб-ахлоқа зид бўлмаган дийни арконларидан бирортасини ҳам чегаралаб ё бекор қилолмас. Ҳатто ислом шариати бир миллатнинг ёлғиз ўзларина оид низоларда, даъволарда ўзларининг диний ҳукмларига мувофиқ тарзда даъволарини ҳал қилишига кенгчилик беради. Бошқа бир миллат ўзининг ихтиёри билан исломий маҳкамага мурожаат этмагунича шариати исломиятнинг чиқарган ҳукми зўрлик билан ижро этилмайди.

Бундай буюк бир кенг имконият ёлғиз шариати исломияда бўла олади. (Бу ҳақда муаллиф Қуръони каримдан қатор оятлар келтиради — Таржимон изоҳи.)

2. Ҳифзи нафс (инсон ҳимояси).

Усул китобларида (диний ҳукуклар асослари ҳақидаги китоблар фуқаҳи киромнинг (ҳукуқшуносларнинг) баёнларига кўра зарурий мақсадлардан деб хисобланган «ҳифзи нафс» исломиятни ҳамда ҳар бир исломнинг (индивидни) ҳифза этмакдан (яъни, муҳофаза) иборатдир.

Исломият зотини ҳамда исломнинг ҳифз этмак — исломиятнинг ҳамда ҳар бир фард (шахс, индивид)нинг ҳамма ҳукуқларини ҳифз этмакдур.

Аҳли илм исломий ҳукуқларни иккиси кисмга тақсим этмишлар: бири — ҳукуқи зотия — шахсий ҳукуклар, яъни ҳар бир инсоннинг ўзининг ажралмас инсонлик сифатларидан келиб қилинмас. Лекин дин уламосининг багийлари (қалтафаҳм, нодонлари) томонидан исломнинг қудусиятга (муқаддаслигига, поклигига) ва аҳамиятига foят буюк зарар етди. Дин абадий ва умумий жанг майдони бўлди-қолди. Дин — ақлнинг душмани, ҳаётнинг ганими, ҳақиқатларнинг зидди, дарвешлик раҳбари, алқовлик ва карахтиликнинг дўсти, саодат ҳамда тараққиёт йўлида тўқсиклик қилувчи улган ҳукуклар. Иккинчиси — инсоннинг сайъи-ҳаракати натижасида ҳосил қилинажак мақсадларга боғлиқ бўлган ҳукуклар.

Исломларнинг ҳукуқи зотияни бир нечадир: 1-Яшаш ҳукуқи; 2-Соф бўлиш ҳукуқи, 3-Қонуний ҳукук ваколати. 4-Хуррият ҳукуқи. 5-Тенглик ҳукуқи. 6-Баҳта интилиш ҳукуқи.

Ҳукуқи зотия инсоннинг табиий ҳукуқларидандир, яъни у асл хилқатида (яралганида, табиатида) мавжуд бўлиб, пок ақлнинг ва пок вижданнинг далолати билан исломларнинг ҳар бирига маълумдир. Табиий ҳукуклар инсонларга қонун (ёки давлат, қонун чиқарувчи) тарафидан вужудларила баробар эҳсон ҳукуклар.

Исломда касбий бўлмаган сифатлар, касбий бўлмаган аъзолар бордир. Табиий ҳукуклар ҳам шундайдир: инсоннинг иродаси-ла, касби ила ҳосил ўлмамиш, балки Ҳакими мутлақ. Ҳолиқ тарафиндан вужудларила баробар эҳсон қилинмишдир.

Исломда касбий бўлмаган сифатлар, касбий бўлмаган аъзолар бордир. Табиий ҳукуклар ҳам шундайдир: инсоннинг иродаси-ла, касби ила ҳосил ўлмамиш, балки Ҳакими мутлақ. Ҳолиқ тарафиндан вужудларила баробар эҳсон қилинмишдир.

Табиий ҳукуклар ҳар бир инсонда ҳеч тафовутсиз бордур: бир инсон бошқаларнинг назарида нақадар тубан, ожиз, жоҳил (илмиз) бўлиб кўринса-да, у табиий ҳукуклардан маҳрум бўлмас. Инсоннинг гуноҳиила, катта-кичик жинояти ила инсоний ҳукуклар инсондан ажраб, йўқ бўлиб кетмас. Табиий ҳукуклар инсоннинг шарт бўлган хусусиятидир. Инсон ўз ихтиёри билан ҳам ўшал ҳукукларнор фориғ бўлолмас. Муқова-ла (келишув) ёки муқобала (алмашув) билан ҳам у ўша ҳукукларини тарж этолмас, инсон у ҳукукларни, бир гарас (мақсад) ҳосил қиласман деб ҳам фидо этолмас. Табиий ҳукуклар инсоннинг ўзи ҳам, бошқалар ҳам ҳеч бир тусда бузолмас.

Яшаш ҳукуқи: ҳар бир инсон тафовутсиз яшамоқ ҳукуқига эга. Ҳар бир инсоннинг қони-ю жони майсумдир (даҳлизидир). Шу ҳақни инсоннинг ўзи ҳам, бошқалар ҳам ҳеч бир тусда бузолмас.

«Бани Истроил зиммасига шундай фармонни ёзиб қўйдик. Кимки бирон жонни ўлдирмаган ва ерда бузгунчилик қилиб юрмаган одамни ўлдирсаб, демак, гўё барча одамлар-

ни ўлдирибди ва кимки ҳаёт ато
этса (яъни ўлдиришдан бош тортса)
гўё барча одамларга ҳаёт бериди». .
(Моида сураси, 32-оят.)

Соф бўлиш ҳуқуқи: аъзоларнинг

ҳамда жисмоний-рухий қувватларнинг саломатлиги ҳаққи. Инсоннинг ҳам бадани, ҳам руҳи бордир; Ва ҳар бирининг саломатлиги инсон учун бир зарурйи ҳуқуқиди. Соғ бўлишлик ҳуқуқи яаш ҳуқуқи каби ҳақидирки, ҳеч бир инсон у ҳуқуқларга тажовуз қилолмас, ҳам вазифа ҳамдурки, инсоннинг ўзида уни бузолмас.

Яшаш ҳуқуқи билан сог бўлиш ҳуқуқи инсоннинг аслий (асосий) ҳуқуқлариданdir. Узга зарурӣ ҳуқуқларнинг барчаси инсоннинг яшаш ҳуқуқидан келиб чиқади. Инсоннинг яшаш ҳуқуқидан юқорида баён қилинган мулкка эгалик ҳуқуқи келиб чиқади. Зоро, мулк қонунлаштирилмагунча ҳаётни (ти-риклиники) таъминламоқ (савъламоқ) мумкин эмас. Емоқ, ичмоқ, кийинмоқ каби зарурӣ нарасаларнинг да ҳар бири яшаш ҳуқуқининг бўлакларидир. Инсон, яшаш ҳуқуқининг зарур-ётидан деб жамиятда бир ҳаёт ва ҳаракат доирасини талаф этабилур. Уша ҳаёт доираси ҳар бир инсоннинг ўзига маҳсус маскандир. Ҳар бир инсоннинг маскани — ўзига маҳсус ҳарами бўлиб, ўзганинг тажовузидан албаттa ҳимояланган бўлмоги керак.

Юқоридаги баенимизнинг далолатига кўра яшаш ҳуқуқи ҳайётнинг давом этишига, саломатлигига ва муҳофазасига тааллукли нарсаларнинг шаклий мажмусидан иборатдир.

Яаш ҳаққининг энг муҳим руқни (устуни) қон ва жоннинг маъсумият-дир (даҳлсизлигидир). Ислом шариати назаридаги қоннинг даҳлсизлиги ёлғиз инсонлик биландир, даҳлсизликда исломият шарт эмас. Зеро табиий ҳуқуқларга ваколатли бўлиш учун инсонликдан бошқа шарт талаб қилинмайди. Ҳар нарсадан ва ҳар ҳуқуқдан мақсад айнан инсон-дир. Инсониятни, бошқа нарсаларнинг бирортасига восита қилиб бўлмайди.

ҲАҚҚИ ахлият — қонуний ҳуқук
ваколати — барча табиий ҳуқуқлар
дан-да ва маданий (фуқаролик) ҳу
қуқуларидан-да фойдалана олишда
ҳамда барча вазифаларни адо эта
олишига бўлган инсоннинг салоҳияти-
дир.

Ахлият: ҳуқуқларнинг лузумига (эҳтиёж, талаб) ва илтиомига (мажбурият), вазифаларнинг тахаммулига (юклиши, қабул қилиш) ва адосига бажаришга) инсоннинг салоҳиятидир. Демак, ҳуқуқларда икки нарса бор: бири инсоннинг унга эҳтиёжи, иккинчиси — удан келиб чиқадиган мажбурият. Вазифаларда ҳам: бири — уларни қабул қилиш, иккинчиси — уларни бажариш.

Фақиҳларнинг тилида «зимма» деб
таъбир қилинадиган «аҳлият» —
инсоннинг ақли, қуввати идрокияси,
қисмоний тузилиши жиҳати билан
инсонда хосил бўладиган бир маъ-
навий васфdir (сифатdir). Инсон
шаш сифати билан мажбуриятларнинг
мажбурийлигига, ҳуқуқлардан фой-
даланишга, вазифаларни адо этишга
лоҳоити қасб этар. У васф гўё бир
маънавий қувватидирки, ер юзида
Аллоҳнинг халифаси (ўринбосари)
ўла олиш учун, яъни табиат олами-
да тўла тасарруф қилиш ҳаққига
баълмоқ учун инсонларга Аллоҳ
арафидан ҳурматлагб берилганdir.

Ахлият — қонуний ҳукуқ ваколатынан иштегендеги мүмкүнліктердің көбінен тұтас жағдайда орналасқан болып саналады.

инсоннинг аҳлийтига муносаб қонун тузулгисидир. Ҳар ҳолда, қонун аҳлийиятга бўйсунади, аҳлийат қонунга эмас.

Жамиятта ҳар бир инсоннинг оддий мумалалардаги ахлийити шу ахлийити мутлақнинг бир бўлғидир. Инсон бир нарсани сотиб олар экан ахlliги — қонуний ҳуқуқ ваколати туфайли эгалик ҳуқуқига эришади. Ва яна шу ахlliги сабабли пул бермоқ вазифаси билан юкландади. Инсон ахlliги жиҳатидан мумалаларни тасаррuf этади. Олур, беруру тасаррufлари кучга эгадир.

Ҳаққи ҳуррият (эркинлик ҳуқуқи): ҳуқуқларининг ҳар биринда инсоннинг ўз хошигига кўра иш юритиши дир. Ақлнинг назаридаги кабиҳ бўлмаган ҳар бир ишда инсон кўркмасдан, қийналмасдан харакат этар, ҳеч бир маъсуллиятдан кўркмас.

Хүррият барча хүкүкларда қандай хохласа шундай тасарруфидир дедик. Ҳаққи бўлмаган нарсаларда тасарруф этмоқлик, яъни иш юритмоқлик хуррият эмас. Адаб ё ақл ё маслаҳатга хилоф ҳаракатларнинг (ишларнинг) деч бири ҳуррият эмас, балки нодонликдир.

Инсоннинг ҳаққи: инсоннинг инсонийлигига, табиатига, юкоридан баён қилинган мақсадларининг бирига мувофиҳ ва муносаб нарсалардир. Манфаат ё ақла зид бўладиган нарсаларнинг њеч бирини инсоннинг ҳаққи деб бўлмас. Шунга биноан ундан нарсалар хуррият доирасига кирмас. Инсонларга ХОЛИҚ ТАРАФИдан ихсон қилиниш табийи ҳуқуқлар ва конун чиқарувчи, давлат тарафидан қайд қилинган — қонунлаштирилган ҳуқуқлар — ҳар бир ҳақ бир мажбурий вазифа мукобилинда берилмисдир: яшаш ҳуқуки ўзгаларни қатт этмаслик вазифаси мукобилинда (баробаринда), ҳаққи шараф (обрў-эътиборли бўлиш ҳаққи) ўзга берни тоғижетамаслиги.

узгапарни таҳқирламаслиғи (хақорат-ламаслик) вазифаси муқобилинда, ҳаққи истихқоқ (тақдирланиши) бир амал (мехнат) муқобилинадир. Инсон ўз вазифасига қусур етказса у вазифанинг муқобили деб ҳисобланган ҳақ-хуқуқ ийёлолади. Қотиллик — қилса — яшаш ҳуқуқи қолмас, бирор иш қилмасдан бекор юрса — тақдирланолмас. «Ҳар ҳуқуқ бир вазифа муқобилинда қонунлашади» деган қоидага кўра, шариат исломия назаридга ҳуррият «бир вожиб вазифа муқобилинда қонунлашган ҳақларда инсоннинг ўз хоҳишича (истаганидек) тасарруф этаолишидан иборат бўлади. Ҳуррият — ўзганинг ҳақ-хуқуқларига тажовуз этмаслик» деган шарт билан қайд қилингандир. Лекин шу шарт (қайд) эркинликни чегаралаш эмас, балки уни амалга оширишдир, зеро, жамиятда эркинликларга риоя қилмоқлик ҳар бир инсоннинг ҳақ-хуқуқларини муҳофаза этмоқлигининг манфаати учун эди. Агар менинг эркинлигим (эрким) бошқаларнинг ҳуқуқларига тажовуз этмаслик деган сўз билан қайд қилинmasa, у вақтда бошқаларнинг ҳуррияти ҳам менинг ҳуқуқларимга тажовуз этмасин деган шарт билан таъкидланмаслиги лозим бўлиб қолади. Бундай ҳуррият инсон ҳуқуқларини сақлай олмас, балки уни иштоймол этади.

Хуррият: инсоннинг ўзи ёхуд жамият учун фойдаси бўлиб, њеч бир симсага зарари йўқ ишларда ҳар бир одамнинг њеч қандай монесиз ўз ихтиёрича ҳаракатидир. Хуррият — ҳаракатдаги инсон омилининг зоҳирий бир аломатидир, инсонда хуррият бўлмаса у жонсиз маъдан — тошга айланади. Хуррият инсонликнинг ҳам бир шоҳидидир, дуррияга бўлмаса инсон инсонлик дарасидан соқит бўлур.

Хуррият — инсоннинг ўз ИРОДАСИДА, ихтиёрида истиқолидир мустақиллигидир). Иродасида, ихтиёрида мустақил инсон Куръони аримнинг далолатига кўра, подшо ўлади.

Хуррият инсон учун нақадар буюк

сифатдир! Ҳуррият инсоннинг комил маънода инсон бўлиши учун ҳам, саодати ва тараққиёти учун ҳам энг керак бўлган бир зарур ҳуқуқдир. Лекин ҳурриятни зое этмаслик ҳамда суистеъмол қилмаслик учун — ўзининг ҳуқуқларини, вазифаларини биладиган даражада «ilm»; ҳаққи йўқ ишларга ҳамда ўзгаларинг ҳақ-ҳуқуқларига тажовуз этмайдиган даражада «шараф», инсоф-адолатга асосланган қонунларга риоа этишга етарли даражада «тоат»; ботил дъватларга эргашишликка ва бўйусинишга йўл қўймайдиган даражада «иззат» бўлишлиги лозимдир. Инсоннинг ақли бутун бўлиб, юқоридаги тўрт сифат, яъни «ilm», «шараф», «тоат», «иззат» инсонда топилур эса, ҳуррият ундей инсон учун саодат сабабчиси бўлур. Йўқса, у тўрт нарсадан бири ёхуд ҳеч бири йўқ бўлса у вақтда инсоннинг ҳуррияти ўзига зарар этар ёхуд лояқал зое кетар. Еш болаларга, мажнунларга, нодонларга, маккорларга тамомила эркинлик берилмаслиги ҳам шу мулоҳазаларга биноандир.

Хуррият тарихи: зарурий ҳожат-ларининг барчасини ёлгиз ўзи бажаролмай, ўзгаларнинг ёрдамларига муҳтоҷ бўлган инсон, зарурат ҳукми билан бошқа инсонлар-ла ҳаётда иштирок этишга мажбур бўлмиш. Бир-бирига ёрдамлашмоқ заруратидан шерикчилик қилиш энг аввало хотин-билин эр орасида вужудга келмиши-дир. Зоро шу икки жинсдан ҳар бирининг ҳожати (эҳтиёжи) бир-бириникуга боғлиқ: хотиннинг ҳожати эрсиз, эрнинг ҳожати ҳам хотин-сиз БИТМАС. Икки жинснинг бир-бирига эҳтиёжи-холиқи ҳакимнинг энг буюк бир ҳикматидирки, инсоният оламида маданиятнинг (жамиятнинг) энг аввалиг асоси бўлган «эр-хотин-лик» у эҳтиёж узра таъсис қилин-миш.

Жамиятда ижтимоънинг (бирга яшашнинг) энг содда шакли бўлган жуфтлашиш шундай шаклда вужуда келгандир. Бирок, икки тарафнинг ҳар бири ҳар хусусда тенг бўлиб қолмади, зеро хотинларнинг вужударида жамолнинг (чиройнинг) камоли учун лозим бўлган латифлик (латофат) ҳамда инсониятни сақлаб қолиши учун табиат тарафидан ёлгиз хотинларга юқлатилган ҳамл (хомиладорлик) туғиш, эмизиш, бошлангич тарбия бериш (тарбиялаш) каби муҳим, энг мушкул вазифаларни доимо адо этишдан келиб чиқадиган заифлик ва машгуллик — шу учнинг, яъни, латифлик, заифлик, машгуллик мажмуи тирикчилик масаласида хотинларни эрлар ҳимоясида бўлишликка мажбур этмиш. Шу мажбуриятни ҳисобга олиб эрлар хотинларга нисбатан устунороқ деган фикр таъсис қилинмиш. Ҳайъат ижтимоиядаги (ижтимоий тузумда) инсон наслини сақлашга оид энг муҳим вазифалар олонамини хотин — У. Мумин — раси

жамийт катталашгани сари, инсонларнинг эгадорчилик, ҳукмдорлик сабаби қувватлари, хирслари зиёдалаштириб (кучайиб) оқибатда ижтимоий узумларда инсонларнинг ҳамма ҳуқуқлари бир тўп одамларнинг шиддатли қўлларига тушиб қолиб, инсонларнинг аксарияти барча ҳуқуқлардан маҳрум қилиндилар. Шу маҳумлик замонлар ўтиши билан шудар кучайиб кетдикки, гўё ижтимоий узумда яшайдиган инсонларнинг ҳоаммаси бир тўп одамларнинг ҳоавасига, шахватига хизмат қўлмок

МАЊИВИЙ МЕРОС

учун яратилган деган эътиқод инсонларнинг шуурига ва қалбларига ўрнашиб кетди.

Асрлар мобайнида инсоният ола-
миди шу ҳол давом этиб келди.
Инсонларнинг ҳар бирин ўзларининг
у ҳолларига улфат касб этишилар
(кўнишиб қолдилар), хукувлар ва
хуррият тасаввур қилиш ҳам инсон-
нинг мисидан, қалбидан тамомила
чиқмиш.

Ана шундай кўр-кўёна иота
натижасида чексиз умумий истибод
давом этди... Инсонларнинг жони,
буюми, боринг-ки, ҳамма нарсаси
золимнинг (кучлиниң) шахватига
(нафсига) вақф қилинди... Елғиз бир
Аллоҳ билади, тафсилоти, ҳам та-
рихи номаълум бўлган нақадар даҳ-
шатли ҳоллар инсонларнинг бошига
келганда ҳам инсонлар ҳамон,
ҳамон сабр этиб келганлар, инсон-
ларнинг ақлларини бутунлай эгаллаб
олган жоҳиллик (нодонлик) дин но-
мидан тушунтирилиб (талқин қилини-
б) келинмиш эътиқод-истибод-
нинг, асоратнинг энг катта кучли
сабабларидан бўлиб келди. Инсоният
оламидаги чексиз истибод ва ҳамма
инсонларнинг асорати (туткинлик) —
ибтидоси номаълум замонлардан бош-
ланиб, энг сўнгти асрларда, кунлар-
га қадар турли суратларда давом
етиб келгандир. Инсонларни ундаи
хорликдан, зулмдан халос этмоқка
ҳар замоннинг пайтамбарлари, до-
нишмандлари бор кучлари билан
ижтиҳод (ҳаракат) эттан бўлсалар-
да, инсоният ўша асоратдан бутун-
лай кутула олмади. Инсонларни у
мудҳиш хорлиқдан тарихий суратда
(равишида) илму-маориф ва саноат-
нинг ўсиб ривожланishi халос этган-
дур. Тадрижий суратда тараққий эт-
ган имл ва маориф инсонларни тадри-
жий суратда ўша мудҳиш хорлиқ-
дан халос этиб келди. Давлат қо-
нунлари ҳам инсон ҳукуқларини тас-
диқлаб ва белгилаб қўйгандир. Ҳу-
куматнинг ҳам, инсонларнинг ҳам
ҳукуқ ва вазифалари аниқ белги-
лаб қўйилгандир. Ҳар қаснинг, ҳар
миллатнинг ихтиёри ўз қўлида бў-
ладиган вақт келди. Тараққиёт йўли-
да (огишимай) ҳаракат қилмоқ, са-
дат майдонида эркин истироҳат эт-
моқ соати келди. Бир сўз билан айтади-
гап бўлсан, инсонларнинг инсо-
нийлиги ҳамда инсониятнинг ҳу-
куқлари — имл ва маориф нури
билин инсонларга маълум бўлмиш.

Бир неча минг асрлар инсоният оламини истило этмиш зулму-истиб-доддан, асоратдан инсонлар им ва маорифнинг нури ҳам қуввати или на жот топдилар дедик, лекин шу сўзни, нажот топиш масаласида самовий шариатларнинг қилган жуда катта таъсиirlарини, хизматларини инкор ёки писанд қилмасликдан сўйла-ганимиз йўқ.

Бизнинг эътиқодимизга кўра самовий шариатларнинг ҳар бири инсон ҳуқуқларини тиклаш ва умумий адолатни ўрнатиш учун тушган ё келган эди. Хусусан энг сўнгига келган шариати исломия инсон ҳуқуқларини хурмат ҳамда инсон ҳаётига асос бўладиган қонууларни таъсис этиш масаласида ўзидан олдинги ўтган шариатларнинг ҳаммасидан зиёда эътибор берди. Шариати исломия юқорида баён қилинган шахс ҳуқуқларини эътироф ҳам таълим этиб, мағифаат доирасида бўлмори, ўзгаларга зарар этмаслик кайди билан шарт қилинган комил ҳам ақлга мувофиқ ҳуриятини инсонларнинг ҳар бирига Аллоҳ томонидан эҳсон этиб, ҳар бир инсонни ажратмасдан тафсузла тензи хисоблашади.

Исломиятда мұғабар тенглик ҳуқуқи: жамиятта ҳамма инсонлар шахсий ҳуқуқларда, фуқаролың ҳуқуқларыда ҳамда вазифаларда қонун олдидә тафовутсиз тенг ҳисоблануры. Инсонликда, инсоний хусусиятларга ағаликта ҳамма инсонлар

нинг шериклиги ҳуқуқ ва вазифаларда тенгликнинг асоси каби фарз қилингандир. Инсоний камолат бобидағы тафовутнинг мавжудлиги ҳуқуқда тафовутни көлтириб чиқармайди. Баён қилип ўтиришдан хожат йүк даражада ҳар бир инсона маълумдурки, инсонлар орасыда бир неча жиҳатдан фоат фоҳиш (нотекис) суратда тафовут бордур: бир инсоннинг аъзолари тамоман саломат, жисмонан қуввати бўлур, бошқа бирининг аъзолари ноқис, фосид, жисмонан фоат заиф бўладур. Бир инсон тоза ва пок қалбларни асир этадиган даражада жамоли муфрят (чирой соҳиби) бўлади, яна бироюмшоқ кўнгулларни ўғлатидиган ёқисиз, равишсиз бўлур. Бир инсон ақлларни хайратда қодидраган кашфиётларни кашф эта оладиган ёхуд давлат ишларини фавкулода бир сиёсий маҳорат или бошқара оладиган ақлий қувват соҳиби бўлур, бошқа бироюмшоқ содда нарсаларни да тушунишдан ожиз қоладиган, ақлсиз, фаросатсиз бўлур. Бир инсон ҳаракату-ижтиҳоди · билан миллионларни топиб, миллионларни сарф қилас, бошқа бироюмшоқ умри бўйи бир бурда нондан нарига ўтмай қабрга кетар. Инсонлар орасыда бундай фоат тафовут табиитийдир. Инсоният оламида буюк бир манфаатмикан, бундай фоат тафовутни тақозо этган ёки бизнин ақл доирасига сигмайдиган ақлийиздан юқори бир сирри илоҳиймикан мана шу фоат тафовутни талаб этадиган — буниси маълум эмас. Лекин ҳар ҳолда қонун қуввати ила тафовутни ўқотмоқ мумкин эмасдир. Йўқотиш у ёқда турсин балки ундаир бир тафовутларни ўқотмоқ умумий адолат қонунига кўра матлуб ҳам эмас. Зеро ундаир бир тафовут эркинликнинг энг табиий бир натижасидир: модомики, ҳар бир инсоннинг қўлида мутлак эркинлиги, буткул иродаси бор экан, инсон қандай ҳоҳласа шундай ҳаракат қилиди. Жамики инсонларни қонун қуввати билан бир тарафга бошлаш ёхуд «шу ҳаддан (чизиқдан), шу даражада ўтма» демок хурriятини тамомийла тортиб олмоқ демакдир. Инсонларнинг яратилишида истеъдоднинг даражалари, навлари чексиз ва чеклаб бўлмайдиган даражада тафовутли ҳамда турли тумандур. Даражалари, навлари, ҳар хил истеъдодларни қонуннинг ҳукми ила тенглаштиримоқ (тенг деб ҳисобламоқ) — адолат ўлмас — зулм бўлур.

Табиат тақозоси билан ҳамда мутлак ҳурriятдан юзага келган тафовут инсонларро бор экан ва бўлишларни лозим экан «барча инсонлар ҳуқуқ ва вазифаларда баробардурлар» демокдан мақсад надур?

Ҳақиқатни янада гўзал англамоқ учун сўзини бир кадар узайтмоқ муносиб бўлса керак.

Аллоҳ барча инсонларни инсонликда тенг қилиб яратди, ҳар бир инсон отадан, онадан ҳурлик, эркинлик сифатлари билан тугилган. Бироқ ҳаёт йўлларидан юриши инсонлардан тенгликни маҳв эти, маслак (юрадиган йўл) ва маош (тирикчилик) тақозоси билан инсонларда куллий (умумий) тафовут ҳосил бўлди. Мехнатнинг, ҳаракатнини (амал) ва ижтиҳоднинг талаби билан ҳаётларининг даражалари шарафда ва мўтабарликда турлича бўлди. Шу ҳақиқатни Куръони карим баён қилишибdir: «Эй, инсонлар, биз сизни бир эр ва бир хотиндан яратдик. Ва сизларни таниб ўрганинглар деб қабила ва ҳалқларга ажратдик. Сизлардан Аллоҳнинг олдида ҳурматлироғингиз тақволироғингиздур» тақволироғингиздур. Аллоҳ ҳар нарсаннинг ичи ва ташини билувчиидир (ким қанчалигиги). (Сураи ҳужурот, 13-оят.)

Инсонларнинг яралышдаги тенг эканликлари «Эй, инсонлар, биз сизни бир эр ва бир хотиндан яратдик» сўзи билан баён қилинган, ҳалқларга, қабилаларга бўлинни жамиятда яшар экан ҳуқуқ ва вазифаларда баробар эканликлари «Ва сизларни таниб ўрганинглар деб қабила ва ҳалқларга ажратдик» жумла илоҳияси или эълон қилинмиш. Яъни, ҳалқларга, қабилаларга бўлиннишлик ҳуқуқда тафовутлаш учун эмас, балки ёлғиз танишиш ва билиш учундир. Иқлимларга кўра миллатларнинг турланиши, насабни хил-хиллигига қараб оиласарнинг турли туманлиги инсоний ҳуқуқларда, фуқаролик ҳуқуқларида тафовутни тақозо этмайди. Амал ва ижтиҳод (мехнат ва ҳаракат) самараси ўларо инсонларнинг обрӯда, ётиборда, шарафда албатта тафовути бўлишларни «Сизлардан Аллоҳнинг олдида ҳурматлироғингиз тақволироғингиздур» жумлаи жомияси ила ифода қилинмиш.

Инсонларнинг каромати (обрӯя ва ҳурмати), яъни Аллоҳ ва қонун олдида ётибори, Қуръони карим таълимотига кўра, фақаттинг «тақво» деган олий сифат или бўлур. Жамиятнинг илоҳига ҳамда инсонларнинг тараққиётiga сабаб бўладиган «тақво» нимадир? Ҳар ҳусудаки, инсонликда, ҳуқуқларда, вазифаларда тенг бўлган инсонларни, ётиборда, обрӯда тафовутларига сабаб бўла билсин. Воизларнинг тилларида айланадиган зоҳидлик, дарвишлик калималарига муродиф (маънодош) сифатида истеъмол қилинадиган «тақволик» инсонларни жамиятда зиллатларига (хор бўлишларига) сабаб бўлмаса, ҳеч бир вақт у жамиятнинг яхшиланишига, содатига сабаб бўла олмас. Шунга кўра, сўз муносабати билан бу ерда «амалдаги тақволик»ни тафсир қилиш вазифасига қайтамиш.

Ҳамма инсонлар ҳақ-ҳуқуқларда, вазифаларда тенгдирлар: барча инсонлар юқорида баён қилинган шахсий ҳуқуқларидан бир даражада фойдалана оладилар: ақли, кучи-қуввати ва обрӯси кўпроқ одамнинг ҳуқуқи кўп бўлмас, кучизлиги, билимсизнинг билмаслиги уларнинг шахсий ҳуқуқларни камсита олмас. Инсонлар ўзларининг камолатларига оид сифатларида нақадар фоат (бузуқ) суратда турлича бўлсалarda қоннинг даҳллизлиги, но-муснинг ҳурмати, сўзининг қуввати ҳуқуқларда заррачалик тафовутланмайдилар. Шариат номидан тузилажак қонунлар ёки кўйиладиган тақлифлар умум учун бўлиб, обрӯли обрӯси билан, ақлли ақли билан у умумдан мустасно бўлолмайди.

Ҳамма инсонлар ҳуқуқда тенгдурлар: яъни, давлат ёки жамият ишларини юритиш ёки тузатиш учун тузиладиган қонунлар инсонларнинг ҳар бирига бир хил даражада жорий қилинади. Заиф одам заифлиги туфайли кўпроқ ҳуқуқ ололмайди, кучли кучи билан, мансабдор мансаби билан қонуннинг кучини кетказолмайди. Шариатнинг ҳукми ва унинг ижроси ҳалифа билан оддий одамга бир хилда ҳеч қандай ажратувсиз юритилади.

Шариат исломида ҳурriятнинг ва тенгликнинг канчалигини бир қадар кўрсатмоқ учун бу ерда ҳалифа Абу Бакр Сиддик ҳаэрратларнинг халифаликка сайланганларидан сўнг сўзлаган ҳутбаларини көлтириб ўтамиш:

«Эй, жамоат! Ҳалифаликка сайландим, лекин энг мустаҳиқингиз (арзийдиганингиз) эмас эдим, ишларимни гўзал (яхши ва тўғри) идора этаолсам менга кўмаклашинг, хато қиладиган бўлсан тўғрисини кўрсатинг. Ишни рисоладагидек адо этмоқ омонатдир. Кусур етказмак хиёнатдир. Орангизда кучлиларингиз менинг олдимда кучизланур, зимирадиги бор ҳақларни оламан. Заифингиз менинг олдимда қувватли бўлади, ҳамма ҳақларни бераман. Қонун доирасида ҳаракат қилсан, менга итоат қилингиз, йўқса-йўқ.»

Демак, қонун қошида кучли ва кучизлий йўқдир. Кучли — инсонларнинг ҳақларига тажовуз этолмайди, заиф ўз ҳуқуқларидан тўла фойдаланишдан ожиз қолмайди. Қонун олдида ҳалифа билан оддий одам ҳар жиҳатдан баробардур. Қози-

га сазовор бўлур, ундаи ишчи килятган ишида камчилик, хиёнатдан бор кучи билан сақланиб ишини итқон (аъло бажариш) ва ислоҳ қилиш йўлидан куну-тун ҳаракат қилади, меҳнати ва вазифаларининг натижаларидан келиб чиқадиган масъулиятни ҳар доим кўз ўнгидатиб омонат, ҳаққоният ва садоқат билан ҳаракат қилур.

Инсоннинг шарафига, шараф даржаларининг ўсишига сабаб бўладиган «тақво» — шу маънодаги тақвадир. Жамият атзолари шундай фазилатта эга бўлсалар шубҳа йўқ, у жамият бўлур, ўшандай жамият, яхшиланиш ва тараққиёт йўлида мусобақа майдони бўлиб, пок қолур! У фазилатнинг жамиятни яхшиланиши ана шундай аҳамиятига кўра, Қуръони карим инсонларни ҳуқуқларда тенг эканликларини, яшаш йўлларидаги тафовутларини баён этганидан сўнг, жамиятда инсонларнинг фаровонлигига асос бўладиган қондани баён қилиб «Инна акромакм индаллоҳи атқоум» — яъни, «Сизлардан Аллоҳнинг олдида ҳурматлироғингиз тақволироғингиздур» деди.

Инсонийликда тенг бўлмиш инсонларнинг, қувват, заифлика, ақл каби инсоннинг камолатига оид ҳусусларда тафовутлари, табиатнинг қонуни бўлиб Қуръони каримнинг баёни билан зарурий суратда (қўринишда) сибт бўлар экан энди «тенглик ҳуқуки»ни тафсир қилиш вазифасига қайтамиш.

Ҳамма инсонлар ҳақ-ҳуқуқларда, вазифаларда тенгдирлар: барча инсонлар юқорида баён қилинган шахсий ҳуқуқларидан бир даражада фойдалана оладилар: ақли, кучи-қуввати ва обрӯси кўпроқ одамнинг ҳуқуқи кўп бўлмас, кучизлиги, билимсизнинг билмаслиги уларнинг шахсий ҳуқуқларни камсита олмас. Инсонлар ўзларининг камолатларига оид сифатларида нақадар фоат (бузуқ) суратда турлича бўлсалarda қоннинг даҳллизлиги, но-муснинг ҳурмати, сўзининг қуввати ҳуқуқларда заррачалик тафовутланмайдилар. Шариат номидан тузилажак қонунлар ёки кўйиладиган тақлифлар умум учун бўлиб, обрӯли обрӯси билан, ақлли ақли билан у умумдан мустасно бўлолмайди.

Ҳамма инсонлар ҳуқуқда тенгдурлар: яъни, давлат ёки жамият ишларини юритиш ёки тузатиш учун тузиладиган қонунлар инсонларнинг ҳар бирига бир хил даражада жорий қилинади. Заиф одам заифлиги туфайли кўпроқ ҳуқуқ ололмайди, кучли кучи билан, мансабдор мансаби билан қонуннинг кучини кетказолмайди. Шариатнинг ҳукми ва унинг ижроси ҳалифа билан оддий одамга бир хилда ҳеч қандай ажратувсиз юритилади.

Шариат исломида ҳурriятнинг тағииятни барча инсонларни ҳақ-ҳуқуқларига сийдидир: жамият тузишдан, давлат қуришдан, қонун ёзишдан, маҳкамалар яратишдан, аскар боқишидан (тарбиялашдан) мақсад инсоннинг ҳамда инсоннинг ҳуқуқларини саклаш ва ҳимоя қилишдир. Ҳамма тадбирларнинг энг бошлангич сабаби инсон навидир. Табиатда бор нарсаларнинг барча-барчаси инсоннинг манфаатига, тараққиётiga хизмат қилишдир. Шариатнинг ҳуқуқларни көлтириб ўзаро баробарлигига, меҳнатнинг тафовути билан жазо ва мукофотнинг тафовутига асослангандир. Акс ҳолда инсоният ҳаётидаги мутлак сукунат, жумуди музмин (сурункали тургунлик) давом этиб келган бўлур эди. Оятларда, «Иш қиладиганлар шунга яраша иш қилсинлар рақобат қилувилар мана шундай рақобат қилсинлар» дейилганидек...

Инсон ҳамма ҳуқуқнинг мақсад ҳам гоясидир: жамият тузишдан, давлат қуришдан, қонун ёзишдан, маҳкамалар яратишдан, аскар боқишидан (тарбиялашдан) мақсад инсоннинг ҳамда инсоннинг ҳуқуқларини саклаш ва ҳимоя қилишдир. Ҳамма тадбирларнинг энг бошлангич сабаби инсон навидир. Табиатда бор нарсаларнинг барча-барчаси инсоннинг манфаатига, тараққиётiga хизмат қилишдир. Шариатнинг ҳуқуқларни көлтириб ўзаро баробарлигига, меҳнатнинг тафовути билан жазо ва мукофотнинг тафовутига асослангандир. Акс ҳолда инсоният ҳаётидаги мутлак сукунат, жумуди музмин (сурункали тургунлик) давом этиб келган бўлур эди. Оятларда, «Иш қиладиганлар шунга яраша иш қилсинлар рақобат қилувилар мана шундай рақобат қилсинлар» дейилганидек...

Шариат исломияда зарур мақсадлардан ҳисобланган «хифзи нафс» — инг маъноси шудир. Давлат-инсон ҳуқуқларини кенгайтириш ва ўлдириш учун таъсис қилиниб, ҳуқумат эса — инсонларнинг манфаатларига, хизмат қилмоқ учун сайланади ҳам тайинланади.

Инсоннинг шахсий ҳуқуқларини қисқача шарҳ этар эканмиз, эркинлик ҳуқуқини баён қилинишдир. Шунга кўра қонунларнинг, сиёсий ёки маданий илоҳияларнинг инсоннинг манфаатларига, мақсадларига мувоғик бўлиши заурдир.

Шариат исломияда зарур мақсадлардан ҳисобланган «хифзи нафс» — инг маъноси шудир. Давлат-инсон ҳуқуқларини кенгайтириш ва ўлдириш учун таъсис қилиниб, ҳуқумат эса — инсонларнинг манфаатларига, хизмат қилмоқ учун сайланади ҳам тайинланади.

Инсоннинг шахсий ҳуқуқларини қисқача шарҳ этар эканмиз, эркинлик ҳуқуқини баён қилинишдир. Шунга кўра қонунларнинг тағииятни барча инсонларни ҳақ-ҳуқуқларига сийдидир. Кучли — инсонларнинг ҳақларига тажовуз этолмайди, заиф ўз ҳуқуқларидан тўла фойдаланишдан ожиз қолмайди. Қонун олдида ҳалифа билан оддий одам ҳар жиҳатдан баробардур. Қози-

Шурайх ҳалифа Али ҳаэрратларини ўз ҳузурларига чақиритиб, яхудий фойдасига ҳукм чиқарди. Ҳалифа Умар ҳутбаларининг бирида, «Менда ҳаққингиз бўлса кимни хоҳласангиз у одамнинг ҳузурига мени олиб боришингиз мумкин», деган.

Шариат исломияда мўътабар хибобланган мусовотнинг (тенгликнинг) иккинчи бир тури: амалда мутасовийларнинг — жазода мусоватидир (бир хил меҳнатта бир хил ҳақ). Иккичи ишчи меҳнат қилишда баробар бўлсалар жазолари ва савоблари албатта тенг бўлур. Комил одамнинг комиллиги учун унинг оладиган мукофоти кўпроқ бўлмайди. Заиф заифлиги билан оладиган ҳаққига нуқсон ё камчилик етмайди. Жазоларнинг, мукофотларнинг тафовути билан эмас, балки қилинган меҳнатнинг тафовути билан ҳаракат қилади.

Шу қонун, яъни меҳнатнинг (амалнинг) тафовути билан жазо ва мукофотларнинг тафовути бўлиши қонун ҳам табиат ҳам шариат томонидан қабул қилинган бир умумий оғишмайдиган қонундир. Моҳир ишчининг гўзал амали или оддий ишчининг оддий амали орасида оладиган мукофотида фарқ бўлиши лозимдир.

Мехнатнинг тафовути билан жазо ва мукофотларни, жазоларни тафовути бўлиши қонун ҳам табиат ҳам шариат томонидан қабул қилинган бир умумий оғишмайдиган қонундир. Моҳир ишчининг гўзал амали или оддий ишчининг оддий амали орасида оладиган мукофотида фарқ бўлиши лозимдир. Мехнатнинг тафовути билан жазо ва мукофотларни, жазоларни тафовути бўлиши қонун ҳам табиат ҳам шариат томонидан қабул қилинган бир умумий оғишмайдиган қонундир. Мехнатнинг тафовути билан жазо ва мукофотнинг тафовутига асослангандир. Акс ҳолда инсоният ҳаётидаги мутлак сукунат, жумуди музмин (сурункали тургунлик) давом этиб келган бўлур эди. Оятларда, «Иш қиладиганлар шунга яраша иш қилсинлар рақобат қилувилар мана шундай рақобат қилсинлар» дейилганидек...

Инсон ҳамма ҳуқуқнинг мақсад ҳам гоясидир: жамият тузишдан, давлат қуришдан, қонун ёзишдан, маҳкамалар яратишдан, аскар боқишидан (тарбиялашдан) мақсад инсоннинг ҳамда инсоннинг ҳуқуқларини саклаш ва ҳимоя қилишдир. Ҳамма тадбирларнинг энг бошлангич сабаби инсон навидир. Табиатда бор нарсаларнинг барча-барчаси инсоннинг манфаатига, тараққиётiga хизмат қилишдир. Шариатнинг ҳуқуқларни көлтириб ўзаро баробарлигига, меҳнатнинг тафовути билан жазо ва мукофотнинг тафовутига асослангандир. Акс ҳолда инсоният ҳаётидаги мутлак сукунат, жумуди музмин (сурункали тургунлик) давом этиб келган бўлур эди. Оятларда, «Иш қиладиганлар шунга яраша иш қилсинлар рақобат қилувилар мана шундай рақобат қилсинлар» дейилганидек...

Шариат исломияда зарур мақсадлардан ҳисобланган «хифзи нафс» — инг маъноси шудир. Давлат-инсон ҳуқуқларини кенгайтириш ва ўлдириш учун таъсис қилиниб, ҳуқумат эса — инсонларнинг манфаатларига, хизмат қилмоқ учун сайланади ҳам тайинланади.

Инсоннинг шахсий ҳуқуқларини қисқача шарҳ этар эканмиз, эркинлик ҳуқуқини баён қилинишдир. Шунга кўра қонунларнинг тағииятни барча инсонларни ҳақ-ҳуқуқларига сийдидир. Кучли — инсонларнинг ҳақларига тажовуз этолмайди, заиф ўз ҳуқуқларидан тўла фойдаланишдан ожиз қолмайди. Қонун олдида ҳалифа билан оддий одам ҳар жиҳатдан баробардур. Қози-

(Охири келгуси сонда.)

Акутагава Рюноска (1892—1927) — буюк япон адаби, машхур ёзувчи, хозирги замон айнада айнада таъсири. «Пигмейнинг сўзлари»ни адаби 1923 йилдан бошлаб матбуотда чиқара бошлаган, асарни 1926 йилнинг декабрида ёзб тутатган. Кўйида ундан намуналар эълон қилинаётир.

Муқаддима

«Пигмейнинг сўзлари» ҳар доим менинг фикрларимни ифодалашга хизмат қиласиди. Улар менинг қарашларим кундан-кунга қандай ўзгариши ҳақидагина турлича тасаввурлар беради, холос. Биргина ниҳолнинг поясидан бир қанча новдалар ўсиб чиқиши мумкин — ким билсин, қанча новда.

ПИГМЕЙНИНГ

Ижод

Балки санъаткор ўз асарини доимо онгли равишда яратар. Лекин асарни ўз ҳолида олсангиз, унинг гўзаллиги ёки беўхшовлигининг бир қисми санъаткор онгидан юкори бўлган гайритабии оламда туради. Нега энди бир қисми? «Аксарияти» десак бўлмасмикан?

Саволингизни кутмасданоқ дарҳол жавоб берам. Албатта, асарда руҳий ҳолатимиз акс этмай иложи йўқ. Наҳотки, «бир зарба ва уч кара таъзим» дек қадимиз одатимиз онгсизлик остонаси олдидаги даҳшатни англатмаса?

Ижод — ҳамиша қалтис иш. Инсоннинг барча имкониятларидан фойдаланиб бўлгандан кейин, фақат тангрининг иродасига умид қилишгина қолади.

«Мен ёш ва ёзишни эндинга ўрганаётган вақтимда услубимнинг равон эмаслигидан изтироб чекардим. Бир нарсани айтиб қўйяй: тиришқоқлик ҳали ишнинг ярми, фақат шу билангина камолотга етади. Кекшаганимдагина тушуниб етапманки, уни куч билан олиб бўлмайди: уч қисми инсон иши, етти қисми тангрининг тухфасидир». «Луныши²» муаллифининг ана шу сатрлари ҳам менинг фикримни тасдиқлади. Санъатда тубиз даҳшат яширган бўлади. Агар пулни севмаганимизда, агар шон-шуҳратга интиммаганимизда ва ниҳоят, ижодга ташналик касали билан азобланмаганимизда, балки бизда ана шу даҳшатли санъат билан курашишга жасорат этишмаган бўлармиди?

Классиклар

Классик ёзувчиларнинг бахти уларнинг ўлиб кетганлигидадир.

Инсон ҳаёти

Инсон ҳаёти жуда кўп саҳифалари етишмайди. Китобга ўхшайди. Уни тўлиқ нусха деб атаси қийин. Лекин нима бўлганда ҳам у тўлиқ нусхадир.

Халқ

Оддий қишилар — кучли консерваторлардир. Ижтимоий қурилиш, гоялар, санъат, дин — буларнинг ҳаммаси ҳалқ мұҳаббатига сазовор бўлиши учун эскилил тамғасига эга бўлиши керак. Демак, санъаткорларни ҳалқ севмаслигига ҳам ҳар доим уларнинг ўзлари айбор бўлавермайдилар.

Уртамиёналик

Уртамиёна асар, ҳаттоқи у йирик ҳажмда бўлса ҳам, ҳамиша деразасиз хонага ўхшайди. У ҳеч қачон инсон ҳаётининг тўлиқ мансарасини кўришга имкон бермайди.

Мен севган асарлар

Севимли асарларим, мен адабий асарларни назарда тутяпман — булар муаллифи ИНСОН эканлиги билиниб турадиган асарлардир. Ақл, юрак ва ҳақиқий ҳисларга эга бўлган инсон. Бироқ, бахтга қарши, ёзувчиларнинг аксарияти қандайдир кусурли майб-мажруҳларга ўхшашади. (Тўғри, баъзан буюк мажруҳ олдида тиз чўкмай бўлмайди.)

Санъат

Суратнинг таъсири 300 йил давом этади, мактубнинг таъсири 500 йил, адабий асарнинг таъсири эса охир-поёнсизидир — Ван-Ши-Чжен³ шувдай деган эди. Лекин Дунъхуандан топилган қазилмаларга кўра⁴, сурат ва мактубнинг таъсири 500 йилдан ҳам кўпроқ таъсир этар экан. Бунинг устига, адабий асарнинг таъсири адабийми-йўқми шубҳали масала. Гоялар давр ҳукмронлиги остидан чиқиши қодир эмас. Бизнинг авлодларимиз худо деганда икан ва сокутай⁵ кийган одамни тасаввур қилганлар. Биз эса худди шу сўзни эшиттанимизда узун соқолли европаликни кўз олдимизга келтирамиз. За шуни назарда тутиш керакки, бундай ҳодиса жуда кўп бошқа нарсалар билан ҳам бўлиши мумкин: фақат худо билангина эмас.

Ёзувчи

Езиш учун албатта ижодий ҳарорат бўлмоғи керак. Ижодий ҳароратни ушлаб туриш учун эса, энг

СЧЗДАРИ

аввало, соглик зарур. Гўшт емаслик, швед гимнастикаси, диастаза⁶ ва бошқаларни мэнсимаслик ёзишга ҳақиқий истакнинг йўқлигидир.

Яна шу ҳақда

Езиш истаги бўлган одамнинг ўз-ўзидан уялиши — жиноят. Ана шундай уят бор бўлган қалбда ҳеч қачон ижод николи униб чиқмайди.

Яна шу ҳақда

Киркоқ: — Оёқларингда юриб кўр-чи!
Капалак: — Ҳм, қанотда учиб кўр-чи!

Яна шу ҳақда

Барча истеъоддлар қадим замонлардан бери ўз шляпаларини девордаги михга шунчалик баланд осардиларки, биз оддий бандалар унга ета олмайдиз. Албатта, бу оёқ остига кўйиладиган тагликнинг йўқлиги туфайли эмас.

ЖАҲОН

НАСРИ

УСТАЛАРИ

Яна шу ҳақда

Ахир, бундай тагликлар ҳар қандай эскифурушинг дўконида қалапниб ётади-ку.

Яна шу ҳақда

Езувчи руҳининг буюклиги унинг гарданида жойлашган бўлади. Унинг ўзи буни кўришга қодир эмас. Агарда уни кўришга уринса, албатта бўйни узилади.

Яна шу ҳақда

Ҳар қандай ёзувчида дурадгорнинг иззат-нафси бўлади. Бунинг ўзи буни кўришга уринса, албатта дурадгорда ҳам ёзувчининг иззат-нафси бўлади. Еки сотиши мумкин бўлмагандагина.

Яна шу ҳақда

Актёр ва қўшиқчиларнинг бахти — улар яратган санъат асарларининг сақланиб қолмаслигига, деб ҳисоблаш асоссиз эмас.

Халқ

Шекспир ҳам, Гёте ҳам, Ли-Тай-Бо⁷ ҳам, Тикмацу Мондзэмон⁸ ҳам сўнадилар. Лекин санъат ҳалқда ўз ургуларини қолдиради. Мен 1923 йилда ёзган эдим: «Жавоҳирот синса синсин, лекин унинг сополи қолади-ку»⁹. Бу эътиқодимдан мен ҳеч қачон заррача ҳам шубҳаланган эмасман.

Яна шу ҳақда

Болға зарбининг оҳангига кулок тутинг. Токай буда оҳанг бор экан, санъат йўқолмайди. (Биринчи Сёва йилининг биринчи куни).¹⁰

Яна шу ҳақда

Албатта, мен омадсизликка учрадим. Лекин мени яратган нарса бошқа биттасини ҳам яратадилди. Ҳали ўз бағрида сон-саноқсиз уруғларни асеровчи буюк заминимиз бор экан, бир дарахтнинг ҳалокати — жузъий ҳодиса.

Умиди ҲИҚМАТУЛЛАЕВА
таржимаси.

Пигмей — Африкада, Жанубий-Шарқий Осиёда ва Океанияда яшайдиган наст бўйли қабилалар вакили.

«Бир зарба ва уч карра таъзим» — сўз Будда ҳайкали ясочи ҳайкалтарошининг тошга бир зарба уриб, унга уч марта таъзим қилиш одати ҳақида бормоқда.

«Луныши» — шеърият назарияси ҳақида ёзилган қадимий хитой илмий асари.

Ван-Ши-Чжен³ (1526—1590) — Хитой ёзувчиси ва санъат назарийётчisi.

Сўз Ганьсу вилоятининг шарқидаги қадимги Хитой шаҳри Дунъхуан яқинидаги топилган қазилмалар ҳақида бормоқда. Қадимги будда ибодатхонасининг горларидан биррида қаландар-роҳзига ўзига яшаш учун жой кураётбай деворни тешади ва горнинг бир уюм чакмон, қўл-ёзма китоблар, қадимий буюмлар билан тўлганини кўради. Китоблар V—X асрлар фалокат ва урушлардан асраси учун беркитиб қўйилганди. Улар 1899 йилда топилган.

Икан ва сокутай — қадимий сарой кийими турлари.

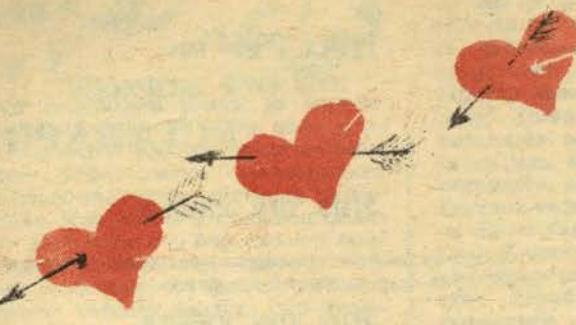
Диастаза — овқат ҳазм қилинча углеводларнинг сингизига ёрдам берувчи фермент.

Ли Тай-Бо (701—762) — буюк хитой шоири. Унинг ҳаёти ва ўлими ҳақида жуда кўп афсоналар бор.

Тикмацу Мондзэмон (1653—1724) — япон драматуриги.

Япон ибораси.

1925 йил 26 декабрь.

Узбекларга хос орият, иффат, шарм-хәё бор жоюда турмушда ниҳоятда зарур бўлган мавзуларда ҳам гап очиши кийин. Шундай мавзулардан бирни — жинсий тарбия! Ойномамизнинг ўтган йил 6- ва 10-сонида юз бир истиҳола билан «Ниқонинг биринчи кечаси» сарлавҳали мақола ёълон қилинди. Буни қарангли, орамизда ниқон, оила, жинсий тарбия, келин-куёвнинг ўзаро маҳрамлик муносабатлари хусусида маслаҳат ва ўйл-йўрикка мухтоҷ ёшлар жуда жуда кўпчиликни ташкил этар экан. Бундай мавзудаги мақолалар шарм-хәёни йўқотишга эмас, аксинча келажакда турли шахсий фожиалар юз бермаслиги, бевакиф иффатдан айримаслик йўлида хизмат қиласи экан. Шуни ёътиборда тутган ҳолда жинсий тарбия мавзуни давом эттиришга келишилди. Зоро, жинсий одоб курилажак оила одобининг, оила мустаҳкамлигининг бош омилларидан биридир.

Охирги пайтларда, кўплаб ақ бовар қиммайдиган даҳшатли воқеаларнинг гувоҳи бўлмоқдамиз. Ачинарлиси шундаки, аксарият ҳолларда, бу ваҳшийликларнинг «муаллиф»лари ёшлар эканлиги маълум бўлмоқда. Зўрлаб номусга тегиш, эндигина тугилган мурғак гўдакларни аҳлат қутиларига ташлаб кетиши каби фожеий ҳолларнинг кўпайиб кетаётганини барчамизни ташвишлантираётганини шубҳасиз.

Албатта, бунинг асосий сабабларидан бирни тарбиявий ишларнинг нотўғри йўлга кўйилганини дебу. Ушбу ўринда, тарбиявий ишларни тўғри йўлга кўйишдек муаммо ечимини топган омомиятиклар тажрибасига қисқача тўхтамокчимиз, Охирги пайтларда Олмонияда «Халқ педагогик ҳаракати» юзага келган эди. Уларнинг мақсади, ёшларни мустақил фикр юритиб, онгли равишида иш тутдиган, ўзини батамон ҳалқ хизматига бағишлашга қодир қишилар қилиб етишириш эди. Бу ҳаракат таркибан ота-оналар, тарбиячилар ҳамда ўқитувчилар, шунингдек, шифокорлару, диндорлар мустаҳкам иттифоқидан иборат эди. Уларнинг барчаси ёшлар умумтарбиясининг маълум бир қисми билан астойдил шугулланишини ўз зинмасига олишган. Мисол учун, тарбия билан асосан ўқитувчилар ҳамда тарбиячилар шугуллансаларда, умумтарбиянинг бир қисми бўлган жинсий тарбиянинг бекаму кўст бўлиши учун шифокорлар ҳам ўз меҳнатини сингдиришган. Олмониядаги бу ҳаракат жадаллик билан катта мувafferиятларга эришди. Фикри ожизимизча, бу тажриба бизнинг юртда ҳам қўллашга арзигулинидир.

Бугунги кунда бизнинг олдимизда турган асосий вазифа болаларга азалий ҳамда янги таомил ва одатларни ўргатиш, қишиларга нисбатан муносабатни оқилона изга солишдан иборат. Ана шу мақсадга эришишдаги энг яхши усул ота-онанинг ўз ишлари, ўзаро муносабатлари, хатти-ҳаракатлари билан болаларга ўрнак кўрешишидир. Ағуски, аксарият ота-оналаримиз ижтимоий фожиалар натижасида тирикчилик қуллари бўлиб қолишган. Шу сабабли, уларнинг кўпчилигига, боли тарбияси учун вақт ҳам, билим ҳам етишмайди.

Мактабларимизда олиб бораётган тарбиявий ишларда эса бирёқламалик кўзга ташланади. Мактаб диндан ажралиб қолганлиги сабабли, ўқувчилар кўплаб Шарқ дурдоналаридан бебаҳадирлар. Бундан ташқари жинсий тарбия педагогиканинг худди «ўйгай» қисмидек бўлиб қолган, бу ҳақда кўпгина муллымларимизнинг ўзларида ҳам билим етарли эмас.

Тарбиявий ишларга асос қилиб олинган Ю. П. Назаровнинг «Оила педагогикаси» ҳамда Т. М. Афанасьевнинг «Оила» номли ўрисчадан таржима қилинган қўлланмаларининг кўп жиҳатлари биз ўзбекларга мутлақо тўғри келмайди.

Шунинг учун, жинсий ҳаёт муаммолари билан шугулланётган биз мутахассис шифокорлар ёшларга жинсий тарбиядан баҳоли қудрат сабоқ бермоқлини лозим топдик. Зоро, касалликни

даволашдан кўра унинг олдини олган афзалдир. Жинсий тарбия — умумахлоқий тарбиянинг таркибий қисми бўлиб, у баъзилар ўлагандек, балогат ёшига етган даврдан эмас, билъакс боланинг жуда ҳам ёшлигидан бошланниши керак. Америка олимни А. Кинзининг кузатишича, жинсий ҳис-туйгуларни илк бора сезиши қизларда 4 ойликдан, ўғил болаларда эса 5 ойликдан бошланиб, худди катталар организмидаги физиологик ўзгаришларга ўхшаб кетар экан. Жинсий тарбиянинг асосий вазифаси ёшларда зурриёт қолдириши вазифасини бекаму кўст қилиб шакллантиришга, никоҳ ва оиласи мустаҳкамлашга ёрдам беришдан иборат. Шартли равишида, балогат ёшига етмаганлар ҳамда расида (ўйгониши) бўлганлар жинсий тарбиясини тафовут килиши мумкин.

Хозирги кунда, давримиз болалари акселерация (лотинча — тезлашиш, эрта расида бўлиш)га мувофиқ ҳолда, эрта жинсий балогатга етмоқдадар. У қизларда 9 ёшдан, ўғил болаларда эса 11 ёки 12 ёшдан бошланиб, жинсий тарбия олиб бориша кўйинчиликлар тудирмоқда.

Болаларнинг эрта жинсий балогатга етишига асоссан, қўйидагилар сабаб бўлади:

Биринчидан, 2 ёшдан ошган болалар кўрганларини эслаб қолиши мумкинлигини баъзи ота-оталар тушунмайдилар ва «ҳали у гўдак-ку», деган ўйда фарзандларининг кўз ўнгидаги яқинлик қилалилар. Иккинчидан, бола түғилганданоқ жинсий аъзоларини покиза тутишга ёътибор бериш лозим. Жинс гигиенасига риоя қиммаслик ташки жинсий аъзоларнинг булганишига олиб келади, унга юқумли манбанинг тушиши касалликни,

4. Жинсий тарбия ҳам нормал мусоҳабаларга таянади, «болаларнинг юз-қўзини очиш» бобида эса соглом жинсий ҳаётга таянади.

5. Тарбиянинг гоят муҳим воситаси намуна кўрсатиши ва яхши одатларга ўрганишидир. Шунинг учун ҳам катта ёшдаги қишиларнинг бошқа жинс вакиллари билан ўзаро тўғри муносабат ўрнатишлари жуда муҳим, жинсий ҳаётда бачканга ноз-карашма ҳамда ахлоқизлика ўрин бўлни мумкин.

6. Кўпгина фильмлар, радиоэшиттириш, расмли журнал, томоша муассасаларининг зарарли таъсиридан болаларни эҳтиёт қилиш керак. Бола ва ўсмирларни спиртил ичимликнинг ҳар қанақасидан ҳазар қилиш руҳидат тарбиялаш лозим.

7. Жинсий педагогикада жонзотнинг кўпайиши тўғрисида боланинг «саводини чиқариш» иккинчи даражали аҳамиятига эга. Лекин ҳозирга вақтда болаларнинг саволларига тўғри ва очиқласига жавоб бериси барча ота-оналар ва педагогларнинг қўлидан келмаганлиги учун ҳам бундай «савод чиқариш» зарур бўлиб қоляпти. Болаларни жинсий жиҳатдан тарбиялашдан мақсад уларнинг ота-оналаридан ўз вақтида ва тўғри маълумот олишига каратилган бўлиши керак.

Баён этилган етти шартга амал қилинса, боланинг тасаввурини мужмал фикрлар чулғаб олмайди ва боланинг «юз-қўзини очиш»да тасодифларга йўл қўйилмайди.

Ота-оналар фарзандларини жуда ўшликдан шахсий намуна кўрсатиб тарбиялашга жиддий ёътибор беришлари зарур. Уларнинг ётоқхоналари алоҳида бўлиши, болаларда ота-оналарининг жинсий яқинлашуви тўғрисида тасаввур ҳам бўлмаслиги керак. Жинсий тарбиянинг иккинчи босқичи боланинг балогатга етган давридан бошланади. Жинсий балогат организмнинг биологик еткуклиги, кўпайиш ҳамда насл берисига қодир эканлигидан далолат берадиган ўзгаришлар пайдо бўлган даврdir. Шу даврдан бошлаб боланинг жинсий тарбиясига алоҳида ёътибор бериш лозим.

Ота-оналар болалари расида бўлишидан ярим йил, ҳатто бир йил олдин жинслар бобида маълумот берисига қодир даркор. На ота, на она кизлари қачон биринчи марта ҳайз кўришини ёки ўғиллари қачон дастлабки поллюзия (эҳтилом, ўйганиш) ҳолатини бошидан кечиришини аниҳайти берса олмайди. Агар ота-она бу ҳақда илгари оғиз очмаган бўлса «ғишт қолипдан кўчган»дан кейин гаплашиш болалар ишончини қозонини ва уларнинг кўнглини хотиржам қилишни анча қийинлаштиради.

СИНГИЛЖОНЛАР

**Мақоламизнинг ушбу қисми
қизларимизга тегишли бўлганили-
ги боис йигитларниң эркаклик
гурури бу жумлаларга кўз юргу-
тишига тўсқинлик қилса керак,
деган фикрдамиз.**

Жиний балогат — инсон ҳаётида унинг гуллаб-яшнашидан далолат берувчи давр ҳисобланиб, у йигитларга кара-гандага қизларда 2—3 йил олдин бошланади. Бу даврда жиний безлар ривожланиб бориши натижасида, ҳар бир жинис учун характерли бўлган иккиласми жиний белгилар пайдо бўла бошлади.

Юқорида таъкидлаганимиздек, оналар қизлар расида бўлиш даврига етишиданоқ уларга (анчагина) жинслар бобида етарли маълумот берган бўлиши керак. Мисол учун ҳайз кўриш даврида киши ўзини қандай тутиши кераклигини, айниқса жиний аъзо гигиенасига риоя қилиш тўғрисида она кечиктирмай қизи билан сұхбатлашиши лозим.

Балогат ёшига етган қизларда тос анча йўғонлашади, қов, қўлтиқ туклари пайдо бўлади, сут безлари катталашади, ҳайз кўриш жараени бошланади. Бу давр кўпгина ҳолатларга алоҳида аҳамият бериши зарурлигини талаб этади.

«Ёш куч» мұхарририятига хат йўллаган самарқандик синглими К. А. мактубидан кўчирма: «Қайта қуриш бошланганинг карамай, баъзи соҳаларда ҳанузгача унинг таъсири сезилмаяпти. Мисол учун киши қизларга мослаб ёзилган илмий оммабоп тиббий қўлланмаларни деярли топиб бўлмайди. Шу сабабли, аксарият ёшлар организмида бўладиган физиологик ўзгаришлар мояхитига тушунишмайди. Менинг Н. исмли дугонам дастлаб ҳайз кўргандага, номусини сабабиз бузилган ҳисоблаб, ўзини ўлдиришига уринган эди...»

Бундай мазмундаги қатор мактубларга асосланган ҳолда, ҳайз кўриш жараени ҳақида қискача тўхтамокчимиз. Ҳайз кўриш (лотинча — menstruus — ҳар ойда) аёл киши бажадонидан ҳар ойда қон ажралиб чикиши бўлиб, у 50—55 ёшгача

давом этади. Одатда, бу жараён 13—14 ёшда бошланиб, аммо эрта расида бўлганларда 9—10 ёшдан, кечкиларда эса 16—17 ёшдан ҳам бошланиши мумкин. Бу жараёнда бачадон насл ургуни қабул қилишга тайёрланиб, у ҳомиладорликда ва эмизикли бола бўлганда тўхтайди. Ҳайз кўриш даврида гигиеник мулажалар батафсил бажарилиши лозим. Қинни чайиш, ваннада ювениш бу пайтда мумкин эмас, аммо ост камидаги 2—3 марта ювилиб туриши зарур. Бу даврда ички кийимларни тез-тез алмаштириб туриш, душда илиқ сувда ювениш, хуллас, жуда озода юриш керак. Аччик овқатлар ейиш, ичкини ичиш тавсия қилинмайди, чўмилиш, оғир меҳнатлардан тийилиш лозим. Ҳайз кўриш жараёни бузилган ҳолларда албатта мутахассисларга мурожаат қилиш лозим. Одатда, ҳайз ҳар 21—28—35 кунда тақрорланиб, унинг бу муддатдан эртарок ёки кечроқ бошланиши организмда бирон ўзгариш бўлганлигидан дарак беради. Ҳайзнинг давом этиши муддати уч-беш кун бўлиб, камдан-кам ҳолларда бир-икки кун ёки ҳафтагача чўзилади. Шу даврда, баъзан эса бу жараён бошланишидан олдинроқ, баъзи аёллар сержаҳл ва йиглоли бўлиб қоладилар, қориннинг пастки қисми оғриди. Жисмонан соғлом аёлларда бу алатматлар уччалик сезилмайди. Агар оғриқ каттиқ бўлса ва қон кўн кетсан, албатта мутахассисларга мурожаат қилиш лозим. Агар аёл юқорида айтилган гигиеник мулажаларни бажармаса, ҳар хил яллигланинг касалликларига чалиниши мумкин. Совуқ ғаслларда аёлнинг оёқлари ҳамда қорин настичи совуқотиши ҳам жиний аъзоларнинг яллигланишига олиб келиши мумкин. Шунинг учун ҳам қишида енгил кийини юриш, юнка лозимлар кийиш асло мумкин эмас. Юқорида қискача тўхталиш ўтилган гигиеник мулажалар аёлларимиз томонидан бекаму кўст бажарилса, улар албатта соғлом бўладилар.

УКАЖОНЛАР!

**Қизларимизда латофат, ибо,
ҳаё каби фазилатлар мужассам-
лашгани учун ҳам мақоламиз-
нинг йигитларга бағишланган
қисмини ўқимасликларига ишон-
чимиз комил.**

Үғил болалар балогат ёшига етган даврда уларнинг товуши раста бўлади, елкалари кенгайиб, бадан ва юзларида туклар пайдо бўлади, булганиш ҳоллари бошланади.

Бу давр бошланмасдан олдинроқ барча оталар ўғилларига эҳтилом бўлиб қолганда қўрқмаслик кераклигини, у касаллик эмаслигини, балки ҳар бир соғлом ўсмирда содир бўлиши мумкин эканлигини тушунтирган бўлиши лозим. Ўрил болалар ҳам жиний аъзоларини тоза тутиши шарт.

Ўсмирлар орасида уйкуда беихтиёр булганиб қолишга — поллюзияга оид шикоятлар кенг тарқалган. Поллюзия 13—16 ёшли ўсмирларда жиний балогатга етиш натижасида бошланади. Булганиш орасидаги танафус ўн кундан иккиси ойгача фарқ қилиниб, у нормал физиологик ҳодиса ҳисобланади. Унинг тез-тез тақрорланиши асабирихий бекарорликка боғлиқ. Жиний майл тахминан 16—17 ёшларга келиб ўта кучаяди. Шу сабабли, бу ёшдаги аксарият ўсмирлар ўз хошишини бошқа ўйлар билан кондиришга уринишади. Шулар жумласидан, онанизм ҳам ўз хирсий хошишини жиний алоқасиз қондирмоқ усу-

лидир. Баъзилар онанизмни ўта заарли деб билишса, бошқалар унга бепарво қарайдилар. Бу иккала нуқтаи назарни ҳам тўғри деб бўлмайди.

Эркатойлик, бекорчилик, ҳаёсиз лавҳалар кўриш, ўта тор кийимлар ёки баданинг ифлослиги туфайли жиний аъзонинг қишиси онанизмга майиллик түгдиди. Кичик ёшдаги болалар жиний аъзоларини орка тешик яхинида яшайдиган гижжалар қичитиши ҳам шулар жумласидандир. Ушбу ўринда, кўпчилигимиз аҳамият бермайдиган бир қилигимиз ҳақида тўхтамоқчимиз. Одатда, биз ўзбеклар кичик ёшдаги болаларга «носвойингдан бер» деб жиний аъзосига қўл теккабиз эркалаймиз. Биз бу қилигимиз натижасида болада кейинчалик жиний аъзони ушлайвериши одат бўлиб қолиши мумкинлигини, бу эса онанизмга майиллик түгдидини ўйлаб ҳам кўрмаймиз.

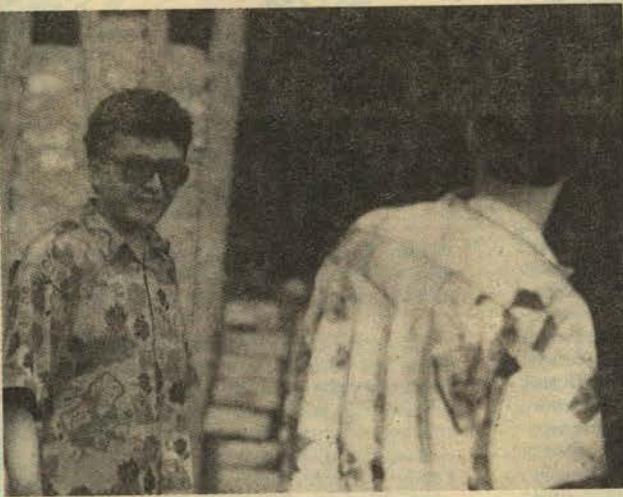
Тиббиётда онанизмнинг иккиси тури тафовут қилинади: биринчи тури — руҳий онанизм бўлиб, жиний эҳтиёж ҳар хил нарсаларни кўз олдига келтириб, хаёл суриш натижасида амалга оширилади. Иккинчи турида эса жиний аъзолар механик тарзда қитиқланиб, ҳирс қондиролади. Бу ҳолат ёшларда балогат давридан то турмуш кургунга қадар жиний фаоллигига қараб ҳафтада бир ёки иккиси-уч ҳафтада бир маротаба давом этиб, кўпинча турмуш кургандаридан сўнг буткул йўқолиб кетади. Лекин айрим иродаси мустаҳкам бўлмаган шахсларда бу ҳолат одат тусига кириб қолиши мумкин. Баъзи кимсалар эса бу одатни ўйлангандан сўнг ҳам ташлай олмайдилар. Бу беморлардаги ҳолат тиббиётда онанизмнинг психопатологик тури деб атади. Бундан беморларда ҳар хил руҳий ўзгаришлар рўй береб, орқа мирада жойлашган жиний марказлар иш фаолияти бузилади, натижада жиний ожизликнинг орка мия тури вужудга келади. Бундан ташқари онанизм билан тез-тез шуғулланиш ички жиний аъзолар уруғ дўмбокаси ҳамда простата безида қон димланишига, охир-оқибатда эса бу аъзоларнинг яллигланишига олиб келиши мумкин. Шунингдек, онанизм нормал физиологик лаззат бермаганилиги учун, асаб системасига ҳам салбий таъсири кўрсатади. Жиний олатга ҳадеб тегавериш натижасида, бу нарса жиний функциялар такомилга етишидан олдин баъзан одат бўлиб қолади. Кониқишининг бу турида асаб системасига юкланидан вазифа нормал жиний алоқадагидан бошқача бўлади, чунки айни ҳолда кўриш, сезиш, хидлаш ҳаёб табиий қўзгатувчилар тинч туради. Биз юқорида таъкидлаган онанизмнинг салбий оқибатлари камдан-кам ҳоллардагина вужудга келади. Афсуски, онанизм ҳақида фикр юритилган баъзи илмий-оммабоп титорларда унинг асабатлари ўта бўрттириб кўрсатилган. Натижада бу иш билан ёшлигидаги камдан-кам шуғулланган кўплаб кимсалар, ўзларини жиний ожизлар қаторига қўшиб қўйиб касалхонама-касалхона сарсон бўлиши мумкин. Ўз тажрибасидан ҳаётйи бир мисол: бизга мурожаат қилган К. исмли киши онанизмнинг заарли оқибатлари ҳақида бир маколада ўқиган. Таъсирчан К. ёшлигидаги онанизм билан шуғулланганилиги учун менда ҳам иллат бор, мен ҳеч қачон оила кура олмайман, деган қарорга келган. Ўзок иккиласмандан сўнг ҳанузгача ўйланмаган 33 ёшли К. тиббий ёрдам сўраб мурожаат қилди. Ўтказилган текшириш унинг бутунлай соғлом эканлигини, гумонлари асосизлигини кўрсатди. У билан батафсил сұхбат қилингандан сўнг К. тинчланди. Ҳавотирликдан ва ўзига ишончизликтан қутулди. К. ҳозир ўйланган, фарзандлари бор...

Хулоса қилиб шуни айтишимиз мумкинки, онанизм билан аҳён-аҳёнда шуғулланиш ҳеч қандай жиний хасталикка олиб келмайди. Бироқ бу бачканаш мағнуплотга одатланмасликни маслаҳат берамиз.

Нельмат ХУДОЙБЕРДИЕВ,
тиббиёт фанлари доктори.
Ўқтам ҚУЧКОРОВ,
шифокор.

Рассом Муроджон ҮНГАРОВ

«ЭЗГУЛИКНИ АФЗАЛ ҚЎРАМАН»

Одатда бирор бадий ёки телевизион фильм томоша қўлсак, унинг қандай ишлангани, павҳалар ҳаётйлиги, қизиқарлилиги устида мулоҳаза юритамиз, баҳспашамиз. Гоҳ фильм яратувчиларининг маҳоратига қойил қўлсак, гоҳида улардан норози бўламиз. Бу албатта «Ўзбекфильм» маҳсулотларига ҳам тегишили. Бирор фильмнинг юксак савияда эмаслигига доим ҳам уни яратувчи ижодкор маҳоратсизлиги сабаб бўлавермас экан. Қўйида жамоатчи мухбиримиз Эркин АБДУРАҲМОНОВнинг таницили режиссёр Жаҳонгир ҚОСИМОВ билан килган мусоҳабаси ана шу мавзуда.

— Жаҳонгир ака, бугун сиз билан кино санъати, катта-кичик мунозараларга сабаб бўлган ва бўлаётган ижодингиз хусусида сұхбатлашиб ниятида эдик. Кино санъати соҳасида режиссёрнинг масъулияти бош мезон. Шубҳасиз, бу инсоннинг қобилияти билан ўлчанади...

Режиссёрнинг асосий масъулияти томошабин олдидағи бурч. Агар журнал ўқувчилар учун яратилса, режиссёр томошабин учун меҳнат килади. Хар қандай фильм, қанчалик мукаммал бўлмасин, агар томошабинга ёқмаса, у ўзини окладайди. Грузия театрининг йирик намоёндаси ҳисобланган Роберт Струа, «Мен санъаткорнинг ҳаётлигидаги машҳурлигини тан оламан», деган эди. Менинг ҳам фикрим шундай. «Мени ҳозир тушунишмайди, 30—40 йил ўтгач, асарим ўзининг ҳақиқий баҳосини олади», деганларни эса тушунолмайман. Гарчи, Тарковскийнинг ижоди унинг ўлимидан кейин умумиттифоқ миёсизда тарқалиб танилган бўлсада, у аввал ҳам кино мутахассислари даврасида буюк санъаткор деб ҳисобланарди.

— Сиз яратган «Чангак», «Яралangan қуш ҳамон учмоқда» видеофильмлари томошабинлар эътиборидан четда қолмади, катта-кичик мунозараларга сабаб бўлди. Лекин улардан томошабин олган таассурлар хилма-хилдир. Кимдир ижодингизда эса тушунолмайман. Гарчи, Тарковскийнинг ижоди унинг ўлимидан кейин умумиттифоқ миёсизда тарқалиб танилган бўлсада, у аввал ҳам кино мутахассислари даврасида буюк санъаткор деб ҳисобланарди...

Чангак» томошабинбоп фильм эди. Унда киморда пул ютқазган кишининг тақдирни ва умуман детективга яқинроқ, кишиларни ўзига жалб қиладиган мавзу ёритилганди. Иккинчи фильmdа эса биз эътиборни кўпроқ воеаларга эмас, балки инсоннинг ички дунёсига, руҳий ҳолатига қаратганимиз. Фильм мушоҳада тарзида қурилган. Ёш болани синчиклаб кузатсангиз, унинг ҳамма нарсага эътибор билан қарашини сезасиз. Агар боланинг ички дунёсига кира олиш мумкин бўлгандা, биз бу дунёнинг қанчалик бой эканлигига гувоҳ бўлардик. Тўғри, фильм бир хил қабул қилиниши мумкин ҳам эмасди, биз бошқача фикрларни ҳам эшитдик, лекин барни-барни ўз фикримизда қоламиз. Сабаби — ҳаётни қандай ҳис этсак, шундай тасвиrlашга интилганмиз.

— Ижодингизда бевосита Феллинин, Антониони ёки Тарковский яратган фильмлар таъсири сезилади. Айримлар буни тақлид деб айтишмоқда.

Станиславский тақлидни ҳам санъат деб атаган. Агар шундай улкан санъаткорга тақлид қиласидиган бўлсак ვა бу тақлид ўринли чиқса — бу ҳам санъат. Лекин тақлид қилиш ниятидан йироқман ва умуман, ўзбек томошабини италиялик Феллинининг кино тилини қабул қиласиги мумкин. Яхши санъат асари умуминсонийдир. Америка киноси энг демократик кино, деб аталиши

ҳам бежис эмас. Эҳтимол ҳозир видеога қизиқишнинг кучайиши ҳам шу сабабдандир.

Менимча ҳар қайси соҳада, хоҳ бу адабиёт бўлсин, хоҳ журналистика, киши доимо соҳанинг энг улкан ва моҳир усталарига интилади. Жаҳон кино санъатининг маркази Америка, Италия, Франция мамлакатларида. Биз ҳоҳлаймизми, ҳоҳламаймизми бу — ҳақиқат. Лекин бу миллый кинони четга сурниб, чет эл кино усталарига эргашибимиз керак, дегани эмас. Масалан мен яқинда суратга олган «Шўрпешоналар» фильмни ҳам қайсиридир жиҳатлари билан устозим Шуҳрат Аббосовнинг «Маҳаллада дув-дув гап» фильмига тақлидек туюлади. Лекин биз чет эл кино санъаткорларидан ҳам, устозларимиздан ҳам кўчирмақашликни эмас, балки асарни қандай яратишни ўрганомогимиз керак.

— Чет эл санъатининг модир усталарига интилиш нафақат кинода, шунингдек санъатнинг барча соҳаларида ҳам айни авж олган. Лекин бизнинг минг йиллик адабий меросимиз ижодкорлар учун ниҳоятда бой ҳазинадир ба ўзлат адабиётимиз ривожига ўз ҳиссасини қўшмоқда.

Мерос деган тушунча ёш киносанъаткор ижодида ҳам маълум қадрията эгами, сиз ўз ижодингизда мерос таъсирини сезасизми!

адибларга катта ишонч боғламоқдаман. Баъзида ҳайрон қоламан, миллатнинг шунча бой мероси бўла туриб унинг санъати шу даражада қашшоқ. Навоий, Бобур, Увайсий, Нодира, Муқими, Фурқат ва яна бир қанча йирик классикларга эга бўлган ўзбек санъати нега классикага айланган фильмларга эга эмас!

— Ўзбек миллый киносининг келаҗатини сиз қандай тасаввур қиласиз? «Ўзбекфильм» студиясидаги яратилган ижодий шароит юқори савиядаги бадиий фильмлар яратишга имконият берадими?

збек миллый кино санъатининг келаҗатига хавотир билан қарайман. Негаки ҳозирги кунда ўзбек маданияти олдида иккита улкан муаммо турибди. Биринчи — миллый қадриятларимизни тиклаш ва уларнинг равнақини таъминлаш масаласи бўлса, иккинчи муаммо — бозор иқтисодиётiga ўтиш заруриятидир. Агар биз

Ёш хонандада - ШУҲРАТ АБДУЛАЕВ

аввалроқ миллый қадриятимиз ҳақида қўйурганимизда эди, ҳозир бозор иқтисодиётiga ўтишимиз енгилроқ кечарди. Бир томондан, яратилаётган фильмлар сердаромад бўлсин, деб ҳаракат қилинса, иккинчи томондан, миллый бўлсин, деган талаб қўйилмоқда. Бу вазиятда кўпгина студиялар, шу жумладан «Ўзбекфильм» ҳам қиён шароитни бошидан кечирмоқда. Фильмлар асосан даромад келтириш учун яратилмоқда. «Бўрилар», «ХХ аср динозаврлари» ва бошқа бир қанча фильмлар фақат бозор учун чиқарилмоқда. Афсуски, буларнинг бирор таси миллый кино санъати учун ҳеч нарса бермайди, аксинча зиён етказади.

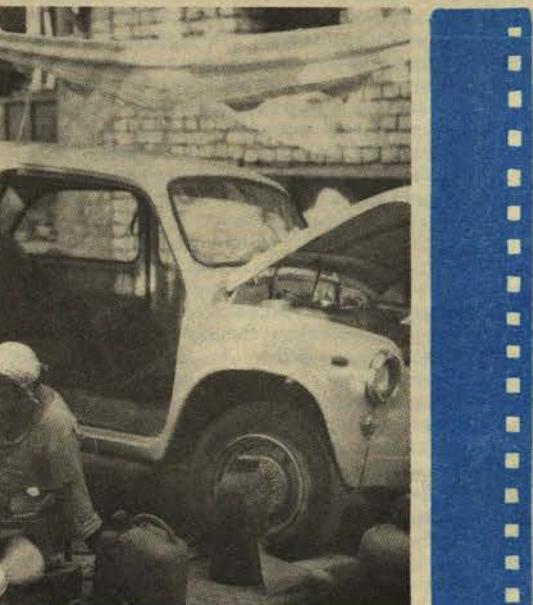
Мен ҳаётӣ, ҳаққоний ва қолаверса, самимий кино санъатини афзал кўраман.

Ҳозир «Ўзбекфильм» студиясида «Ватан», «Юлдуз», «Инсон» каби янги ижодий ушумалар иш олиб боришиноқда ва бу шароит кино санъатининг ривожига ўз ҳиссасини қўшади, деб ўйлайман. Мэлс Афзолов ва Рихсивой Муҳаммаджонов раҳбарлигидаги «Ватан» студиясининг Низомида айнан миллый кино санъатини ривожлантириш вазифалари акс эттирилган. Бу албатта кишини қувонтиради.

— Бозор шароитида яратилаётган фильмлар ўзини моддий жиҳатдан оқлайдими?

умхуриятимизнинг ўзида йигирма миллион аҳоли яшайди. Шу аҳолининг ярми ўша биз яратган фильмни кўрса, шундаги даромад ҳақида гапиришмиз мумкин. Афсуски, «Келинлар қўзғолони» ёки «Темир хотин»дан бошқа фильмларимиз моддий жиҳатдан ўзини оқламаяпти.

Яқинда уч-тўрт фильмимиз Одессадаги кино бозорида қатнашиди, лекин бирорта фильмимизни сота олмадик. Ўрта Осиё жумхуриятлари эҳтимол, баъзи фильмларимизни харид қилишар, лекин иттифоқимизнинг бошқа ҳудудлари биз яратган фильмларга эътибор қаратмаяпти. Аслида кино санъати дунёда энг катта даромад келтирадиган соҳа ҳисобланади, афсуски бизда ҳали бундай шароит яратилганича йўқ.

Гарчи шифокор оиласида дунёга келган бўлса-да, санъатни жону дилидан қадрлайди. Санъатга меҳр, уни севиб ардоқлаш Шуҳратжонни Фарғона мусиқа билим юртига етаклади. Тугатган Фарғона вилояти Ленинград ноҳиясидаги болалар

муниципалитети мактабига ишга қабул қилинди. Ўқувчилик билан ишлаш, уларга мусиқа санъатида сабоқ бериш хонандага илҳом бағишилар, ўз устида жиддий иш олиб бориб янги-янги қўшиқлар яратишга ундарди. Ҳам замонавий, ҳам миллый классик қўшиқларни ўрганишда устози — Ўзбекистон халқ артисти Таваккал Қодировнинг хизмати бор, албатта. Хонандаги «Камолот» кўрик-танловида иштирок этиши ҳам тинимсиз изланишларининг самара-сидир.

Ҳар бир инсоннинг дилига туғиб қўйган орзуци, режаси бўлганидек, хонанданинг ҳам орзуци мўл. Мазмунли ва жозибали қўшиқлар яратиш, мухлислар меҳрини қозонишдир. Нима ҳам дердик, бу йўлда хонандага куч-куват тилаб, орзуларингиз амалга ошсин деймиз!

ХАЛЭТИЛИНИШИЦИ ТАЛАБ КИЛАМАН

Котил эмасман

Мен — Қаюмова Патилахон қўлимда қалам, юрагимда алам ва изтироб билан ёзмоқдаман. 1957 йил Андижон вилояти Кўргонтепа ноҳиясида түғилди, улғайиб, шу ерда турмушга чиқдим. 4 фарзандим бор. 1987 йили июль ойида қайнонам 2-фарзандим Дилшодни қайнинглиминкига меҳмонга олиб кетиб, ёзги таътилини ўша ерда ўтказиб келар деб қолдириб қайти. Орадан ҳафта ўтиб у ердан «боланг қасал бўлиб қолди» деган хабар келди. Қайнонам билан ўша ёққа жўнадик. Мен болалми кўрдиму ўзимни ўйкотиб қўйдим, ўғлим сувга тушиб дунёдан кўз юмган эди. «Тез ёрдам» чақирилмаган, биринчи ёрдам кўрсатилмаган. Эсхушилни ўйкотиб, болани олиб дод-фарзед билан ўйимда келдим. Кеч эди. Эрталаб маҳалладаги фельдшерга кўрсатиб, «бу ёғини сур-сур қилма, сариқ қасали ўтиб кетибди» — деб қайнонам билан қайнотам болалими дағн этишига руҳсат олишиди. Шундайди қилиб ҳеч қандай текшириши бўлмади. Бир ҳафта ичи ўйлаб-ўйлаб куйид кул бўлдим. Юз-хотир қилиб ҳеч қаерга мурожаат қилмадим, ҳеч кимга индамадим, қолган болаларимнинг ўмрни тилаб, ўз ёғимга ўзим қовурилиб юрдим. Орадан 8 ой ўти. 1988 йилнинг марта ойида оиласизда яна бир фожия юз берди. Овсинимнинг 4 ёшли боласи кечга яқин, соат 5-6 лар чамаси ўйнаб чиқиб кетиб, қайтиб келмади.

Якшанба куни эди, мен кечгача ўйда нон ёдим, Дилшодим эксан гулларга сув қўйдим, кир ювдим, ўз ўйиштиридим, болаларими овқатлантириб ухлатанимда соат 12 дан ўтиб қолган эди. Мен бу ишларимни қилиб юрганимда бирма-бир келишиб, Давронбек кирмадими, ўйқолиб қолди, ахтариб юрибман деб сўроқлаб уйларими қарашиб кетиши. Мен унча ётибор бермадим, бирон жойда ухлаб қолгандир деб ўйладим. Эрталаб эринни шига, болаларни боғчага жўнатиб, ҳолаҳвол сўраб қўйгани овсинимнинг ҳовлисига ўтсам, бирдан қўшини аёл — Болтахон ая бақириб болани қўлида қўтариб кириб қолди. Нима эмиш, ўз ҳовлисига гўзапо ёнида ётган эмиш!. Сўроқ пайтида бу аёл бошқача қилиб, бола ўчигимнинг бошида ётган экан, — деб айтди. Болани ўйга олиб кириб, совқотиб қолишиб деб иссиқ ўраб, «Тез ёрдам» чақирилди. Лекин у дунёдан кўз юмган эди, шунинг учун уни Андижонга экспертизага олиб кетиши. Тубий экспертиза бола бўйиб ўлдирилган деган справка берибди. Эртасига тергов бошланди. 5-куни мени сўроққа чақириши. Терговчи Мамадалиев Омон «Сизнинг болангиз сариқ бўлиб ўлганмиди?» — деб сўради. Уз дардим ўзим билан бўлиб юрган онаман. Дилшоднинг қаерда, қандай ўлганини, лекин уни ҳеч ким текширмаганини айтдим. «Ўйнингдагилар сиздан гумон қилиш ялати, — деди терговчи, — ҳаттоқи эрингиз ҳам...»

Орадан бир неча кун ўтгач, шундайде деди: «Ҳамма сиздан гумон қилилти, баривир, айланниб ўрги-либ жиноятчи сиз бўлиб чиқыпсиз. Энди сизга ёрдам беришга тайёрман, фақат менинг айтганимни қиласиз», деди. У ўратиб турди — мен ёздим. У, «сиз болани ўйга олиб кириб бошингиздаги рўмол билан бўйиб ўлдириганим» деб айтасиз, мен ёзиб қўйман, — деди. «Ийқ, бу ишни қилмаганман. ҳатто рўмолни фақат кўчага чиққанда ўрайман» деганимга қарамай ёзив қўйди. Сўнг ҳеч кимга оғиз очмани, энди гап иккимизнинг орамизди қолсин деб қаттиқ тайинлади. Сиз 1000 сўм пул олиб келсангиз шинингизни тинчтиб юбораман деб вазда берди, 15 кундан кейин суммани топа олмадим, 500 сўм — ярмисини онамдан олиб келиб бердим. Ўйимга боринг, сиз борсангиз доим эшигим очиқ деб айтган эди. Шунинг учун мен ўйига олиб бердим. Ўйда машина тузатаётган усталар бор экан. бошқа куни келинг деб мени жўнатиб юборди. Мен иккундан кейин янга бордим. Терговчи Омон ўйқ экан, аёли бор экан, аёлига бериб қайтиб кетдим. Асанада ўқир эдим, ўқишига жўнаб кетдим. «Сиз бемалол ўқишинизга бориб давом эттираверинг, мен ўзим тинчтиб юбораверман», — деб мени ишонтирди. Менинг бу ишончим узоққа бормади. Ўқиб юрган жойимдан милиция ходимлари олиб кетиши. Андижонга олиб келиб, мени сўроқ қилган терговчини чақириб, бизни учрашитири. Мен ҳафа бўлдим, ваъда бошқача эйку, энди бошқа

одамлар сўроқ қилишмоқчи, мен энди ростини айтиб бераман, десам «энди ҳеч қандай ўзгариш бўлмайди, баривир қамаласиз, чунки бўйингизга олдингиз» деб менинг оғизим ётиб қўйди. Шу ердан тўғри ўйга олиб келишиди. Бу ерда менга рол ижро эттиришиди, видеога олишиди. Хуллас, менга ўргатиб туришиди, мен ижро этдим, қисқаси, ўтган ишни тақоролаш эмас, балки репетиция эди. Чунки менга ҳар бир қадамда ўргатиб туришиди.

Мана, 2 йил бўлди қамоқдаман, шу ерга келиб ҳайтнинг текис-потекис жойларини анча-мунча англаб етдим. Уйлаб қарасам, мен айтадиган ва тушунтирадиган гапларни ичимда қолиб кетибди, менинг айборд деб топиб қамаб юбордиши. Қани бу ерда ҳақиқат? Менга ёрдам берадиган инсон топладими? Боланинг ўлиги қўшининицидан топилса, қўшини ўзи қўтариб олиб чиқиб берса-ю, мен уларнинг гумони билан айборд бўлсан. Сира ақлим етмай қолди. Мен онаман, фарзандларим бор! Фарзанд догоига телбамижоз бўлиб қолдим.

Менга ёрдам беринг.

Патила ҚАЮМОВА.

ТАҲРИИЯТДАН: Маҳбуса она фарёди! Бу фарёд нечогли асосли? Наҳотки, П. Қаюмова янгилишмочилик курбонига айланган бўлса? Наҳотки... Яхшиси, Андижон вилояти ҳуқуқни муҳофаза қилиши органлари раҳбарларидан П. Қаюмованинг ўшига яна бир бор қайтиб, яна бир адолат таразисига солиб олини танишириб ўзини танишириб, тергов ишларини чала қилиб, ишни судга ўтказди, судда ўзи иштирок этиди.

Шундан сўнг милиционер ва қишлоқ совети мувонини мени милиционер машинасига солиб, уйдан 10 км узоқликдаги 7-бўлим молхонасига олиб боришиб, бир ҳароба уйнинг қалитини беришида ва шу ерда яшайсан, бузуқнинг жойи шу ер, деди. Бу уйда инсон яшаб бўлмас эди. Уйимга прицип олиб келиб, кўчиришга ҳаракат қилди. Мен тегишил жойларга ўзидим, аммо таниш-билишчилик орган ходимларида жуда кучли экан. Район прокурори терговчиси Аҳмаджон Умаров 3-бўлимга бориб, терговга чақирилган одамларни ва тұхмататига кўл қўйғанларни сўроқ қилиш даврида танишиларни ўзини танишириб, менинг ҳам ўшлагим шу ерда ўтган, мен фалончининг ўғлиманинг деб ўзини танишириб, тергов ишларини чала қилиб, ишни судга ўтказди, судда ўзи иштирок этиди.

Суд раисаси Дилбархон опа Исомитдинова: синглим сиз жиноятчингизни қўлини тишлаб олиб, экспертиза қилдириб келмабисиз, шунинг учун жиноятчина жиноятчи деб ҳисобламаймиз деб 50 сўм жарима солиш билан кифояландилар. Мен вилоят ҳалқ судига ишни қайта кўриб, менинг ҳам олдида оқланишимга ёрдам беришларини сўрадим ва шундан сўнг ноҳия ҳалқ судига ишни прокурорга тұқазғанлик тўғрисиди хат олдим. Мана, ўша хат:

«Район ҳалқ суди Сизга Узбекистон ССР маъмурӣ ҳуқуқбузарлик тўғрисидаги кодекснинг 264-моддасига асосан гр. Мирзаолимов Абдувалига ишисбатан тўпландган материалларни сурштирувергов ҳаракатларини ўтказиш учун юборади.

Тўпландган материаллар гр. Мирзаолимов Абдували 12 июнь 1990 йил куни Ленин номли совхознинг 3-бўлими 3-бригадаси аъзолари йиғилишда, жуда кўпчилик ичиди Тошматова Тожихонни майший жиҳатдан бузук, 1988 йилдан бўён мен би-лан жинисий алоқада бўлиб келган деб Тошматова Тожихонни шарманда қилиб, ёлғон ҳабар тарқатганлигини, бу билан чегараланмай 11 киши номидан Учқўргон район ижроия комитети ичиди ишлаб бўлими бошлиги номига тұхмат шикоят ҳати ўшишириб ёзғанлигини, натижада Тошматова Тожихон кўпчилик ичиди тұхматга учраб шарманда бўлғандан кейин ўзини каналда ташлаб ўлдиримокчи бўлғанда одамлар ушлаб қолганини; у ҳозирда эри билан ажрашиб, болалари билан алоҳида яшаб келаётгани, бу тұхмат оғир оқибатларга олиб келиб Тошматова Тожихонни тинч-тотув оиласи бузилиб, бу нафар болалари сарсон бўлиб қолганида айлии эканлигини кўрсатади.

Мирзаолимов Абдували ҳаракатларida УзССР ЖКнинг 112-моддаси А.Б.Г. бандларида кўрсатилган жиноят аломатлари бўлғанлиги, бу ҳолат тўпландган материалларда тўлиқ ўз исботини топганлиги учун жиноят иши қўзгатиб, дастлабки тергов ҳаракатларини олиб бориши зарурлигини тақозо қилади.

Гр. гр. Мирзаолимов А., Тошматова Т. ларга ушбу билан тўплаган материаллар Прокуратурага юборилганлиги маълум қилинади».

Шундан сўнг прокурор ишни ичиди ишлар бўлими ўтказди, 1990 йил 12 октябрдан бўён сарсонман. Отанга бор, энанга бор, деб. Ички ишлар бўлими бошлиғига кириб ишни тезлатишларини сўрасам, сен шикоят қилибсан, президента юборсанг ҳам менинг ҳалди, бор, кўлингдан келганини қил деб қувиб чиқарди. Район партия қўмитасининг биринчи котиби ўртоқ Раимжоновга кирганинга пушаймон бўлдим, у: синглим бунаңни жиноятчилардан 15 тасини деворга тик қўйиб отиб ташласанг ҳам оқламайсан, деди. Мен одамларни отиб ташлашини талаб қилмаган эдимку, жиноятчига жазо берилса ҳалқ менинг ҳалол эканимни билар эди-ку? Шундан сўнг ички ишлар бўлими мувонини капитан Абдурасулов, иш тўхтатилди, ҳеч ким бу ишда айборд эмас деб қўйидаги хатни юборибида:

«Ушбу хат орқали Сизга ёзив шуни маълум қиласизки, Сизнинг гр. Мирзаолимов Абдували усти-

дан ёзган аризангиз бўйича 1990 йил 12 октябрь куни гр-н Мирзаолимов Абдували устидан УЗССР ЖКнинг 112-моддаси «А» банди билан жиноят иши кўзгатилган бўлиб, олиб борилган тергов ҳаракатлари натижасида гр-н Мирзаолимов Абдувалининг айбордлорли ўз тасдиғини томагани учун УзССР ЖПКнинг 5-модда 2-қисми билан ҳаракатдан ётказилди.

Яқинда 1991 йил 4 февралда ички ишлар вазири қабулхонасига 6 фаразандим билан борган эдим. Шу бугундан эътиборан З киши командировкага боради, текширилдаб деб кўйиним пуч ёнғоқка тўлдириб юбориши. Мен химоя ҳақиқат излаб орган ходимларига бориб, мана шу ҳолга тушиб б нафар фаразандим етим бўлиб, онамнинг эшигига сарсон бўлдим. Ҳақиқат эгилади, синмайди деб айтишар эди. Йўқ, ҳақиқат синди, вайрон бўлди — мен бунга тўла ишонч ҳосил қилдим.

Тожихон ТОШМАТОВА.

Илтимос, хатимни қайта юборманг, кўришмайди, сизларни ҳам иккинчи бор алдашади.

ТАХРИРИЯТДАН: Тожихон Тошматованинг ачиқ қисмати кишини ўйлантириб қўяди. Наҳотки, Учкўргон туманида оқни оқда, қорани қорага ажратадиган одам топилмаса. Бир одамнинг гапи билан мунис бир аёлнинг номи қорага чиқиб кетаверадими, ахир. Биз туман хотин-қизлар кенгаши, ҳукуқни муҳофаза қилиш органлари раҳбарларидан мазкур хат юзасидан муфассал жавоб кутамиз. Келгусида эса бу мавзуга албатта яна қайтамиз.

Қотилга жазо борми?

Ҳурматли «Еш куч!» Менга ёрдам беринг, тўрт фаразанднинг онасиман, турмуш ўргон Абдураҳмат Сафаров педагог эди. У ўтган йили 18 сентябрда баҳтсиз ҳодисага дучор бўлиб 33 ёшида оламдан кўз юмди. Бунга шофер Шаробиддин Абдуллаев сабабчи бўлди. У машинасини маст ҳолатда тез ҳайдаб авария содир қилди. Лекин қилғиликни қилиб кўйин, ҳанузгача жазосини олгани йўқ. Унинг болалари ота меҳрига муҳтоҷ эмас, менинг болаларим эса дадам қачон келади, деб юрак-багримни эзади. Қотил ўз жазосини оладими?

Тўхтакон САФАРОВА,
Наманган вилояти Норин тумани
Маргизал қишлоқ шўроси Тошқин участкаси.

Ўн саккиз ойдан буён сарсонмиз

Ҳурматли Худойберди Тўхтабоев, мен сизга ариза билан мурожаат этмоқдаман, ҳақиқат юзага чиқмагунча сизга мурожаат этавераман. Нима қилай, ёш аёл бўлсан, 3 та ёш болаларим бор. Қаерга ёзсан текширмасдан бир-бирига буюришида ва жўнатишади, натижада аризам текширувсиз қолаверади. Сизга ёзишимдан мақсад ва сабаб шуки, менинг турмуш ўргони Сапар Улуғовни тухматдан халос қилишада ёрдам берсангиз. Воеа бундай бўлган эди. Улуғов тушлик қилиш учун ўз уйига келгандан ортидан терговчи Ҳамидов ва Қаҳхоров бир ҳолис одам билан кириб, ундан боциқа ҳеч ким йўқлигини билгач, ўзлари билан бирга келган холисни чиқариб юборишиди. Улуғов уй ҳужжатларини топиб кўрсатаётганда терговчи Ҳамидов

Улуғовни гапга солиб туради, иккинчи терговчи — Қаҳхоров бир ўзи иккинчи хонага кириб тинтув ўтказади ва ўзлари олиб келган порошоқда ишланган 400 сўм пулни катта хонага ташлаб чиқиб, кўчага қўйиб келган холис одамини қақиради, Қаҳхоров ташлаб чиқсан пулни олиб, турмуш ўргонимни қамоққа олишади. Мана, 18 ойдан буён у қамоқда. Шу 18 ой ичida б марта суд бўлиб ўтди. Судларда Улуғовга нисбатан уюштирилган тухмат, терговчилар — Қаҳхоров, Ҳамидовлар найранглари, қонунбузарларлики билиниб қолди. Ҳозирги кунда тухмат билан очилган жиноят ишини яна терговга юбориши, қачонгача тухмат билан одамларни қийнашади?

Мана, 3 болам билан 18 ойдан буён 80 сўм ойлигим билан азоб-укубатда яшамоқдаман. Сизлардан илтимос, шу Улуғовга нисбатан очилган жиноят ишини яхшилаб кўриб чиқиша менга кўмаклашишларингизни сўрайман.

К. СУЛАИМОНОВА,
Бухоро вилояти Навоий шаҳри
Энергетиклар кўчаси, 10-уй.

Ҳукмдан норозиман

Мен Бағдод тумани Москва давлат хўжалигига қарашли ошхона ва буфетда 1987 йилдан бошлиб бош ошпаз бўлиб ишладим. Ҳисоб-китоб ишларини ёзиб беришни ҳўжалик бухгалтери Шарофиддин Комиловдан илтимос қиласр эдим. 1987 йилга биринчи ҳисобот ёзишимизда умумий овқатланиш бухгалтери Ф. Жўраев биздан касса ордерларини ҳисоботга кўшиб топширишимни талаб қилди. Мен ҳар доим топшириб юравердим. 1987 йил, 24 апрелда ҳужжатли тафтиш бўлиб ўтди, 10 сўм 10 тиин камомад чиқди, тўладим. 1987 йил декабрдаги тафтишда камомад бўлмади. Шу ойлар ичida меҳмонларга қилинган харажатлар кўпайиб қолган эди. Боз бухгалтер ийл бошида қарор йўли билан харажатга чиқариб юборамиз деб ваъда берди, лекин чиқариб бермади. Менинг ҳисоботимни тузуб берадиган бухгалтер илгари менинг ўрнимда бош ошпаз эди. Унинг бош бухгалтер билан алоқаси яхши эди. Мен бош бухгалтер билан чиқиша олмадим. Миннерал сув ва пиво олиб келиши учун ишонч қозози олганимда пиво ёзилган жойни ўчириб қўйди. Мен бўш шишиларни машинага ортиб турсам совхоз парткоми ва гидротехник келиб ишонч қозозини қўришиди. Нима учун пивони ўчириди деб сўрашиди ва фонд бўлса олиб келишни буюрди. Пиво ҳам олиб келдим. Келишим билан бошбух ҳузурига чақириди ва нима учун пиво олиб келганимни сўради. Бўлган гапларни айтдим. Шунда у энди ишонч қозозини парткомдан оласан деб буфетни муҳрлаб қўшиши буюрди. Буфет 5 кун муҳрда турди. Мен очишини талаб қилиб кирсам, ёмон сўзлар билан сўкиб идорани бўштишимни талаб қилди. Чидаб туролмадим. Мен ҳам ҳаракат қилдим... Мен жанжалнинг сабабини билиб олдим. Ҳар гал ишонч қозози олганимда бошбухга 50 сўм беришим керак экан. 1988 йил июль ойидаги ҳужжатли ревизияни Назорат тафтиш бошқармасининг (КРУ) тафтишчиси Кўчкоров олиб борди, 24 сўм камомад чиқди, тўлаб қўйдим ва меҳнат отпускасига ариза бердим, лекин мени чакиришиб бошбух ҳузурига киришимни сўрашиди. Бошбух менга, сизда 2528 сўм камомад бор, тўлаб қўйинг деди. Мен бош тортдим, чунки тафтишда менга камомад чиқмаган эди. Бошбух прокурорга ёзиб беришини айтди ва ёзиб берди. Прокурор тўлашни талаб қилди. Мен тафтишдан яхши чиққаним ва бошча мол олмаганимни ва шунча пуллим йўқлигини айтдим. Улар ўзларинг келишиб

МЕНГА СЎЗ БЕРИНГ

олинглар бўлмас деди. Бошбух сенинг ақлинингни киргизиб қўйман, деб дўйқ қилди. Туман прокуратораси томондан тергов бошланди. Тафтиш якунда ҳеч қандай камомад топиша олмади. Менинг ишлашимга йўл қўйишмагани учун оилам моддий томондан кийин ахволга тушиб қолганлигини туман прокуратурасига айтиб балога қолдим. Сени тергов қилиширасига учун сенга пул тўлашимиз керак эдими, деб сўкиб берди ва қайта тергов бошлади. Менсиз тафтиш бошлиб юбориши, тўрт маротаба тафтиш килишди ва ниҳоят камомад топишиб менинг қўл қўйишга қақириши. 6018 сўм камомад топишибди. Узбекистон ССЖ ЖК 17-моддасининг 3-қисми, 149-моддасининг 2-қисми билан айблаб судга ошириши. Бағдод тумани ҳалқ суди айбномага қўшилмади, жиноий ишни қайта терговга юборди. Риштон тумани ҳалқ суди ҳам айбномага қўшилмади, ишни қайта терговга юборди. Туманимиз прокурори менинг қақириб ҳеч қандай тергов қилмай ва оқловчи отпушкада бўлишига қарамай турмага ташлади. Менинг ишими Олтиарик тумани ҳалқ суди 1989 йил 16 октябрда очиқ суд мажлисида қўрди. Суд адолат билан иш кўрмади, гуваҳдор айтган гапларга эътибор килмади. Боз буҳгалтер менинг қарзимни 6883 сўм, ёрдамчи буҳгалтер эса 2511 сўм, тафтишиб 6011 сўм деб айтдилар. Бошбух Абдуллаевнинг ҳисоботларига қарамай қўл қўйиб юборганиман, ҳисоботга кўп ёзиб, кассага пулни ҳар ойда кам топширган экан, деб жавоб берди. Ахир мен салкам 2 йил ишладим. Ҳар ойга ҳисобот топшираман, ҳисоблаш буҳгалтерларидан топшириш учун квитанция ёздириб оламан, шу квитанция орқали пулни кассага топшираман-ку? Нима учун ҳисоблаш буҳгалтерида топширган пуллариминг номерлари бору, кассада эса йўқ? Ҳисоботга ёзилган суммалар ўринда туриди-ку? Ҳўп, мен топширмадим, деб айтайлик, майли, бир ойлик ҳисоботда билмай қолган бўлсин, квартал ҳисоботида ҳам билиммайдими? Колаверса, ҳисоблаш буҳгалтери билан кассага топширилган пул квитанцияларининг номерини солишириб ойида отчёт ёзишади-ку? Мен топширган ҳисобот наҳотки ҳар ойда соҳта бўлган бўлса? Пулни кўп ёзиб, кассага зот топширгас. Тафтишларда ҳам чиқмаса?! Боз кассир мен барча жаъобгар шахслардан пул қабул қиласман, квитанцияларни тўғрилашмаган, регистрацияни ойнинг охирида қиласман ҳисоботида ёзишда, деб жавоб берди. Бундай чиқди кассир биз топширган квитанцияларни сейфда сақлар экан-да. КРУ тафтишиси, мен ҳўжалик бўйича ҳужжатли тафтиш олиб бордим, ишнинг кўплиги сабабли Абдуллаевнинг ишнинг ўтказиб юборибман, деб жавоб берди. Ахир у текшириб 24 сўм камомад ёзи-ку? Текширмаган бўлса 24 сўм камомадни қаердан олишиб ёзишли. Шу ҳўжалик ошпази, ҳисоботга кўп ёзиб кассага оз топширса ҳисоботни қабул қиласмайди. Чунки бизнинг ҳисобот 5 та буҳгалтернинг кўлидан ўтади, деб айтди. Олтиарик ҳалқ суди шуларни иnobatга олмади, менинг 4 йил озодликдан маҳрум қилди. Шуниси ачинарлики, мени тафтиш қилиб шунчакамомадни бор деса, ёки остаткагам деса ишонаман, улар эса ҳисоботга кўп ёзиб, кассага оз пул топширган деб айб қўйишлари ўринисиз, чунки ҳар топширган ҳисоботимга умумий овқатланиш буҳгалтери, бошбух, директор тўғри деб имзо чекишиган. Фарғона вилоят судига шикоят юбордим, у ерда 3 йил мажбурий хизматга юборди. Ҳозир Астрахан шаҳрида хизмат қилиб юрибман.

Ҳурматли «Еш куч», мен ноҳақ судландим. Ишими қайта қўриб, адолат тикланишига ёрдам беринглар.

Ш. АБДУЛЛАЕВ.

Мактабнинг эгаси борми?

Қорақалпогистон МЖ Тўрткўл тумани Дмитров номли жамоа хўжалигидаги бир гуруҳ ота-оналар бизга шикоят йўллашиб, унда болалари таълим олаётган Ҳамза номидаги мактабда ўқув-тарбиявий ишлари қониқарсиз аҳволда эканлигини далиллар асосида куюниб баён қилишган эди. Шикоят Қорақалпогистон МЖ халқ таълими вазирлигига юборилгач...

Директор ишдан бўшатилди

Қорақалпогистон МЖ халқ таълими вазирлиги Тўрткўл тумани Дмитров номли жамоа хўжалигидаги яшовчи бир гуруҳ ота-оналарнинг «Ёш куч» ойномасига юборган шикоят мактубини туман халқ таълими бўлими ҳамда туман партия ќўйитаси билан ҳамкорликда текшириб чиқди.

Шикоятда келтирилган далиллар тасдиқланди. Мактабдаги ўқув-тарбиявий ишларда ўйл қўйиган камчиликлари учун директор ўз лавозимидан озод қилинди.

Ариза натижалари билан таништирилганда шикоятчилар текшириш якунидан қониқиши билдирилдилар.

**Қорақалпогистон Мухтор
Жумхурятини халқ таълими
вазирининг муовини
С. КАЛБАЕВ.**

Завод ювиндисидан захарланяпмиз

Деб ёзибди ўз шикоятида Самарқанд вилояти Челак шаҳридаги «Колхозная» кўчасида истиқомат қўлиучи маҳалла аҳли номидан Раъно Муродуллаева. Заводнинг ювинди сувлари ариққа оқизилаётгани, натижада аҳоли саломатлигига хавф туғилаётганини баён қилинган ушбу шикоят Самарқанд вилояти соғлиқни сақлаш бошқармасига юборилгач...

Чора-тадбирлар белгиланди

Самарқанд вилояти санитария-эпидемияга қарши кураш станцияси «Ёш куч»га қўйидагиларни маълум қиласди.

Шикоят хатда келтирилган далиллар тасдиқланди ва қўйидаги чора-тадбирлар белгиланди.

Хозирги вақтда ювинди сувларни ташиб чиқариш учун завод маъмурятини томонидан ювиндиларни ташувчи иккита машина ажратилди.

Пойариқ тумани санитария-эпидемияга қарши кураш станцияси томонидан завод маъмурятига ювинди сувни ариққа қайта оқизимаслик ҳақида қатъий талабнома берилди ва доимий назорат ўрнатилди.

**Самарқанд вилояти
давлат Бош санитария
врачи
М. САЛОҲИДДИНОВ.**

«Хосиятнинг ўлимига ким сабабчи».

Навоийлик журнアルхонимиз А. Раҳимов шифокорларнинг айби билан турмуш ўрготи бевақт вафот этганини бизга шикоят хати ор-

БИЗГА ЖАВОБ

Мол ўғриларидан дод!

қали маълум қилгач, юқоридаги сарлавҳа билан «Ёш куч»нинг 1990 йил 12-сонида мухбиримиз С. Азларовнинг тақиёдий мақолоси эълон қилинган эди. Ўзбекистон ССЖ Соғлиқни сақлаш вазирлиги ушбу мақола юзасидан кўрилган чора-тадбирлари тўғрисида бизни хабардор этди.

Айбдор шифокорлар жазоланди

ЎзССЖ Соғлиқни сақлаш вазирлиги «Ёш куч»нинг 1990 йил 12-сонида босилган «Хосиятнинг ўлимига ким сабабчи» мақолосида келтирилган далилларни текшириб чиқди.

Аниқланишича, бемор X. Рустамова Навоий шаҳар шифохонасининг гинекология бўлимига «икки тарафлама сурункали аднекстининг зўрайшиши, бачадон бўғизининг яллагланиши» ташҳиси билан ётқизилган. Мазкур ташҳис гинекология бўлимининг врачи В. А. Акопова томонидан тасдиқланди ва шунга биноан жуолажа тайинланди. Кейинчалик... пункция ўтказилиб, қон томонига гемодез томизилган, беморда аллергик реакция ривожланга бошлади. Гарчи унга тез барҳам берилган бўлса ҳам, лекин кейинчалик етарли назорат бўлмади ва оқибатда bemorning аҳволи тез-тез ёмонлаша бошлади. Врачлар консилиуми тузилиб, бир қатор чора-тадбирлар кўрилган бўлса-да, улар ўз самарасини бермай, bemor ўтқир юрак-томир этишмовчилиги натижасида вафот этди.

Бу воқеа Бухоро вилоят Соғлиқни сақлаш бошқармаси аппаратида мұжоказама этилди ва 14.02.91 йилдаги 32-сон буйругига биноан айбдорлар жазоландилар:

Гинекология бўлимининг мудири X. А. Ражабова малакали тибий ёрдамни таъминлай олмаганини оқибатида bemor X. Рустамова вафотига сабаб бўлганлиги мунносабати билан лавозимидан бўшатилиб мутахассислиги бўйича маҳаллий врачликка ўтказилди. Навбатчи врач С. Дубинина — динамик равишда назорат олиб боришини таъминлай олмаганини учун ўз вазифасидан озод этилди. Навоий шаҳар шифохонасининг Бош врачи лавозимини бажарувчи С. Сайниев назоратни сусайтиргани учун огоҳлантирилди. Навоий шаҳар ССБнинг мудири И. Р. Гуломовга шаҳар шифохонасининг фаолиятидаги камчиликлар кўрсатиб берилди. Мудир ўринбосари Ю. Камолова ва бош гинеколог-акушер С. Файзиевга қисқа муддат ичидан Навоий шаҳрига бориб шаҳарда ҳомиладор ва туғадиган аёлларга тибий ёрдам хизматини тобора яхшилаш учун методик ва амалий ёрдам кўрсатиш топширилди.

ЎзССЖ Соғлиқни сақлаш вазирлиги томонидан Бухоро вилоят соғлиқни сақлаш бўлимiga материальни терлов органларига юбориш тавсия этилди.

**ЎзССЖ Соғлиқни
сақлаш вазирлиги
оналик ва болаликни
мұхофаза қилиш Бош
бошқармасининг
бошлиғи
П. Р. МЕНЛИҚУЛОВ.**

Хурматли Қатортол, — деб ёзибди Навоий шаҳар Комсомольск посёлкасида яшовчи аҳоли номидан И. Ҳамроев, Н. Жумадеев ва бошқалар (жами 18 имзо). Посёлкамизда бир неча йилдан бўён қорамол ва қўйларни ўғирлаш одат тусига кириб қолди. Кейинги икки йил мобайнида 24 та сигир, 20 та қўй ўғирланди. Биз бу ҳақда ёзмаган ташкилотимиз қолмади. Аммо мол ўғирланиш ҳамон давом этмоқда. Бизнинг арзододимизни ўшитадиган инсон борми? Бизнинг Хотамтой ички ишлар бўлими ходимларининг жиловини торгадиган мард ташкилот борми ўзи? Участкамиз инспектори ҳаммасини билади, лекин...

Хурматли «Ёш куч»! Бизларга ҳам шу масала юзасидан ёрдам бер. Посёлкамизнинг барча аҳолиси номидан шуни ўтишиб сўраймиз...

Мол ўғрилари ушланяпти

Навоий шаҳар Комсомольск посёлкаси аҳолиси номидан «Ёш куч»га ўйланган хат Бухоро вилояти ички ишлар бошқармаси томонидан кўриб чиқилди. Вилоят ички ишлар бошқармаси раҳбарияти арзома мұаллифлари билан учрашиб, мулодатда бўлинди. Кўрилган чора-тадбирлар қўйидагича:

Посёлкада мол ўғрилагани учун кейинги бир ой мобайнида В. Ю. Полозов, С. Н. Бриль-колар ушланниб ҳалқ суди ихтиёрига топширилди. Мол ўғрилашда асосий бошлиқ бўлган, кўп жиноятларда қўли борлиги аниқланган Баҳодир Самадовни ушлаш чоралари кўрилиб, унга Бутуниттифоқ қидириви эълон қилинган.

Маҳалла назоратчиси, милиция капитани Ш. Бобоевни ўз ишига совуконлик билан қарагани учун вазифасидан озод қилиш мусаласини ички ишлар бошқармаси кўриб чиқмоқда. Оператив вакиллар Г. Чўллиев ва С. Қўлдошев хизмат фаолиятидаги жиддий камчиликлари учун Навоий шаҳар ички ишлар бўлими «ўртоқлик суди» ҳукмига ҳавола этилди. Жиноятчикликнинг олдини олиш ва содир этилган жиноятларни очишдаги Навоий шаҳар ички ишлар бошқармаси томонидан қаттиқ назорат остига олиниб, хизмат бурчига совуконлик билан қараган ходимларга нисбатан кескин чоралар кўрилмоқда.

**Бухоро вилояти
ички ишлар бошқармаси
бошлиғининг ўринбосари
М. СОБИРОВ.**

Адолатсизлик...

Икки қишлоқ ўргасидаги жанжал туфайли мени ноҳақ ишдан бўшатишди, — деб ёзибди ўз арзиди Сурхондарё вилояти Олтинсой туманининг собиқ ҳалқ таълими бўлими мудири Алихон Фахриддинов.

Биз А. Фахриддиновнинг арзини ўқиб, унга нисбатан адолатсиз иш тутилганига амин бўлдик. Собиқ ҳалқ таълими бўлими мудирининг шикоят мактуби ЎзССЖ Халқ таълими вазирлигига юборилгач...

ЎЗЛАЙАИЛАР

Шикоятчининг даъвоси қондирилди

Олтинсой тумани халқ таълими бўлими-
нинг собиқ мудири А. Фахриддиновнинг «Ёш куч»га йўллаган хати Ўзбекистон ССЖ Халқ таълими вазирлиги томонидан кўриб чиқилди. Текшириш жараённида шу нарса маълум бўлдики, А. Фахриддинов мудирик лавозимидан бўшаганига даъво қилаётгани ўйқ, аксинча унга бу лавозимдан тушгандан кейин ҳеч қандай иш таклиф қилинмаганини учун у ариза ёзишга мажбур бўлган.

Хозирги пайтда унга РайОНО инспектори лавозими таклиф қилинди. А. Фахриддинов бу таклифни қабул қилди ва бошқа ҳеч қандай даъвоси ўйқигини билдири.

Ўзбекистон ССЖ Халқ таълими вазирининг ўринbosари
М. КУРБОНОВ.

Етимлигим етмасми...

Мен, ота-онасиз бир қиз, келин аямлар қўлида ўқишни тугалладим. Лекин ўқишни тугатганимга мана 10 йил бўлибдик, ҳануз ўз ихтиносигим — боғча тарбиячиси бўйича тайинли иш тополмай сарсонман. Ҳолбуки дипломсизлар ҳам боғчада ишлашяпти. Қачонгача менга ўхшаган ота-онаси, суянчиғи ўйқ бечоралар хор бўлади? Бирдан-бир умидим сендан, «Ёш куч!» Ун йилдан бўён ўз ўрнини тополмаётган, етимлик билан ўқиб, азоб чекаётган аёл кишига ҳам ёрдам беришингни илтимос қиласман, — деб ёзиди ўз арзida Андижон вилояти Пахтаобод туманида яшовчи Соҳиба Болтабоева.

Сен етим эмассан!..

Соҳиба, сенинг мактубингни олган заҳотимиз, ёрдам беришларини сўраб Андижон вилояти халқ таълими бошқармасига мурожаат қилдик. Мана, уларнинг жавоби:

«Андижон вилояти ижроия қўмитаси халқ таълими бошқармаси шуни маълум қиласдики, С. Болтабоеванинг «Ёш куч»га ёзган аризаси вилоят халқ таълими бошқармаси бошлигининг муовини иштирокида аризачи яшайдиган жойга бориб ўрганилди. Аризачига Пахтаобод туманидаги 6-болалар боғчасидан иш берилди. С. Болтабоева ариза натижаларидан қаноат ҳосил қилди.

Андижон вилояти ижроия қўмитаси халқ таълими бошқармаси бошлигининг ўринbosари
Д. МУХТОРОВА.

Этиборсиз қолаётган талаблар

«Хурматли «Ёш куч!» — деб ёзади Қашқадарё вилояти Ульянов туманидаги 1-мактабнинг 10-синф ўқувчиси З. Бобоҷонов. — Ҳозир кўпгина ташкилотлар ўз биноларини маориф тармоқларига, касалхоналарга бўшатиб беряпти. Мактабимизнинг бир қисми бундан 20 йил бўрун ноҳия банкига бўшатиб берилган эди. Ўтган йили бу идора янги бинога кўчib ўтди. Бирорқ, мактабга тегишили жой эгасига қайтариб берилмади. Ҳолбуки биз ҳамон синфхоналар етишмаслигидан қийналяпмиз. Биз буни юқори ташкилотларга қайта-қайта айтавериб чарчадик. Охирги умидимиз сендан, азиз «Ёш куч!»

Этиборга олинди

Вилоят халқ таълими бошқармаси Ульянов тумани 1-мактаб ўқувчиси З. Бобоҷоновнинг «Ёш куч»га йўллаган шикоят хати юзасидан текшириш ўтказди. Текшириш жараённида келтирилган далиллар тўғрилиги тасдиқланди. Ҳақиқатан 1970 йил янги туман ташкил этилиши муносабати билан туман маркази Муғлон аҳоли пункти деб белгиланган. Туман ташкилотлари шу мавzedаги биноларга жойлаширилган. Жумладан, мактабнинг меҳнат устахонаси маҳсус мослаштирилиб, туман агросаноат давлат банкига олиб берилган. Хозирги пайтда бу банк янги бинога кўчib ўтганлиги ҳамда эски бинонинг маҳсус мослаштирилганлиги туфайли ушбу бинода жамғарма банкига янги бино қўриши учун лойиҳа ҳужжатлари тайёрланган. Жамғарма банки янги бинога кўчib ўтиши билан маҳсус мослаштирилган бино меҳнат устахонаси учун фойдаланишга қайтарилиб берилиши келишиб олинди. Ушбу масала туман ижроия қўмитасида атрофлича муҳокама этилиб, шу хулюсага келинди.

Қашқадарё вилояти
халқ таълими
бошқармасининг бошлиғи
С. ЗОИРОВ.

Тиланчилик қилиб яшаяпмиз

деб ёзиди ўз арзida Наманганд вилояти Норин тумани Пахтакор жамоа хўжалиги Чўжа қишлоғида яшовчи Турсунпўлат Қодиров. «Ота-онам ўйқ. Менга бир оталик қиласаларингиз. Ўйим шифер қилинмаган. Паталог қилинмаган. Қишлоқ кенгашига бултур берган аризам натижасиз ётибди. Биз каби қўли юпқаларга ёрдам берилмайди.

Райсабиздагилар ҳам ссуда берамиш, — деб ваъда беришган эди, ваъда қуруқлигича қолди. Ҳозир иккى ойдан бўён ойлик олганимиз ўйқ. Ташкилотда пул ўйқамиш. Сизлардан илтимос,райижроқўмдан ўз нархида уч уйга етадиган ёғоч ва 100 дона шифер олиб беринглар».

Т. Қодировнинг шикояти райижроқўмга жўнатилгач...

Аризачига ёрдам берилди

Норин тумани ижроия қўмитаси Чўжа қишлоғида яшовчи Т. Қодировнинг «Ёш куч»га йўллаган шикоят хатини жойига бориб ўрганди ва қўйидагича ҳал қилди: 1. Қодиров Турсунпўлатнинг ўй шароити билан танишилганда ўйи 5 хона бўлиб, 2 хонаси янги, тепаси шифер қилинганд. Қолган 2 хонасини ёпиши учун қишлоқ Совети томонидан шифер билан таъминланди.

2. Туман хайрия фондидан 100 сўм миқдорида моддий ёрдам берилди.

3. Уйини ремонт қилиш учун навбатсиз ёғоч олишга имтиёз берилди.

4. Аризачи Т. Қодиров ссуда олиш учун қишлоқ Советига ариза бермаганини сабабли бу илтимоси қондирилмаган.

**Норин тумани ижроия қўмитаси раиси в. б.
О. ҚОСИМОВ.**

Қани ҳақиқат?

«Хурматли «Ёш куч!» — деб мурожаат қилибди бизга Самарқанд вилояти Иштиҳон туманидаги 13-ўрга ҳунар-техника билим юрти ўқувчиси Баҳодир Қиличев. Мен мазкур билим юртида азло баҳоларга ўқиётган эдим. Аммо механизациялашириш фани ўқитувчиси Шукур Алматов бир комсомол мажлисига асосли танқид қилганим учун ўз фанидан қасддан «З» баҳо қўйиб келди. Ҳолбуки, менинг баҳоларим азло қўйган журнالни ўқитувчи қасддан ўйқотди ва янги журнал тутди.

Мен бу ҳақда тегишили ташкилотларга мурожаат қилдим, лекин ҳақиқатни топмадим. Ҳақиқатни аниқлашда ўзларинг ёрдам берасизлар деб умид қилиб қоламан.

Ҳақиқат қарор топди

Хурматли «Ёш куч» редакцияси! Туманимиздаги 13-ҳунар-техника билим юрти ўқувчиси Б. Қиличевнинг сизларга йўллаган шикоятини мазкур билим юртида маҳсус комиссия тузиб ўрганиб чиқдик.

Комиссия қарорига асосан ўртоқ Б. Қиличевдан қайта имтиҳон олинди. Имтиҳонда Б. Қиличев «аъло» баҳога жавоб берди. Комиссия қарорига асосан журнадаги қўйилган «З» баҳоларнинг ҳаммаси «аъло» деб саналадиган бўлди. Ҳуллас «Ёш куч» журнали редакцияси ҳамда туман комсомол қўмитасининг аралашуви билан ўртоқ Қиличевнинг талаби тўлиқ қондирилди.

**Иштиҳон тумани
комсомол қўмитасининг
котиби
Т. ЭШМОНОВ.**

Лекин...

ТАҲРИРИЯТДАН: Ўқувчи ва ўқитувчи, олий ўқув юрти талабаси ва домласи ўртасидаги қасдлашув муносабатлари «Ёш куч»нинг келгуси иш режаларидағи ўрганиладиган «очилмаган қўриқ» лардан ҳисобланади. Шахсга унинг ёши ва мавқеидан катни назар ҳурмат билан ёндашмас эканмиз, бу иллат охир-оқибат халқнинг кучини, унинг келажагини заиф қиласди. Шу маънода Б. Қиличев ўз шахси учун курашиб тўғри йўл тутган. «Ёш куч»нинг турли даражадаги алматовлар билан ШАҲС ТАРБИЯСИ учун курашуви давом этади.

АКАДЕМИЯСИ

ФАНЛАР

АНИК

СИРТҚИ ОЛИМПИАДА

БЕШИНЧИ ТУР ЖАВОБЛАРИ

Математика

1. Берилган тенгламани қуидагида ёзиб оламиз: $(x - 2)^2 + (\sqrt{x} - 3)^2 = 0$
Бу тенглик бажарилиши учун $x - 2 = 0$ ва $\sqrt{x} - 3 = 0$ бир вақтда бажарилиши керак. Лекин уларни бирданига нолга айлантирадиган x нинг қиймати мавжуд эмас. Демак, берилган тенглама ҳақиқий илдиға эга эмас.

2. Айланадаги бир диаметрнинг қараша-қарши учларидан А ва В нүкталарни оламиз. Текисликкінг ихтиёрий М нүктаси учун қуидаги мұнусабат үрнели бўлади: $MA + MB \geq AB = 2$

Демак, берилган 1990 та нүкталарнинг ҳар биридан А ва В нүкталаргача бўлган масофалар йигиндиси 3980 дан кичик эмас. Шундан бу нүкталарнинг биригача бўлган масофалар йигиндиси 1990 дан кичик эмаслиги келиб чиқади. Шуни исботлаш керак эди.

3. К — сатрдағи гурухы ўзидан аввал қуидагида тоқ сонларга эга:

$$1 + 2 + 3 \dots + (K - 1) = \frac{K(K - 1)}{2}$$

Демак, бу гурухдагиси $K(K - 1) + 1$ тоқ сон билан бошланади. К — сатрдағи тоқ сонлар йигиндисини S_k десек, у ҳолда $S_k = K(K - 1) + 1 + K(K - 1) + 3 + \dots + K(K - 1) + 2K - 1 = K \cdot K(K - 1) + (1 + 3 + 5 + \dots + (2K - 1)) = K^2 (K - 1) + K^2 = K^3$ бўлади. Шуни исботлаш керак эди.

4. Фараз қиласы, конус асосининг радиуси x ва унинг ясовчисининг узунлиги y да тенг бўлсин. Унда конуснинг баландлиги $\sqrt{y^2 - x^2}$ га тенг бўлади. Масала шартига биноан $2x + 2y = 10$. Бундан $y = 5 - x$.

$$V = \frac{\pi}{3} x^2 \sqrt{y^2 - x^2} \text{ ёки}$$

$$V = \frac{\pi}{3} x^2 \sqrt{25 - 10x}.$$

Буни ҳосила ёрдамида текшириб конуснинг ҳажми $x = 2\text{ см}$ бўлганда энг катта бўлишини аниқлаймиз.

5. Берилган тенгликни қуидагида ёзиш мумкин: $\operatorname{tg} x + \operatorname{tg} y = 1 - \operatorname{tg} x \operatorname{tg} y$

Ҳосил бўлган тенгликнинг ўнг томонидаги ифода нолга тенг бўла олмаслигига ишонч ҳосил қилиш қийин эмас. У ҳолда $\frac{\operatorname{tg} x + \operatorname{tg} y}{1 - \operatorname{tg} x \operatorname{tg} y} = 1$

$$\text{ёки } \operatorname{tg}(x + y) = 1$$

Бундан эса $x + y = 45^\circ + 180^\circ$ к эканлигини топамиз. Бу ерда K — ихтиёрий бутун сон.

Б. РИХСИЕВ,
Т. ҚҰРҒНОВ.

Физика

1. Берилган: $T = 100^\circ\text{C}$

Топиш керак: $I = ?$

Ечилиши: Бизга маълумки, бир

грамм молекула газ $V = \frac{RT}{P}$ ҳажми

эгаллайди. Битта молекула эгалланган

ҳажми: $V = \frac{RT}{N_A P} = \frac{KT}{P}$. Бунда

$N_A = 6,023 \cdot 10^{23}$ — Авагадро сони,

К — Больцман доимийси, шундай қилиб, молекулалар орасидаги ўртача

масофа $l^3 = \left(\frac{KT}{P}\right)^3$ бундан $l = \sqrt[3]{\frac{KT}{P}}$

га тенг бўлади. $T = 100^\circ\text{C}$ да тўйинтирувчи сув бугининг босими қуидагига тенг: 1 атм- 10^5 Па, шунинг учун

$$l = \sqrt[3]{\frac{1,4 \cdot 10^{-23} \cdot 373}{10^5}} = 3,7 \cdot 10^{-9}\text{ м.}$$

2. Берилган: V_1

Топиш керак: $V_2 = ?$

Ечилиши: Масала шартига кўра электроннинг ўзгармас электр майдон

таъсири остидаги ҳаракати текис тезланувчан бўлади. Қаршиидаги пластиинкага бориб етган электроннинг V_1 тезлиги, $V_2 = \sqrt{2}a/d$ га тенг, бундан a — электроннинг тезланиши, d — пластиинкалар орасидаги масофа. Тезланиш $ma = E$ ҳаракат тенгламасидан аниқланади. Унда $V_1 = \sqrt{2/E}d/m$. Агар зарядланган C_1 конденсаторга зарядланмаган яна битта конденсатор уланса, унда заряднинг бир кисми зарядланмаган конденсаторга ўтади, натижада дастлабки конденсатор ичида майдон кучланганлиги камаяди. Умумий сиғим уч марта ортиб, бинобарин, потенциаллар фарқи уч марта камаяди, шунинг учун $E_2 = E_1/3$. Янги конденсатор уланганда электроннинг охирги тезлиги V_1 тезликка ўхшаш ифодадан аниқланади:

$V_2 = \sqrt{2/E_2 d/m}$, $E_2 = E_1/3$ га тенг бўлганлиги учун $V_2 = V_1/\sqrt{3}$ келиб чиқади.

3. Берилган: $e = 140\text{ В}$; $l = 400\text{ м}$; $P = 100\text{ Вт}$; $S = 1\text{ м}^2$; $p = 2,8 \cdot 10^{-8}\text{ Ом} \cdot \text{м}$; $U = 120\text{ В}$. Топиш керак: $\Delta U = ?$

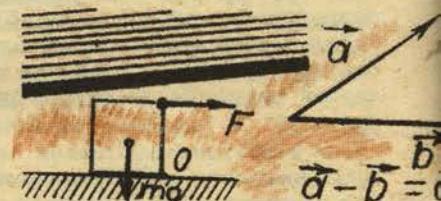
Ечилиши: Лампочканинг қаршилиги $R_1 = U^2 / P$. Линия қаршилиги

$$R_2 = p \frac{2l}{S}. \text{ Линия ва лампа орқали}$$

ўтувчи ток $J = e/(R_1 + R_2)$. Лампочкадаги кучланиши тушиши $U_1 = \sqrt{J \cdot (R_1 + R_2)}$; Иккинчи лампа уланганда иккала лампанинг умумий қаршилиги $R_1/2$. Шунинг учун линия бўйича ўтувчи ток ва лампалардаги кучланиши тушиши қуидагига тенг бўлади: $J_2 = e/(R_1/2 + R_2)$, $U_2 = (R_1/2) \cdot e/(R_1/2 + R_2)$. Кучланиш ўзгариши:

$$\Delta U = U_2 - U_1 = \frac{eR_1 \cdot R_2}{(R_1 + R_2)(R_1 + 2R_2)} = \frac{2pISPeU^2}{(2pIP + SU^2)(4plep + SU^2)}$$

Сон қийматларини қўйиб ҳисоблагандан сўнг $\Delta U = -14\text{ В}$ бўлади. Минус

ЗОТИ ШАРИФ ТАВАЛЛУДИГА БАГИШЛАБ

Навоий асарлари шатранж тарихини, атамашунослигини ўрганиш ва яратишида қимматли манбалардан экани турган гап. Навоий ўша вактларда иккى хил шахмат: шатранжи кабир ва шатранжи сағир мавжуд эканлигини айтибигина қолмай, аввал зирк этилганидек, «Шатранжи кабир хикоятини» битган. Шатранжи кабирда (кatta шахматда) сипоҳлар орасида айқ (даббо-ба), зурофа (жирафа), куннофа (туюя)лар ҳам бўлган. Амир Темур ана шундай 100-112 хонали шатранжда ўйнаши афзал кўрган. Шатранжи сағир эса 64 хонадан иборат тахтада ўйналадиган одатий шахматdir. Навоий доналарни кўриб туриб ўйнашдан (шат-

ранжи ҳозиронадан) ташқари, тахтага қарамай, яъни доналарни кўрмай ўйнаш (шатранжи ғойибона) ҳам маълум эканлигини ва Хоросон шатранжчилари бу борада анча маҳоратга эга эканлигини айтган.

Алишер Навоий замонида шатранж ана шундай юксак даражага кўтарилиган. Бунда маданият ахлининг улкан ғамхўри, ҳомийси бўлган Навоийнинг хизматлари бениҳоят каттадир...

Езувчи Л. Батнинг «Ҳаёт бўйстони» асарида мана бундай сатрларни ўқиши мумкин: «Мезбон шахмат доналари солиғлик кутини олди. Бек шахматга ишқибозлиги билан донг чиқарган эди.

— Бу ўйин менга ҳарб майдонини эслатади, — дерди у кўпинча.

— Буни қаранглар, — деди Ғиёсиддин. — Ушбу шатранжни каминага Ҳиндистондан келтирибдилар. Физ суюгидан ясалган; доналарнинг кўркамларни айтмайсизи: катта ҳам эмас, кичик ҳам. Кўриб кўзингиз кувонади...

Бек доналарни тахтага териб бўлди. Тахтанинг нариги тарафига атоқли бир кекса шоир ўтириди. Шоир «Эй сабо, ёрим жамолин тонги шабнамдин сўра...» кўшиғини аста хиргойи қилиб, пиёдалардан бирини сурди. Жанг бошланди. Бек шоирнинг отини оларкан, ғолибона оҳангда байт ўқиди:

Бир ишгаким жазм этиб, тугатмаса ҳар инсон,

Элу юрти ўртасида ўлгани шу, бегумон.

— Алишер, номингдан айланай, бери кел! — деб чақириди уни шахмат ўйнаб ўтирган шоир.

— Мана шу отни юрайми-йўқми?

Алишер диккат билан тахтага тикилиб алланималарни чамалаб кўрдида, бирдан ишонч билан:

— Юринг! — деди.

Боғдаги чийдан ишланган шийонда Навоий билан қоп-қора, туйғун кўзли йигит шахмат ўйнаб ўтиришарди. Бу шоир Ҳилолий эди. У қўёшда қорайган нозик кўли билан тахтадаги доналардан бирини сурдида хониш қилиб байт ўқиди.

— Азизим, Ҳилолий! Шатранжда битта юришилишиниз «Шоҳ ва гадо» достонингизни ёзишдан ҳам оғир бўлди-да, ҷоғи. Бу ҳолда сизни эртагача ҳам ютиб бўлмайди.

— Устоз, ҳадеб ўзингиз ютаберасизми, бизга ҳам лоакал бир сафар гал беринг-да, бош қотириб, ўзок ўлашимнинг боиси шу.

— Шатранжда мена ютказаётганингиздан қайғурмасанги ҳам бўлади; бу ўйинни илк ёшлиқда ихтиёр этгандим; болалик чоғимдаёқ ўйимизда етук устозлардан сабоқ олганман...

ишора иккинчи лампа улангандан кейин биринчи лампадаги кучланиш тушиши камайишини кўрсатади.

4. Берилган: F' ; F''

Топиш керак: $F_1 - ?$; $F_2 - ?$; $F_3 - ?$

Ечилиши: Масала шартига асосан биринчи ва учинчи линза ясси-қава-

риқ, уларнинг оптик кучлари $\frac{1}{F_1}$ ва $\frac{1}{F_2}$ мусбат, иккинчи линза — икки

ёклама ботик, унинг оптик кучи $1/F_3$, манфий. Агар учала линза биргаликда тахланса ва ясси-параллел пластинка ҳосил қилинса, системанинг оптик кучи нолга teng бўлади, чунки унинг иккала сирти ясси ($R_1 = \infty$ ва $R_2 = \infty$) бўлади. Бу ҳол учун форму-

ланинг иккага ёзиш мумкин:

$$\frac{1}{F_1} - \frac{1}{F_2} + \frac{1}{F_3} = 0 \quad (1)$$

Агар биринчи ва иккинчи линзалар биргаликда тахланса, у ҳолда масала шартларига мувофиқ системанинг фокус масофаси F' га teng бўлади,

$$\text{демак, } \frac{1}{F_1} - \frac{1}{F_2} = -\frac{1}{F'} \quad (2)$$

Иккинчи ва учинчи линза бирга тахланганда оптик системанинг масофаси

$$F'' \text{ га teng бўлар экан: } -\frac{1}{F_2} + \frac{1}{F_3} = -\frac{1}{F''} \quad (3)$$

Бу тенгламаларни биргаликда ечиб, қўйидагиларни топамиш: $F_3 = F'$; $F_2 = F''$; $F_1 = F'F''/F'' - F'$.

5. Иргилган схемадаги фотоэлементга жуда кучсиз ёруғлик тушса, унда конденсатор аста-секин зарядлана бошлиди. Кучланиш неон лампанинг ёниш кучланишига етганда лампа бирдан ёниб кетади, бу пайтда конденсатор зарядсизланади. Лампа ўчади, конденсатор яна зарядланади ва ҳоказо.

М. ҚУРБОНОВ.

Кимё

1. Газ ҳажмини нормал шароитга келтириш учун Бойль-Мариотт ва Гей-Люссак формуласидан фойдалана-

$$\begin{aligned} \text{миз: } \frac{PV_0}{T_0} &= \frac{PV}{T} \text{ дан } V_0 = \\ &= \frac{PVT_0}{PT} = \frac{180 \cdot 190,4 \cdot 273}{101,325(273-37)} = 297,9 \text{ л} \end{aligned}$$

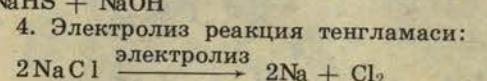
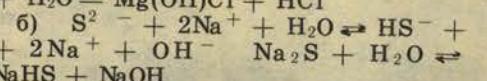
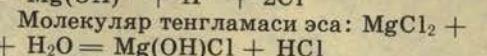
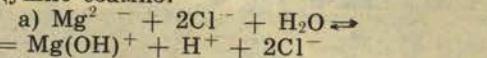
Газнинг моль миқдори n (газ) = $= V_0 : 22,4 = 13,3$ моль. Ундаги молекулалар сони эса $N = n \cdot N_A = 13,3 \cdot 6,02 \cdot 10^{23} = 8 \cdot 10^{24}$ дона бўлади.

2. Таклиф этилган молекулаларни ташкил этувчи атомларнинг нисбий электроманфийликлари (НЭМ) ва уларнинг ҳар бир учун НЭМ қийматларининг фарқи қўйида келтирилган:

Атом	K	H	Br	C	S
НЭМ	0,8	2,1	2,9	2,6	2,6
Фарқи	1,8	0,5	0,3	0	—

Боғ ҳосил қўлувчи элементлар орасидаги фарқ ортиши улар орасидаги боғнинг қутблилигини кўпайтиради. Берилган молекулаларда боғларнинг қутблилиги ортиб бориш тартиби ва электрон зичликларининг қайси элемент томон силжиши қўйида келтирилган: $S^0 - C^0$; $S^+ - Br^-$; $H^+ - S^-$ ва $K^+ - S^-$

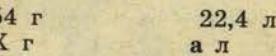
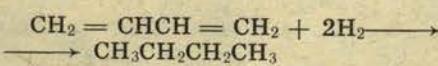
3. Масала шартида қисқа ион тенгламаси келтирилган. Уларнинг тўла ионли тенгламаларини ёзиш учун ҳар бир ионни кучли электролит ташкил этувчи катион ёки анионга қўшиб ёзамиш:

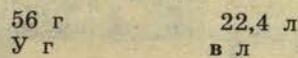
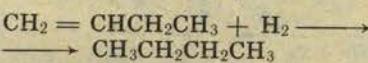
Ҳосил бўлган натрийнинг моль миқдори $n(Na) = m(Na) : M_r(Na) = 6,9 : 23 = 0,3$ моль. Фарадей қонунига асосланиб 1 эквивалент модда электролиз процессида ажралиб чиқиши учун электролизёр орқали 1 Фарадей (1F) ёки 96500 кулон (АМПЕР·сек) ток ўтиши кераклигини таъкидлаймиз. Демак, электролизёр орқали ўтган ток миқдори $Jt = 0,3 \cdot 96500 = 28950$ кулон ёки $0,3F$ бўлади. Анодда ажралиб чиқсан газ (Cl_2) нинг моль миқдори натрийнидан 2 марта кам — 0,15 моль бўлади. Шу миқдордаги газнинг нормаль шароитдаги (босим 101,325 кПа ва температура 273 Кельвин бўлган ҳолат) ҳажми $V_0(Cl_2) = 0,15 \cdot 22,4 = 3,36$ л бўлади.

Масала шартида кўрсатилган шароитдаги ҳажми эса (ҳисоблаш формуласини 1-масаладан топишингиз мумкин) $V(Cl_2) = (101,325 \cdot 3,36 \cdot 303) : (100 \cdot 273) = 3,78$ л бўлади.

5. Ҳар бир компонент учун гидрогенлаш реакция тенгламалари асосида тегишили алгебраик тенгламалар тузамиз:

$$a = 22,4x : 54 = 0,415x$$

$$v = 22,4 y : 56 = 0,4 y.$$

Масала шартига биноан $a = v = 8,96$ (1) ва $X - Y = 22,1$ эди.

Тенглама (1) га а вава в қийматларини ва $Y = 22,1 - X$ ни қўясак, $0,415X - 0,4 Y = 8,96$ ёки $X = 8$ г ни топамиш.

Демак, аралашмадаги бутадиен массаси 8 г бўлиб, унинг масса улуши 0,36 ёки 36 процентни ташкил этади.

А. МУФТАХОВ.

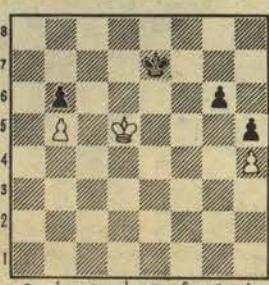
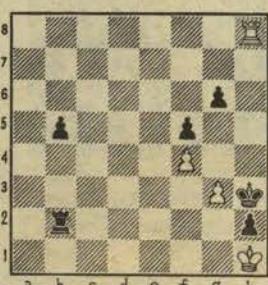
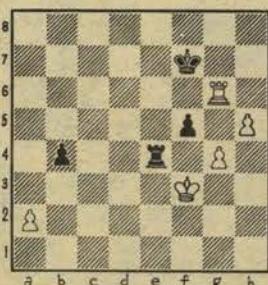
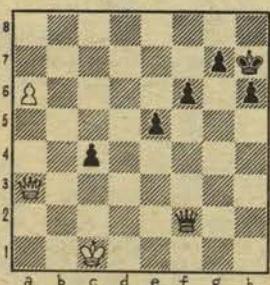

КОНКУРСНИНГ НАВБАТДАГИ ТОПШИРИҚЛАРИ

(1, 2, 3, 4 — диаграммалар).
4 тала позиция ҳам амалий ўйинларда рўй берган.
Юриш қоралардан. Сиз қандай ўйнайсиз?

Клуб мутасаддиси
М. МУХИДИНОВ.

ШАХМАТ

Бизнинг Майланоқ қишлоғимизда «Еш куч» журналини севиб ўқийдиган мухлислар сони йил сайн кўпайиб бормоқда. Шу йилнинг ўзида «Еш куч» журналини 500 дан ортиқ хонадан аъзолари мутолаа қилмоқдадар.

Муштарийлар бу нашринг ҳар бир сонини сабрсизлик билан кутадилар.

— «Еш куч»нинг янги сони қачон келади?
— Олдинги сони жуда ўқимишили чиқибди-да!!

— 2-сонидаги шоуро шоуралар ҳақидаги саҳифалар қандай ўқимишили-а!

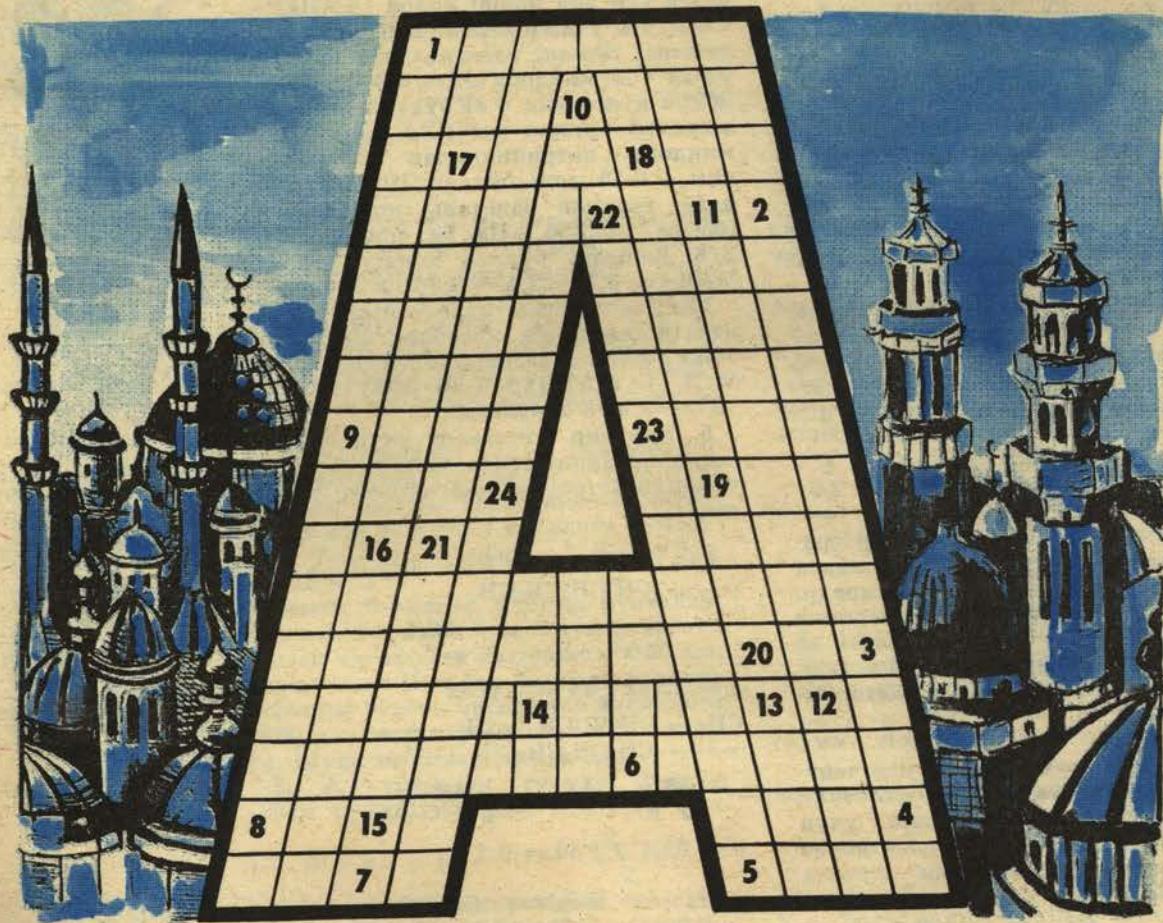
Бу гапларни нафақат ёшлар, балки кекса отаҳон ва онахонлар, турли касб эгаларидан деярли ҳар куни эшигатиз.

Хурматли «Еш куч» — сен ҳамманинг ойномасисан.

«Еш куч»нинг иқтиносидий жиҳатдан оғир аҳволга тушиб қолганлигини билиб, ўзларининг севимли ойномасига ёрдам беришга қарор қилдилар.

Мамат АИЗОВ,
Қашқадарё вилояти Ульянов ноҳиясидаги
Майланоқ алоқа бўлимининг бошлиги,
мехнат ветерани.

«А» бошқотирмаси

Ушбу бошқотирманинг барча сўзлари «А» ҳарфи билан бошланниб «А» ҳарфи билан тугайди.

Саволлар

1. Ҳаво қатлами. 2. 1986 йилда Мексикада футбол бўйича жаҳон чемпиони бўлган команда. 3. Меморий элемент. 4. Утмишдаги транспорт. 5. Сув ииртиқ ҳайвони. 6. Италиянинг олий лигадаги футбол командаси. 7. Мусикий асбоб. 8. Товушни ўрганувчи фан. 9. Қутб. 10. Илтимос, хошини билдирувчи нома, ҳужжат. 11. Спорт тури. 12. Шимолий Америкадаги ярим орол. 13. 1917 йилги инқилоб тимсоли. 14. Урта Осиё ва Эрон қадимги меъморчилигига тааллуқли энг қадимги муқаддас китоб. 15. Тўлқин тутувчи мослама. 16. Австралиянинг жанубидаги шаҳар. 17. Оналар қўшиғи. 18. Совет Иттифоқида намойиш этилган ҳинд кинофильмларидан бири. 19. Дурадгорлик асбоби. 20. Қозоқ халқ ижодиётидаги ҳозиржавоб, зукко шахс тимсоли. 21. Зардўзлик асбоби. 22. Фарғона водийсидаги шаҳар. 23. Севимли қўшички, Узбекистон ССҶда хизмат кўрсатган артист. 24. Европадаги энг кўхна пойтахт шаҳарлардан бири.

Тузувчилар: Ф. АҲМЕДОВ, Ш. МИРЗАЕВ,
Самарқанд шаҳри

5-сондаги тилсимнинг жавоби

Бўйига: 1. Мадраса. 2. Расадхона. 3. Фаришта. 4. Насх. 5. Араб. 6. Муҳаммад. 7. Сулҳ. 8. Илм. 9. Хўжа. 10. Мансуров. 11. Истиффор. 12. Мусулмон. 13. Бомдод. 14. Фотиҳа. 15. Кофир. 16. Забар. 17. Пари. 18. Рўза. 19. Инжил. 20. Азроил. 21. Дин. 22. Сешанба. 23. Мучал. 24. Ҳамал. 25. Ҳайит. 26. Тавба. 27. Салла. 28. Ифттор. 29. Намоз. 30. Дўппи. 31. Калима. 32. Асри. 33. Сино. 34. Ҳадис. 35. Заифа. 15. Каған.

Тузувчи Е. НИШОННОВ,
Сирдарё вилояти.

Ойноманинг ушбу сонини Файбулла БАРИМОВ саҳифалаган.

«Вақт машинаси» ансамбли.
Ю. ЮНЬКОВ суратга олган.

Ижтимоий-сиёсий, адабий-бадиий
безакли ойнома

МУАССИС — ЎЗБЕКИСТОН ЛКЕИ
МАРКАЗИЙ ҚЎМИТАСИ

1986 йил июль ойидан чиқа бошлади

№ 7 (60) июль, 1991.

Ўзбекистон ЛКЕИ Марказий Қўмитаси
«Камалак» нашриёти матбаа бирлашмаси

Бош мұхаррир —
Худойберди ТЎХТАБОЕВ

Таҳрир ҳайъати:
Шоҳруҳ АҚБАРОВ —
масъул котиб
Хуршид ДУСТМУҲАММАД —
бош мұхаррир ўринбосари
Бахтиёр КАРИМОВ
Эркин МАЛИКОВ
Тоҳир МАЛИК
Латиф МАҲМУДОВ
Ҳасан НОРМУРОДОВ
Абдуғафур РАСУЛОВ
Акмал САИДОВ
Исройл ТЎХТАЕВ
Ўрол ҲОЛМОНОВ
Пирмат ШЕРМУҲАМЕДОВ
Файзула ҚИЛИЧЕВ
Музроб ҚУРБОНОВ
Турсунали ҚУРБОНОВ
Садриддин ГУЛОМИДДИНОВ

Бадиий мұхаррир:
Султон СУЛАЙМОНОВ.
Саҳифаловни:
Улугбек ЯКВАЛХУЖАЕВ
Мусаҳих:
Мақсада ҲАКИМОВА

«Ёш куч» — ежемесчный, общественно-политический и литературно-художественный иллюстрированный журнал

На узбекском языке
Учредитель — ЦК ЛКСМ Узбекистана
Маконимиш: 700113, Тошкент — ЧГСП.
Каторотан кўчаси, 60.

Телефонлар:
Бош мұхаррир ўринбосари: 78-93-24
Масъул котиб: 78-94-73
Бўйимлар:
Хатлар 78-48-85
Ижтимоий-сиёсий, адабиёт ва санъат,
Шеърият 78-85-64
Мактаб, фан-техника ва спорт 78-57-84

Таҳририят ҳажми 2 босма тобоқдан зиёд асарлар
қўллэзмасини қабул қилимайди. Бир босма тобоқ
ҳажмидаги асарлар муаллифа қайтарилмайди.
Ойномадан кўчириб босилганда «Ёш куч»дан олинди
деб изоҳланishi шарт.

Таҳририят ўз тавсиясига кўра олинган бадиий асарлар
таржимасини эълон қиласди.

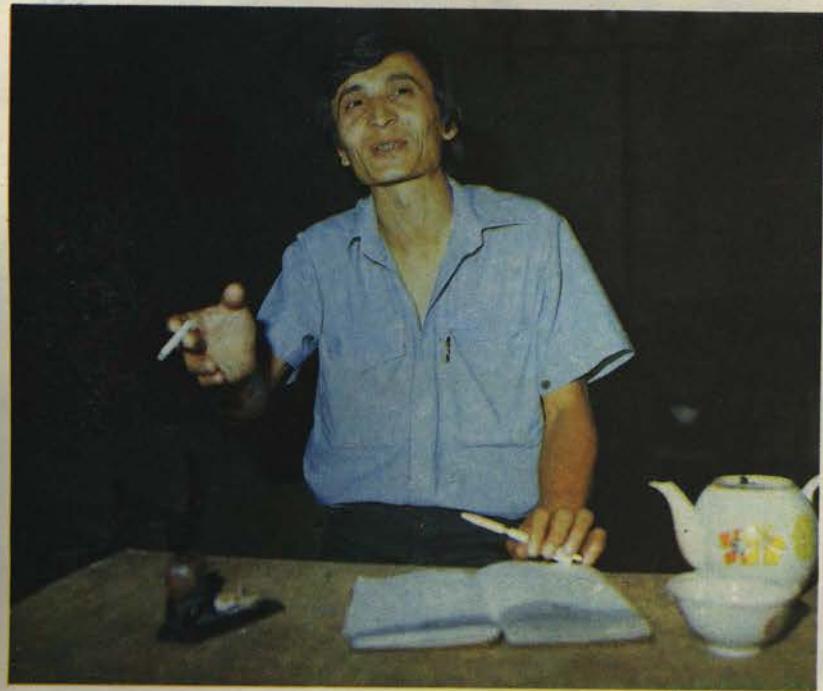
«Ёш куч», июль, 1991.

«Камалак» нашриёти матбаа бирлашмаси

Босмахонага туширилди 12.05.91 й. Босишига рухсат этилди 11.06.91 й. Офсет усулида чол этилди. Китоб-ойнома учун оғсет қофози. Формати 70×108^{1/4}. Шартли босма тобоқ 5,6. Шартли бўёй нусхаси 16,8. Нашриёт босма табоғи 10,6. Тиражи 554482 нусха. Буюртма 5298.
Баҳоси: обуначига — 55 тийин. Сотувда — 80 тийин.

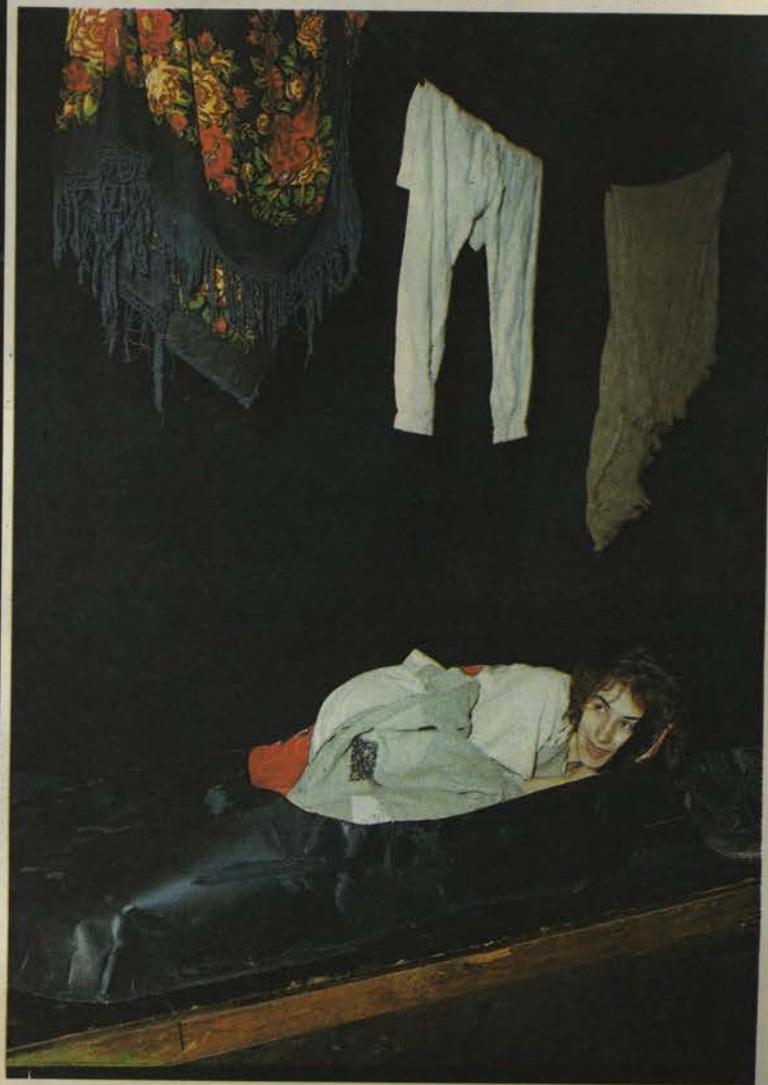
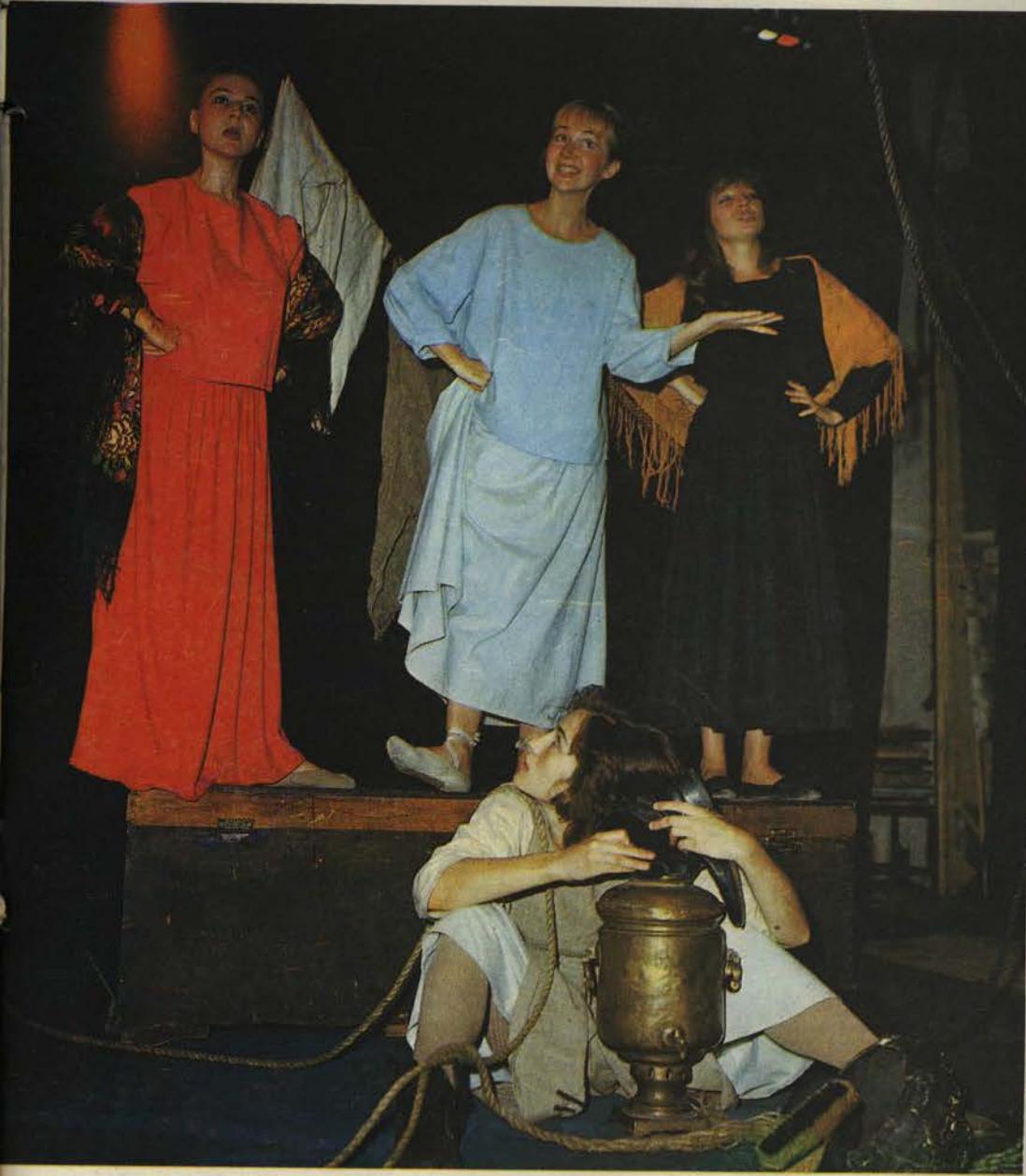
Ўзбекистон Компартияси Марказий Комитети
нашриётининг Мәҳнат Қизил Байрок орденли
босмахонаси.

Тошкент 700000, «Правда» газетаси кўчаси, 41.

«Дардингни айта олсанг, дардкаш топилади!
Гап уни қандай айта олишда қолган!»
Тошкентдаги «Дард» ижодий ёшлар студияси актёрларининг шиори шундай.

Суратчи—А. КУДРЯШОВ.

Саратон иссиғида елканли қайиқларда мөвий күллар узра сузиш гаштини түйгәмисиз!..

